
NYLIBERAL TRANSFORMASJON AV LANDSKAP I APPOLONIA,
GHANA: MENINGSSKAPENDE FREMTIDER OG PRODUKSJONEN AV
LIVSVERDENER

Lauritz Isaksen

Mastergrad i sosialantropologi

Institutt for sosialantropologi ved Universitetet i Bergen

Våren 2019

Innhold

Bilder:.....	2
Takk til	4
Ordforklaring.....	5
Kapittel 1 – Introduksjon.....	6
Appolonia Landsby og Appolonia City	6
Teoretisk rammeverk og tidligere forskning	12
Nyliberalisme og meningsskapende fremtider	16
Transformasjoner av det sosiale rom – Det moderne mot det tradisjonelle	21
Metode og etiske refleksjoner	25
Oversikt over kapitler	28
Kapittel 2 - Ghanesisk nyliberal utviklingshistorie og Rendeavour.....	30
Politikk og det nyliberale i en feltsituasjon	38
Rendeavour og Appolonia Ltd.	42
Kapittel 3 -Transformasjon av romlige formasjoner	50
De- og reterritorisering	51
Liminalitet i rom og tid	55
Transformasjon av rom på liten skala	61
Kapittel 4 – Livsverdener: en konseptualisering av tid	70
Livsverdener	70
Sustainable Development Goals – Kontrasterende fremtidsvisjoner:	72
Asamoah sin store drøm	76
Insights ambisjoner om fremtiden	82
Kapittel 5 – Den nyliberale enklavedannelse: Generativ og meningsdannende?.....	86
Antropologien av nyliberale enklaver	86
Sikkerhetens materialitet	87
Intersubjektivitet	99
Kapittel 6 – Oppsummering og avsluttende tanker	101
Tanker om nyliberale utviklingsprosjekter	101
Veien videre	104
Bibliografi:	105

Bilder:

Forsidebildet: Et typisk hus i området The Oxford, Appolonia City.

Kapittel 1:

1.1: Landsbytreet er sentralt møtepunkt for mange. Her spilles det ofte kort eller snakkes om politiske prosesser.

1.2: Kart viser avstanden mellom Appolonia City under konstruksjon og Appolonia Landsby

1.3: Reklamemateriell symboliserer det moderne og en utopisk fremtid, og omhandler alt fra ny vannpark, toppmoderne hus, og et stabilt arbeidsmarked.

1.4: Jaffa og tre arbeidskamerater skuer over arbeidet som blir gjort. Sanden brukes i for eksempel fundamenter til bygninger eller nye veier i Appolonia City.

Kapittel 2:

2.1: Et av rommene i huset der sykepleierne ved det lokale helsesenteret i Appolonia Landsby bor.

2.2: Sykesenger på det nyoppussede helsesenteret i Appolonia Landsby. Helsesenteret har blitt pusset med hjelp fra Rendeavour.

Kapittel 3:

3.1: Abraham «vokter» en av inngangene til territoriet til Appolonia City. Her kommer lastebiler inn med sand fra nærliggende områder.

3.2: Gravemaskin graver landskapet for sand som skal brukes til Appolonia City. Sanden brukes til fundamenter i hus og til veier.

3.3: Kyrene til Fulani-mennesker vandrer i området.

3.4: «Corbusiansk» arkitektur i The Oxford, Appolonia City.

3.5: Representasjoner av kjernefamilier gjennom reklame like ved hovedporten til Appolonia City

3.6: Porten inn til Nova Ridge, et område her man kan kjøpe egen tomt for å utvikle sin boligdrøm.

3.7: I husene på The Oxford er estetikken kjønnet gjennom farger. Dette er det blå «gutterommet».

3.8: Det rosa «jenterommet». De kjønnet aspektene

Kapittel 4:

4.1: Asamoah lengter etter en mer givende fremtid i Australia

Kapittel 5:

5.1: Inngangsporten til Appolonia City.

5.2: Representasjoner av det moderne og ideelle gjennom reklamemateriell.

5.3: Bekreftelse på President Nana Akufo-Addo sitt besøk i Appolonia City.

Kapittel 6:

6.1: En typisk dag i Appolonia Landsby.

Takk til ...

Først og fremst ønsker jeg å gi en stor takk til en svært hjelpsom og motiverende veileder, Professor Bjørn Enge Bertelsen ved sosialantropologisk institutt ved. Du har kommet med både god konstruktiv kritikk og mye ros både under feltarbeid og under skriveprosessen i ettertid. Tusen takk!

Jeg ønsker også å takke alle innbyggerne i Appolonia for den glimrende mottagelsen under mitt første feltarbeid. Dere har vært utrolig gjestfrie, noe som gjorde at feltarbeidet ble en gledelig affære. Jeg vil spesielt takke Kodjo og Rebecca for å ta meg inn i varmen i deres lille butikk, og behandle meg som en del av familien.

Også Asamoah gjorde oppholdet mitt i Appolonia enklere for en forvirra student på nye opplevelser. Du sørget for at jeg hadde fantastisk mat til alle tidspunkt på døgnet. Takk for volleyball og Champions League-titting. Jeg er glad for at begge har lik interesse for sport. Håper du har en fantastisk tid i Australia, og jeg er utrolig fornøyd med at du endelig fikk gjennomført den store drømmen din.

Jeg har lyst til å takke alle studenter og ansatte på Universitet i Bergen. Medstudentene har alltid motivert hverandre gjennom både felles gleder og felles vanskeligheter. Vi har blitt en god gjeng som blir rart å dra fra. De ansatte har alltid tatt seg tid til å høre hvordan det går med arbeidet, og med gode oppmuntrende ord. Deres korte samtaler og koselige smil betyr mye for en student.

Til slutt ønsker jeg å CMI (Chr. Michelsens Institutt) for at dere ønsket å ha meg som student hos dere. Ansatte og studenter fra andre fagdisipliner har lært meg tenke nytt om andre måter å studere samfunnet vårt.

Ordforklaring

Akpeteshie: Ghanas svar på hjemmebrent. Navnet stammer fra Ga-språket (Ape Te Shie eller på engelsk the act of hiding). Veldig billig sprit som ofte bare gis ut til de som har lyst. Inneholder rundt 40% - 50% alkohol.

Club: Et av Ghanas største ølmerker.

Chale: Slang for kompis, eller bror. Ble brukt for å få oppmerksomhet av venner og bekjente.

Shabi: Bokstavelig betyr dette svigerbror, men ble brukt ofte av eldre som et navn til yngre familiemedlemmer. For eksempel gikk minstemann i landsbyen Appolonia sin butikk under navnet Shabi.

Cedi: Ghanesisk myntenhet. 1GHC tilsvarer 1,7NOK.

Kofi: Navnet gitt til meg selv under de første dagene i feltarbeidet. Kofi er navnet gitt til barn født på en fredag (17.06.94 var en fredag).

Mensah: Mitt fulle «ghanesiske navn» var Kofi Mensah. Mensah betyr tredjefødte sønn.

Trotro: Lokale og privateide kollektivtilbud. Dominerer markedet og er billig i forhold til andre måter å komme seg rundt på. Ofte ombygde varebiler (f.eks. Toyota Hiace) med økt passasjerkapasitet.

Spar: Et velkjent ghanesisk kortspill.

Chop: Slang for det å spise. En chop bar er et sted man kan kjøpe tradisjonell mat til en billig penge.

The Stool: Den lokalpolitiske ledelsen i landsbyen. Denne består av flere representanter fra de tre familiene i landsbyen, som blir valgt inn i et styret. Lokalpolitikk omgår veldig ofte om vedtak og diskusjoner om land.

Juju: En form for heksekunst brukt innen tradisjonell religion i Ghana. Har lenge hatt et dårlig rykte fra kristenkonserverne.

Kapittel 1 – Introduksjon

Appolonia Landsby og Appolonia City

Fra januar til slutten av juni 2018 bodde og gjorde jeg feltarbeid i Appolonia—et sted som kan omtales som en semi-urban landsby. Landsbyen befinner seg 30 kilometer utenfor Ghanas hovedstad, Accra. For innbyggerne av landsbyen er dette det nærmeste man kunne komme hovedstaden, samtidig som det var landlig beliggende, og av den grunn—semi-urban. Tross de korte avstandene til hovedstaden var størrelsen på Appolonia begrenset med om lag 400 innbyggere. Husene er spredt rundt to veikryss, og de fleste var enkle konstruksjoner laget av en enkel mur, og med bølgeblikk som tak. Kun 30 kilometer fra Accra ser man allerede store forskjeller i levestandard og ulikheter i økonomisk velstand, samtidig som man også observerer at de økonomiske forskjellene også er store innad i landsbyen. Dette kommer spesielt til syne igjennom prangende hus vegg i vegg med enklere bygg. I landsbyen Appolonia var et av de felles møtepunktene et stort tre som skapte skygge i den hete ettermiddagssola. Under treet var det laget til med benker og bord, og dette ble dermed et sted der hvor—ofte menn—kunne møtes, snakke sammen, slappe av og sove. Samtalene dreide seg ofte om lokalpolitiske emner som eierskap til land, men også hverdagslige temaer som oppdragelse av unger, vanskeligheter med tanke på hvordan det husholdsøkonomiske skulle gå rundt, samt deres egen fremtid i landsbyen. Når det var tomt for samtaleemner gikk det ofte i kortspill, og da spesielt i det lokale spillet, *Spar*, som kunne vare opp til flere timer. Selv om også *Rummy* ble et populært spill i løpet av feltarbeidet. De eldre koste seg ofte med å spille en runde dam istedenfor. Bilde nedenfor viser en typisk dag under landsbytreet. I tillegg til landsbytreet fantes også en rekke steder hvor øl ble solgt og også disse var populære møtesteder. Ølutsalgsstedene ble ekstra populære da det var fotballkamper i Champions League og under verdensmesterskapet i fotball. Det er en enorm interesse for internasjonal fotball og det ble ofte både høylytt og en opphisset stemning i lokalet, mens alles øyne var rettet mot en liten TV-skjerm.

Bilde 1.1

Et annet sentralt møtepunkt i landsbyen var i den lille butikken til ekteparet Kodjo og Rebecca¹. Dette var butikken som flest folk gikk i for å handle dagligvarer, samtidig som det også ble en arena for å snakke om rykter, lokalpolitikk og generelt slå i hjel tid i en ellers rolig hverdag. Butikken var enkelt konstruert av bølgeblikk, mens gulvet var steinbelagt. Da ungene var ferdig på skolen ble butikken alltid fylt med liv av lekende barn som skulle ha oppmerksomhet fra voksne. Voksne samlet seg også der og satt seg ned i de slitte plaststolene, i et forsøk på å slappe av mens ungene hoiet rundt. Ofte for å ta seg en øl eller en dram med den tradisjonelle hjemmebrenten, *akpeteshie*². Frisøren vegg i vegg fungerte også som landsbyens uoffisielle DJ, da han spilte høy populærmusikk for landsbyen til alle tider på døgnet.

¹ Alle informanter og familier i oppgaven er anonymiserte.

² *Akpeteshie* destilleres fra palmevin eller fra jusen fra sukkerplanten. Det blir fermentert i store tønner før tønnene legges over en åpen flamme for å få vesken til å koke. Dampen føres gjennom en kopperpipe i kjølerør hvor det kondenseres og siles ned i krukker.

Ikke bare var butikken et sted hvor en fikk grunnleggende innsikter i sosiale dynamikker og hva som opptok folk, men også en arena hvor man kunne bli bedre kjent med nær familie av høvdingen og de i landsbyen som innehadde sentrale posisjoner. Høvdingefamilien er sentral da de innehar stor lokalpolitisk makt, i tillegg til deres gode relasjon til utbyggingen av Appolonia City. Høvdingefamilien har hatt stor interesse for at det internasjonale investerings- og byutviklings-selskapet Rendeavour skulle investere i landområdene rundt Appolonia og det er de mange dimensjonene knyttet til den planlagte private byen «Appolonia City» denne oppgaven i stor grad handler om. Gjennom høvdingefamilien, som jeg kommer til å vise på mange måter er sentrale i denne prosessen, har jeg også fått mye kunnskap om Appolonia City som byggeprosjekt. Videre har jeg lært mye om hvordan denne familien tolker og søker å forstå både hvordan selskapet selger lovord og drømmer til Ghanas voksende middelklasse, samtidig som det også kommer frem frustrasjon over arbeidsforhold og manglende tro på fremtiden.

Men for å ta noe av det mest umiddelbare for feltarbeidet først: Det var også høvdingefamilien som bidro til at jeg fikk et sted å bo i landsbyen. Da jeg først kom til Appolonia landsby, ved hjelp av en kontaktperson på Universitet i Legon, var jeg forberedt på å bo i et enkelt rom, uten moderne vannbasert toalett eller innlagt vann og elektrisitet. Likevel ble det organisert flere møter, gaveutvekslinger og samtaler, og jeg ble etter hvert innlosjert i høvdingens landsbypalass. Det var viktig å være reflektiv under feltarbeidet på grunn av min egen posisjon og forholdet mitt til høvdingefamilien, noe jeg kommer til å skrive mer om i slutten av kapittelet, under metodedelene. Huset var ført opp av høvdingens bror, Dante, som er en veletablert forretningsmann i Ghana og innenfor Appolonia Ltd, datterselskapet til Rendeavour. Han hadde tjent stort på å gjøre business i Israel – Ifølge min nære informant Insight, på å selge og innovere brannslukkere - og har deretter flyttet tilbake til Ghana—en karriere som også understreker noe av den utpregede transnasjonale karakteren ved ghanesisk økonomi (Grant 2009). Huset var stort og prangende, og ble definitivt ansett som landsbyens flotteste hus. Dette oransje huset var innesluttet av høye murer, og hadde hage med bananplanter, stor parkeringsplass og en stor utendørs platting. En sentral del av hvorfor jeg nettopp fikk bo i landsbypalasset var høvdingefamiliens ønske om å bruke mitt nærvær i et politisk spill innad i Appolonia Landsby, da jeg fikk knyttet nærmere bånd til dem fremfor andre rivaliserende familier. Høvdingefamilien var svært positive til Appolonia City som byutviklingsprosjekt, og ønsket å bruke meg til å bekrefte dette. Som en gjest ble jeg

behandlet ekstra godt i Appolonia, samtidig som jeg selv ble brukt for å vise en symbolsk makt i konflikter.

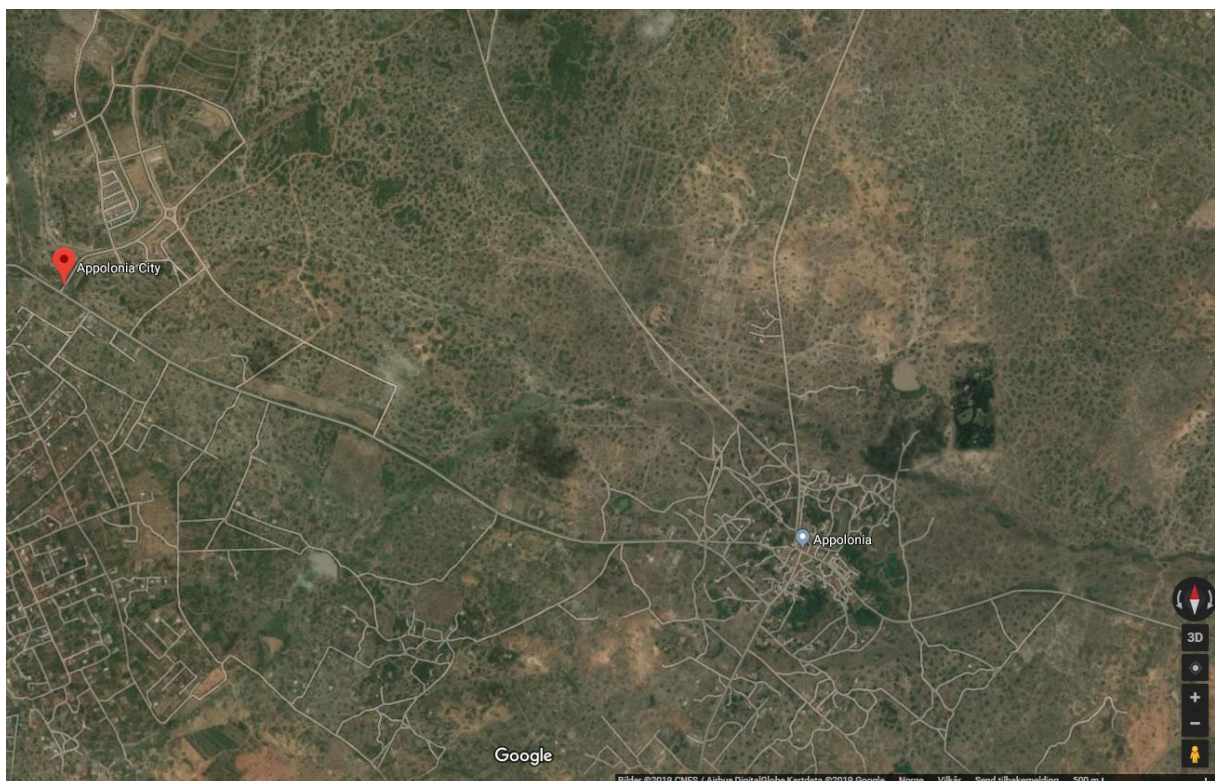
Etter igangsettelsen i år av byutviklingsprosjektet Appolonia City, som befinner seg om lag 4 kilometer fra landsbyen, har transformasjon av land blitt en sentral del av den lille landsbyen og innbyggernes hverdagsliv. Prosessen med å utvikle den private byens boliger, omgivelser og infrastruktur hadde nettopp startet under mitt feltarbeid. Omtrent 20 menn fra landsbyen har fått jobb som sikkerhetsvakter, og arbeider seks dager i uken, 12 timer om dagen. De går skiftarbeid fra 05:00 til 17:00 og 17:00 til 05:00. Arbeidet og de lange dagene endrer ikke bare dynamikken mellom de menneskelige relasjonene, men utgjør også en stor transformasjon i dagens bybilde og hvordan dagliglivet arter seg i landsbyen og i Appolonia City. En kan argumentere med at et nytt arbeidsmarked sørger for at flere har stabile (men lave) inntekter, men at det også utfordrer allerede eksisterende tradisjonelle arbeidsstrukturer i landsbyen Appolonia. Disse tidligere arbeidsstrukturerende innebærer for eksempel jordbruk og uformelle kjøp og salg av varer. Gjennom å endre strukturene vil mennesker i Appolonia Landsby entre den formelle sfæren for arbeid.

Min problemstilling stiller spørsmålet; (1) *ut fra et livsverdenperspektiv, hvordan forstår og uttrykker mennesker i både Appolonia Landsby og Appolonia City meningsfylte fremtider?* Dette ønsker jeg å utforske i lys av hvordan transformasjonen av rommet endrer menneskers mening til landskapet og deres relasjon til det sosiale rom. Jeg ønsker å analysere «meningsfylte fremtider» gjennom et fenomenologisk utgangspunkt, og ved bruken av begrepet «livsverden». Dette beskrives som en sfære som legger vekt på at mennesket lever i en verden av intersubjektive relasjoner, i et sosialt felt med ideer, ønsker og ambisjoner (Jackson 2013). Det andre spørsmålet jeg ønsker å stille går som følger: (2) *i hvilken grad er det rom for å forstå nyliberale utviklingsprosjekter som generative og skapende?* Jeg vil stille spørsmålet om private byutviklingsprosjektet—Appolonia City—er nok et eksempel på en nyliberal transformasjon som virker restriktivt og undertrykkende på den lokale befolkningen, eller om det finnes flere dimensjoner av en slik transformasjon som ikke umiddelbart fanges av en kritisk lesning og analyse. Jeg ønsker å vise møtet mellom de ulike sfærene ved å se på romlig transformasjon og knytte slike endringer til hvordan mennesker ser på fremtid. Jeg vil i oppgaven vise hva jeg mener med «romlig transformasjon», men i utgangspunktet kan dette defineres som et fysisk og/eller ideologisk rom som selv er produsert—og bestående av—menneskelige interaksjoner (Dorsch 2013). Også det nyliberale trenger en definisjon for å

klargjøre hva jeg ønsker å diskutere. Jeg vil dermed bruke Asef Bayat sin definisjon på nyliberalisme:

Neoliberalism is broadly understood as an ideology that advocates the economy and society be freed from the state regulations, and be controlled, instead, by individuals and corporate bodies in accordance with their self-interests, mediated through the invisible hands of the market. » (Bayat 2012:110)

Navnet Appolonia er muligens egnet til å skape forvirring: Det er altså opprinnelig navnet på en landsby, samtidig som det nå deler navn med en ny privat by, 4 kilometer utenfor landsbyens geografiske område. For ikke å skape forvirring i introduksjonskapittelet—og i resten av oppgaven—ønsker jeg å kalle den nye, private, byen for Appolonia City, og landsbyen for Appolonia. Både Appolonia og byutviklingsprosjektet Appolonia City befinner seg innen det som kalles «The Greater Accra Metropolitan»-område i Ghana, omtrent 30 kilometer utenfor hovedstaden. Kartet nedenfor illustrer hvordan landsbyen og det høymoderne byplanleggingsprosjektet er posisjonert i forhold til hverandre:

Bilde 1.2 (<https://www.google.com/maps/>)

Jeg ønsker å utforske mine problemstillinger ved å studere det nye byutviklingsprosjektet Appolonia City, og se på deres lokale konsekvenser, samtidig som jeg ønsker å fokusere på livsprosjektene som leves ut i Appolonia Landsby. Likevel kan det være sentralt å utforske menneskers livsprosjekter inne i den private byen og hvordan dette også kan være en lokasjon for meningsdannelse. Jeg ønsker altså å analysere begge sfærer – både Appolonia City og Appolonia landsby—samtidig som jeg ønsker å utforske osmosen av mennesker mellom livsverdenene, som en diffusjon gjennom to ulike «livsverdener». Selv om Appolonia gjennom sin relative nærhet til Accra alltid har vært påvirket av byen og det moderne, har den vært bærer av det rurale og tradisjonelle gjennom sin ledelsesstruktur, sine familierelasjoner og den symbolske viktigheten av land. Privat byutvikling har blitt en økende trend i afrikanske land—også i Ghana (Grant 2009, Obeng-Odoom 2012, Fält 2019). I nærheten av landsbyen Appolonia, har Afrikas største private byplanleggingsselskap, Rendeavour, begynt prosessen med å skape ambisiøse visjonære fremtider i form av en stor privat by som kommer til å forsørge innbyggere med arbeid, helsetjenester og tilfredsstillende infrastruktur—alt etter eget utsagn. Videre er Appolonia City planlagt å være en såkalt «gated community», som med ulike sikkerhetstiltak søker å beskytte sine innbyggere fra det som antas å være «trusler fra utsiden» (Grant 2009; se også Caldeira 1996 for en klassisk studie fra Brasil).

I tillegg til Appolonia City, har Rendeavour over 12 000 hektar med lignende prosjekter ved store byer i Kenya, Nigeria, Zambia og Den Demokratiske Republikken Kongo. Rendeavour sin visjon går ut på å imøtekomme og bøte på det de selv mener er «selvsagte problemer» i det urbane Afrika:

[...] that of stifling urban congestion and a dearth of quality housing and commercial property in Africa. They are more interested in the “[...] creation of infrastructure as well as the living and working spaces, communities, schools and hospitals.”³

Selskapet ønsker å vise offentligheten at prosjektet vil vedlikeholde og akselerere Afrikas økonomiske fremgang, samtidig som det skal møte aspirasjonene for det som ofte kalles Afrikas økende middelklasse (Melber 2016). De framholder at om blir vellykket, så kan det føre til et større marked for urban utvikling. Ved prosjektet i Appolonia City hevder selskapet selv at de har investert over 250 millioner dollar i infrastruktur, som veier, vann, kloakk og

³ <https://www.rendeavour.com/about/> (Dato hentet: 20.05.2019)

strøm. De reklamerer videre for at de kan tilby moderne fasiliteter for Ghanas urbane fremtid.⁴

Prosjektet reklamerer på sine hjemmesider med at de har fått tillatelse av lokale og nasjonale myndigheter og opererer i tråd med gjeldende reguleringer og lover, og prosessen med å utvikle infrastrukturen er allerede i gang for Appolonia City sine første innbyggere, noe som jeg selv kunne observere gjennom feltarbeidet. Den private byen reklamerer for høy kvalitet på vedlikehold og er overvåket av strenge kontrollorganer for å forsikre seg at i innbyggere og businessser lever i harmonier. Kontrollorganene innebærer kameraovervåkning, samt elektriske strømgjerder på toppen av høye murer som isolerer boligområdene. Samtidig blir kontrollen forsterket gjennom sikkerhetsvaktene. Likevel ønsker jeg å utforske hvordan infrastrukturen utvikler seg samtidig som hvordan den påvirker både mennesker som skal leve innad i Appolonia City, samt mennesker som kun har tilgang til byen som besøkende. Hvordan påvirker høymoderne utvikling befolkningen av den allerede eksisterende landsbyen Appolonia? Er byutviklingsprosjektet nok et nyliberalt plot som virker restriktivt og undertrykkende på den lokale befolkningen, eller finnes det flere dimensjoner av de nyliberale prosjekt?

Teoretisk rammeverk og tidligere forskning

I dette underkapittelet ønsker jeg å utforske eksisterende forskning på urban utvikling og lignende tendenser innenfor privatisering av byrom i relasjon til mitt materiale fra Appolonia. I denne sammenhengen er forskninga på transformasjon av sosialt rom i relasjon til den økende idéen om det som blir kalt nyliberalisme, svært sentral—også for å forstå mitt eget prosjekt. Gjennom det som kalles enklavedannelser, som inkluderer at mennesker blir adskilt og segregert fra det omkringliggende samfunn i form av private byer, kjennetegnes ofte ved bruk av porter, oppføring av høye murer og bruk av sikkerhetsvakter for å forsvare seg mot «trusler» utenfra. Denne oppblomstringen av private byformasjoner medfører en fragmentering som også kan sees igjen i Teresa Caldeira sitt arbeid om «gated communities» og «fortified enclaves» i Brasil. Disse typene for bebyggelse har skapt en ny romlig segregering som igjen endrer det offentlige rom i mange byer verden over (Caldeira 1996). Slike private byer og, i mindre målestokk, segregerte byrom er ofte karakterisert av lukkede og overvåkede rom for bosettelse, konsum og arbeid. Dette har også sosioøkonomisk

⁴ <http://www.appolonia.com.gh/project-details/plans/> (Dato hentet: 20.05.2019)

dimensjon: Det er ofte et lukket rom for overklassen med tilstrekkelig økonomisk kapital som vil få muligheten til å kunne nytte seg av godene (Caldeira 1996).

På mange måter kan Caldeira sitt arbeid, på et globalt nivå, sammenlignes med det jeg selv har gjort arbeid på og ved Appolonia City. Selv om hennes prosjekt har vært basert på feltarbeid fra Brasil, har det stor verdi å kunne sammenligne med enklavedannelse i Ghana, da de tidligere prosessene av enklavedannelse i Brasil har mulighet til å fortelle noe om hvordan det også har mulighet til å arte seg i Ghana. Private utviklingsprosjekter vil på mange måter appellere til de som ønsker å forlate den tradisjonelle offentlige sfæren av fri tilgang til offentlig rom og, dermed, også utelukke fattige og marginaliserte. Møteplasser i det offentlige rom blir dermed i økende grad forlatte. I slike byer fragmenteres det sosiale og offentlige rommet også ved å mure seg selv inne og det vil være vanskelig å opprettholde prinsipper om åpenhet og fri sirkulasjon – verdier som har vært en av de mest sentrale innenfor moderne byer og urban planlegging (Caldeira 1996).

Caldeiras analyse har på mange måter vært toneangivende for mye forskning på privat urbanisering og enklavedannelse, men med bakgrunn i mitt arbeid er det nettopp en slik vektlegging av segregering og fragmentering jeg ønsker å utfordre. La oss begynne med Rendeavour som skriver at de ønsker å “... *meet the aspirations of Africa’s burgeoning middle classes, and to include people from different class backgrounds*”⁵. Om disse lovnadene vil komme til uttrykk i bedre levestandard for både innbyggere i Appolonia City og de nærliggende landsbyene, er noe jeg utforsker videre i oppgaven. Dette er likevel bare ett fokus: Like mye som en testing av bedret levestandard, så ønsker jeg at aspirasjonene for middelklassen som blir symbolisert gjennom utbyggelsesprosessen, deres nye formasjoner og strukturer, må tas på alvor. Slik jeg ser det, kan de forstås som generative formasjoner heller enn måtte reduseres analytisk til å uttrykke en asosial og nyliberal subjektivitetsform. For, gjennom mitt feltarbeid gjorde jeg observasjoner som kan underbygge nettopp at Appolonia City ikke kun bare kan forstås som et rent uttrykk for nyliberal byutvikling som øker klasseforskjellene og forsterker frykten for «den andre». Noe av et slikt argument bunner i at middelklassen, og den øvre middelklassen, innehar store ambisjoner, som har rot i både postkoloniale og historiske hendelser, samt nasjonal økonomisk oppgang. Slike ambisjoner og prosjekter, inklusive endrede idealer for det gode liv samt privat kapital til å realisere noen av idealene, er sentrale for å se på enklavedannelser ikke utelukkende som realisering av som

⁵ <http://www.appolonia.com.gh/why-choose-appolonia/> (Dato hentet: 27.05.19)

destruktiv nyliberal byutvikling, men som resultat av generative prosesser. Det er likevel klart at utbyggingen bidrar til at allerede eksisterende, og tradisjonelle, formasjoner endres gjennom nye former for arkitektur, infrastruktur og deres rolle til å gjøre en innflytelse på menneskers hverdagslige liv, både innenfor Appolonia City og i Appolonia landsby.

Caldeira har tidligere brukt etnografi fra hennes eget feltarbeid fra São Paulo i Brasil, i tillegg til å sammenligne dette med egne casestudier fra Los Angeles. Gjennom å besvare mine problemstillinger ønsker jeg i denne oppgaven å vise at utbyggingen av Appolonia City ikke bare nødvendigvis blir et konstruert rom for de rike, men også et forsøk på å skape et egalitært samfunn med fokus på den økende middelklassen i Afrika sør for Sahara. I sin bok «The Rise of Africa's Middle Class» (2016) viser Henning Melber nettopp den afrikanske middelklassen som ambisjonsrik og vier plass til deres mange og store aspirasjoner for fremtiden. Melber argumenterer med at de legemliggjør verdiene og håpet for det nye Afrika (Melber 2016). En sentral del av transformasjonen av denne nye byen dreier seg om hva slags type sosial og økonomisk klasse som vil ha mulighet til å få tilgang til det som finnes på innsiden av byens porter. Jeg slutter meg til Melbers forståelse av middelklasse her og framholder at begrepet «klasse» ikke bare kan forstås ut fra inntekt og forbruk alene: Delte verdier og kollektive handlinger er alle betingelser for å påvirke utvikling av byen. Rendeavour reklamerer med at Appolonia City vil være en by som skal være tilgjengelig for alle, uansett klasselag. På den andre siden, illustrerer uansett Pierre Bourdieu i sin klassiker *Distinksjonen*, at ulikhet i klassestrukturer har mulighet til å føre til naturalisering av den dominante smak og at denne misoppfatningen fører til en ulempe for de med mindre kapital (Bourdieu 1995). Ved på denne måten å utvide klassebegrepet til også å dreie seg om smak samt (ambisjon om) dannelse av nye egalitære fellesskap på innsiden av Appolonia, så ønsker jeg å kartlegge og analysere også hvordan fattige i Appolonia – som altså grenser til Appolonia City – forstår sin egen smak i relasjon til det de ser som smak som framkommer i Appolonia City. Som en hegemonisk forståelse knyttet til middelklassen. I kapittel 5 ønsker jeg å komme videre til spørsmålet: Er det slik at det nyliberale prosjektet Appolonia City påvirker smak for også de som ikke har økonomisk mulighet til å bo der?

Jeg ønsker videre å vise til Richard Grants (2009) arbeid innen urban geografi og særlig hans bok *The Urban and Economic Transformation of Accra, Ghana*. Boken omhandler den globaliserende hovedstaden, Accra. Den illustrerer og analyserer mange viktige historiske og kontemporære aspekter ved fragmentering av det urbane rom (Grant 2009). Han tar utgangspunkt i ti år med empirisk forskning i hovedstaden, en metropol som er

dypt transformert av globalisering, og Grant viser hvordan både internasjonale og lokale krefter opererer i det urbane landskapet (ibid.). Han illustrerer dette ved å se på «gated communities» for eliten, i tillegg til å undersøke de fattigste slummene i Accra. Han viser at globalisering er en kompleks prosess og at denne derfor ikke er reduserbar til en enkelttrend. Men til syvende og sist, argumenterer han, fører globalisering til delokalisering av lokale økonomier, og gjenskaper den økonomiske geografien ved å koble ghanesiske mennesker med et videre spekter av aktiviteter (Grant 2009:16). Spørsmålet er likevel om Grants analyse gir det hele bildet av den nåtidige globalisering i Afrika sør for Sahara. Kanskje vil ghanesiske mennesker ved Appolonia City ha muligheten til å «re-invent and remake» deres lokale økonomi for å passe inn i nye modeller som skapes gjennom globalisering?

Morten Nielsen og AbdouMalik Simone skriver om det de omtaler som «den generiske byen» bygget på materiale innhentet i Maputo i Mosambik og Jakarta i Indonesia. Gjennom å bryte ned de tradisjonelle romlige formasjonene og å omplassere nøye planlagte bystrukturer, har konstruksjonen av byer med fullt potensiale til ideelle fremtider - basert på et perfekt urbant liv - skapt aspirasjoner i samfunnet. (Nielsen & Simone 2017:128). De mener at på tvers av det globale sør, vil den urban-romlige formasjonen heller ekspandere gjennom konstruksjon av helt nye parallellbyer enn ved å oppgradere det allerede eksisterende byrommet. På lik linje med Appolonia City, vil konstruksjonen av slike parallellbyer ofte skje ved hjelp av private eiendomsutviklere. Slike parallellbyer, som også Appolonia City er en del av, sørger derfor på mange måter for å isolere folk fra ulike samfunnslag fra hverandre—også siden det perfekte urbane liv i økende grad må ses å utgjøre en vare (*commodity*) for de rike (Caldeira 1996).

Slike byer lover ideelle fremtider gjennom å bygge murer som holder folk ute, samtidig som strenge sikkerhetstiltak forsterker denne utestengelsen. Vestliginspirert arkitektur og god infrastruktur sørger også for å symbolisere en større ulikhet mellom de som kan bevege seg fritt i det nye konstruerte rommet, og de som ikke har mulighet til å ta glede av den nye byens goder. I tillegg til i Ghana, har privat byutvikling med fokus på infrastruktur, sikkerhet og ideelle fremtider også blitt en trend i andre land i Afrika (Fält 2019, Nielsen & Simone 2017:128). Implikasjoner vil oppstå konkrete i form av at ikke alle mennesker vil få tilgang til byens goder, men også i form av at det oppstår sosiale barrierer og grenser som vil skape ulike konseptualiseringer og tankemåter om livsverdener rundt seg. Likevel ser man at private byer også er et mye brukt politisk symbol på mulighetene for å realisere Afrikas store potensiale. Byutvikling illustrerer på mange måter derfor også en tro på

fremtiden på eget kontinent som er sammenvevet med både folks ambisjoner og større politiske prosesser.

I min oppgave, ønsker jeg å fokusere på ulike aspekter om hvordan mennesker i landsbyen Appolonia, forholder seg til utviklingen av den private byen Appolonia City, og hvordan folk begrepsfester nye fremtider og hvordan møtet mellom urban utviklingen og tradisjonelt landsbyliv sammensatt utgjør et sosialt rom som blir transformert ved utbyggingen av nye urbane formasjoner. Med referanse til litteraturgjennomgangen ovenfor vil jeg nå gå gjennom de mest sentrale analytiske begrepene for min studie av møtet mellom den tradisjonelle landsbyen Appolonia og det moderne, private byutviklingsprosjektet Appolonia City, og hvordan menneskene i «tradisjonelle» og «moderne» sfærer begrepsfester ulike fremtider som meningsskapende livsprosjekter.

Nyliberalisme og meningsskapende fremtider

Et av hovedfokusene i oppgaven er å undersøke sammenhengen mellom nyliberalisme og en økende idé—som jeg også observerte under mitt feltarbeid—om det å være et moderne menneske og hvordan dette blir sett på som en del av fremtiden. For, i Appolonia landsby var det en klar idé om hva det betyr å være et moderne menneske. Et ideelt menneske må være bevisst på tradisjonell kultur samtidig som det skal ta opp mye fra nettopp det vi tenker på som «vestlig».

En kveld gikk jeg ut for å prate med Kodjo og Rebecca som nok en gang var i butikken. Mens Rebecca tar for seg salget av mat og drikkevarer, sitter Kodjo og en gammel kamerat—Sally—på hver sin plaststol rundt et gammelt bord av tre. Sally gir meg et varmt blick og et fast håndtrykk. Han fremstår på lik linje som Kodjo som en åpen og blid mann, med god humor. For anledningen hadde han ankommet i sin flunkende nye bil—en Toyota Avensis som han var svært stolt over. Han var ikledd en fargesprakende tradisjonell skjorte og ordentlige, solide lærsko. Sally hadde lenge bodd utenlands og arbeidet i Tyskland, sa det ble naturlig å prate videre om Europeiske land, Norge og resten av det vi tenkte på som «vesten». Han ønsket å skimte om sin kunnskap om nordlyset, som han mente man måtte til Lillehammer for å se. Jeg valgte ikke å betvile kunnskapen han satt inne med, da han var stolt over å kunne vite noe om landet.

Samtidig som vi prater, avbryter Sally og sier:

«I have a brother that married a Swedish girl. Just wait a minute and I will call them for you»

Selv ble jeg litt overrasket over telefonsamtalen, noe som gjorde at jeg hadde vanskeligheter med å finne noe å prate om til den svenske dama på andre siden av linjen. Likevel beskriver dette hvordan ghanesere ser på mobilitet på tvers av grenser på noe som kan symbolisere det moderne. Med modernitet i denne konteksten mener jeg hvordan mennesker gjennom samlede sett med tanker om verden åpner seg for fremtidsrettet transformasjon av menneskelig påvirkning (Giddens 1996). Gjennom det å opparbeide seg økonomisk kapital har man muligheten til å oppleve verden og skape mening ut av relasjoner som går på tvers av territorielle og kulturelle grenser. Samtidig som Sally var opptatt av å kunne vise om sin opparbeidede kapital og kunnskap er han også en som omfavner det tradisjonelle gjennom det å kunne komme tilbake til gamle venner i landsbyen, og sitte å drikke øl med gamle kompiser.

På den annen side er det ikke bare menneskene som blir ansett som moderne. Transformasjonen av landområdene ved Appolonia City symboliserer også en sterk tilknytning til den vestlige estetikken, som også blir tenkt og forstått som noe moderne i både landsbyen Appolonia og i resten av det ghanesiske samfunnet. Eksempler på manifesteringen på det moderne vises gjennom reklamemateriell. Appolonia City reklamerer for toppmoderne fasiliteter som vannparker, god infrastruktur, og et solid arbeidsmarked bakenfor et velstelt bed av vakre blomster og trær. Arkitekturen er også en indikator på hva som blir tenkt på som moderne. Velutviklet infrastruktur, sammen med en viss form for estetiske idealer innen arkitektur setter rammer for hva som anses som det ideelle for det «nye Afrika». I tillegg til dette vil tanken om et boligområde med sikkerhetstiltak forsterke—og danne forestillinger om en ny fremtid, gjennom det å implisere tydeligere klasseforskjeller. Også landsbybeboere som ikke kommer til å få ta del i byens tjenester ser på transformasjonen som et steg mot en moderne fremtid. Idéene om moderne mennesker i denne konteksten skapes gjennom bilder og reklamer, og produseres gjennom en middelklasseestetikk, samtidig som det påvirker alle typer klasselag. På bildet under representeres det reklame for Appolonia City, med det velstelte bedet i front:

Bilde 1.3

Hvordan vil disse prosessene—som vi fanger i begreper som modernitet og nyliberalisme—påvirke folk og deres hverdagsliv? Rendeavour – eieren av Appolonia City – kan på mange måter bli sett på som manifestasjonen av både nyliberalisme og modernitet, samtidig som det får muligheten til å uttrykke seg gjennom en konstant globaliserende verden, med varer, verdier og kultur flytende på tvers av landegrenser. Selskapet følger de distinkte trekkene for nettopp en nyliberal bedrift, om fri handel, privatisering og statlig deregulering. Likevel kan ikke nyliberalisme reduseres til en enkelt ting, men også inkludere ideologi samt praksiser som alltid er både kontekstuelle og dynamiske. Jeg vil i kapittel 2 argumentere for hvordan Appolonia City og deres praksiser vil være en del av et nyliberalistisk prosjekt samtidig som å se på deres effekter på lokalbefolkninga. Det er også slik at begrepet ikke simpelthen må observeres gjennom strukturelle restriksjoner og deres manifestasjoner, men også inkludere menneskers egne livsprosjekter. Mennesker produserer—på tross av restriktive strukturer—nye motiver, ønsker og ambisjoner (Sartre 1993, Jackson 2016).

Antropologiske debatter har ofte fokusert på de sosiale implikasjonene av at byer og landskap har blitt transformert til nye miljøer. Studier av nyliberalisme har blomstret samtidig som det globale markedet har endret seg i retning en økende form for privat kapitalisme.

Siden 1970-tallet, har politisk antropologi studert nyliberalisme og dens sosiale konsekvenser (Ortner 2016). I dette forskningsarbeidet er det viktig å definere begrepet nyliberalisme, da det ofte blir brukt uten videre diskusjon over hva det faktisk innebærer. I tråd med Ortners tilnærming (2016) defineres neoliberalisme som den første teorien innenfor politisk økonomi som foreslår at menneskelig levestandard vil utvikle seg best ved å frigjøre bedrifters individuelle frihet innenfor et institusjonelt rammeverk som inkluderer en stor grad av privatisering og sterk eiendomsrett (Ortner 2016). I tillegg til dette fokuseres det i stor grad på en såkalt *laissez faire*-økonomi, en økonomi som fungerer med minimal statlig regulering. Fremover i oppgaven ønsker jeg ikke å fokusere på begrepet som simpelthen et økonomisk system, men også som en ideologi, samt praksis, som skaper nye sosiale strukturer som påvirker hvordan mennesker lever ut sine livsprosjekter. Sagt på en annen måte: Jeg vil vise at nyliberalisme har mulighet til å strukturere lokale menneskers liv på ulike vis i forskjellige kontekster.

Siden 1980-tallet har antropologer hatt en tendens til å kritisere den nyliberale ideologien gjennom det Sherry Ortner kaller for «mørk antropologi» (*eng: Dark anthropology*) (Ortner 2016). Dette innebærer et fokus hvor antropologer har studert det nye økonomiske systemet i relasjon til makt, motstand og undertrykkelse. I studier av det nyliberale har marxistisk analyse stått sterkt—en tilnærming som enkelt sett peker på hvordan menneskers liv har blitt formet av økonomiske og politiske krefter. Selv om marxistiske analyser har øvd stor innflytelse innen antropologi, har teoriene også fått kritikk for å være reduksjonistiske. De tar ikke til høyde for at mennesker som agenter og har redusert deres livsprosjekter til enkle produkter av eksterne, strukturelle krefter (Ortner 2016). I tråd med Ortners kritikk ønsker jeg i min analyse av Appolonia City og landsbyen Appolonia ikke bare å fokusere på hvordan eksterne strukturer påvirker mennesker i deres hverdagslige liv, men også hvordan det kan eksistere en form for en generativ nyliberalisme som kan bli analysert gjennom å se på hvordan den danner nye mønstre, meninger, strukturer og former. Fremfor å bruke nymarxistisk teori for å forstå utbyggelsen av Appolonia City og neoliberal praksiser innenfor utvikling av private byer, ønsker jeg å benytte meg av fenomenologiske teorier og metoder. Gjennom slike tilnærminger får man inkludert menneskers levde erfaring i tillegg til å inkludere deres liv som agensfylte (Jackson 2013). Å kunne benytte seg av et slikt teoretisk rammeverk kan være med på å nyansere og berike forskningen på enklavedannelser og nyliberalisme. Fenomenologi kan defineres som det vitenskapelige studiet av «levd erfaring». Det er en metode som beskriver ting som de

fremkommer i bevisstheten, i subjektets egen livsverden. Dette gjøres før teoretiske konstruksjoner blir dannet (Jackson 1996).

Slike perspektiver på subjektivitet, bevissthet og mening er viktig siden det som ofte omtales som nyliberalisme er virksom i dannelsen av endrede – og kontinuerlig endrede – livsverdener. Nyliberale prosesser og endringer kan dermed påvirke hvordan samarbeid og konflikter arter seg mellom enkeltindivider, familier og grupper i både Appolonia City og i den lokale befolkningen i landsbyen. Et konkret eksempel på dette er det såkalte partnerskapet som er etablert mellom Rendeavour og Appolonia landsby sine politiske representanter, og resten av innbyggerne av landsbyen. Gjennom et såkalt «Corporate Social Responsibility»-program (CSR) skriver Rendeavour at "... [They] work closely with the community to improve the quality of life within it, agreeing their roadmap to sustainable development and joining in community programmes." ⁶

Denne relasjonen mellom Rendeavour og landsbyen Appolonia—ordnet gjennom en CSR-tilnærming—har jeg observert ved å delta på møter og hendelser som har tatt sted i løpet av mitt eget feltarbeid. Jeg har også vært med innbyggere fra Appolonia City med på jobb i det nye utviklingsprosjektet. Bedriften påstår—også i reklamemateriell og annen promotering—at de søker en miljøvennlig og sosialt balansert transformasjonen av landsbyland til bruk for utvikling. Videre hevdes det at gjennom en såkalt «community trust» vil lokalbefolkningen i Appolonia få langtidsfordeler fra Rendeavour, hvis alt går etter planen. Selskapet reklamerer for at hvis dette blir tilfellet vil det føre til en større grad av selvforsynte innbyggere i landsbyen. For eksempel har prosjekteierne påstått at de ønsker å forbedre de sosiale tilbudene for det lokale området ved å støtte opp om et nytt helsesenter og ved å pusse opp skolen i landsbyen. Representanter fra bedriften er også pålagt til å tilby jobber og opplæring for aktuelle arbeidere i landsbyen. Dette er et tiltak som kan være med på å rettferdiggjøre prosjektets utviklingsplaner. Likevel er det et sentralt spørsmål om tiltakene virkelig har som hensikt å bidra til bedre levevilkår for den lokale befolkningen, eller om dette er en del av innpakningen (heller enn innholdet) for et slikt nyliberalt prosjekt.

Rendeavour markedsfører seg selv som å fremme en sosialt balansert transformasjon av land, men dette skjer i en kontekst hvor politiske konflikter om land vært et gjentakende fenomen rundt omkring i Ghana. Disse kan ofte spores tilbake til langvarende konflikter om makt og land mellom fiendtlige grupper og ulike interesser (Tonah & Anamzoya 2016). Et

⁶ <http://www.appolonia.com.gh/why-choose-appolonia/>

viktig aspekt ved landsbyen Appolonia er relasjonen mellom det lokale fellesskapet og bedriften, og hvordan transformasjonen av det sosiale rom ved Appolonia City genererer ulike politiske, sosiale og kulturelle livsverdener. For å fange dette, så spør jeg senere i oppgaven derfor: hvordan ser lokale politiske institusjoner og landsbybeboere på denne nye, «moderne» og private byen? Og: Kan møtene mellom dem og relasjonene som oppstår fremme en sosialt balansert transformasjon, eller er Rendeavours lovord om endring og utvikling kun en måte å rettferdiggjøre praksisene i moralsk og politisk forstand?

Premissene for en «community trust» til landsbyen er et tiltak bedriften ønsker å fremme med tanke på urban økonomisk utvikling i et av Afrikas raskest utviklende land. For noen samfunnsvitere vil Appolonia City sees på som en utopisk byformasjon som utelukkende gagnar de rike. Under mitt feltarbeid møtte jeg selv en ung, britisk forsker som mente at dette kun var et «nyliberalt plot» som undertrykte den lokale befolkningen. Selv om noe forskning har vist at nyliberal utvikling kan virke restriktivt i deler av verden (Caldeira 1996), var jeg mest interessert i hvordan denne britiske forskeren ikke hadde noen interesse av faktisk å lytte til mine observasjoner om selve prosjektet.

Utopi er et begrep som er utviklet i Thomas Mores bok fra 1516 som omhandler et ideelt felleskap med et nært perfekt sosialt og politisk system og kan illustreres gjennom Morten Nielsens og AbdouMaliq Simones artikkel om generiske parallellbyer (Nielsen & Simone 2017:128). På lik linje med Nielsens og Simones artikkel beskriver, profitterer, Rendeavour og Appolonia City nettopp på å selge utopiske fremtider for folk som har mulighet til å aspirere etter en. Men vil landsbyen Appolonia og dets innbyggere få sine drømmer oppfylt? Hvilken relasjon har Rendeavours planer til den lengre historien i Afrika knyttet til utviklingsprosjekter? Vil det være mulig at prosjektet i Appolonia City kan sørge for en miljøvennlig og sosialt balansert transformasjon, slik selskapet hevder? Kan vi forvente at Appolonia vil promotere velstand og økonomisk stabilitet, samtidig som de tar hensyn til sosialt liv, tradisjon og ulike livsoppfatninger, eller vil dette bli enda et prosjekt som kan sees på som en kapitalistisk plan for å øke profitt hos de rike i Rendeavour?

Transformasjoner av det sosiale rom – Det moderne mot det tradisjonelle

For landsbyens innbyggere, fører konstruksjonen av den private byen Appolonia City til dramatiske transformasjoner av det sosiale rom, ontologiske livsverdener, samt materielt i det geografiske landskapet. De tidligere romlige og urbane formasjoner har blitt fragmenterte noe som igjen vil føre til sosial, kulturell og økonomisk segregering i landsbyen og områdene rundt. Det vil vokse frem nye måter å til formasjoner i for eksempel arbeidssektoren.

Appolonia City skaper et nytt arbeidsmarked for innbyggere i landsbyen, da jeg spesielt tenker på jobbene som sikkerhetsvakter. I tillegg til dette skaper manifesteringen av byen et tydeligere skille på den rike og den som tenkes på som fattig. Denne distinksjonen har tidligere ikke vært så tydelig før. Transformasjonen og utviklingen av Appolonia City vil påvirke hvordan landsbybefolkningen konseptualiserer sine egne liv, og forholdet til utvikling og modernitet. Jeg har tidligere vist til Teresa Caldeira sin forskning på sikkerhetstiltak av private «gated communities», noe jeg vil greie videre ut om i et eget kapittel. Fragmentering og sikkerhetstiltak vil være nøkkelpbegreper i min oppgave om urban utvikling ved Appolonia City.

Marc Augé er en fransk antropolog som har hatt stor påvirkning innenfor antropologien av det romlige. Med mindre de romlige formasjoner ved utbyggingen av Appolonia City vil være det man kaller for et «non-place» - et rom der mennesker vil forbli anonyme og settingen ikke er viktig nok til å bli ansett som et rom—vil transformasjonen man ser ved utbyggingen av føre til endringer hos hvordan lokalbefolkningen som oppholder seg i nærheten (Augé 1995). Gjennom feltarbeidet oppdaget jeg at landskapet ved utviklingen ikke hadde stor betydning med tanke på levebrød, bosetting og gårdsbruk. Områdene besto av et stort slettelandskap, som oftest ble utnyttet til bruk av utvinning av sand og grus. Likevel har dette tidligere vært land som har vært en del av landsbyen under høvdingens kontroll, og nettopp eierskap til land innehar stor symbolsk makt.

I slutten av februar kom Jaffa og banket på døren. Jeg fikk beskjed om å ta på meg noen ordentlige klær, så kunne jeg få bli med han på jobb. Han var som vanlig i sin signallrøde heldress, og med sitt strålende humør. Vi satt oss opp på den flotte og rene motorsykkelen hans før vi kjørte gjennom landsbyen og ut mot det åpne slettelandskapet. Veien gikk fort fra å være asfaltert til å bli en liten sandbelagt trasé, mens busker og kratt vokste på hver sin side av veien. Mens vi kjører kan man skimte de avgrensede områdene til Appolonia City, som advarer at land bak skiltene er privat eiendom, og at sandutvinning er forbudt. Brudd på disse reglene vil føre til en bot på 1000 ghanesiske cedis (ca. 1700 NOK). Etter en 20 minutters motorsykkeltur var vi fremme ved sandutvinningsområdet. Jaffa viser meg rundt og forklarer hvilke typer sand som brukes i utbyggingen av infrastrukturen av Appolonia City. Noe av sanda går til veier, mens annen går til utfylling av fundamenter til bygninger. Videre viser Jaffa meg et stort mangotre og plukker ned en liten frukt for meg.

Bilde 1.4

På lik linje med området Jaffa viste meg, har det tidligere landet ved Appolonia City vært brukt til utvinning av sand. Samtidig som landskapet ikke har hatt stor betydning innen gårdsbruk, har det vært til nytte for menneskers levebrød innen utvinning av sand, og har dermed ikke mulighet til å kunne karakteriseres som et non-space i—Marc Augé sin forstand—som et rom der mennesker forblir anonyme. Likevel er det sentralt å stille spørsmål om områdene i Appolonia City befinner seg i en fase av non-space under utbyggingen. De som tidligere har hatt sitt levebrød der, har nå måtte flytte arbeidet, samtidig som de forblir anonyme i settingen av Appolonia City.

Under mitt feltarbeid har det både vært positive, samt negative holdninger som blir artikulert på ulikt vis til Rendeavour sitt urbane og økonomiske utviklingsprosjekt. Disse uttrykkene omhandler hvordan mennesker relaterer seg til landskap og miljø samt hvordan de innehar ulike livsoppfatninger gjennom det sosiale rom, tradisjoner og økonomisk utvikling. For å diskutere noen av disse ulike oppfatningene vil jeg bruke litteratur som baseres på konstruksjonen av det sosiale rom. Henri Lefebvre var en pioner innenfor urban geografi og i boken *“The Production of Space”* argumenterer han for at begrepet rom er et komplekst

sosialt produkt som er basert på verdier og produksjonen av mening som påvirker praksiser innenfor det gitte rom (Lefebvre 2003). Selv om han ble ansett som en marxist i sin tid, var han selv kritisk til den økonomiske strukturalismen som dominerte marxistisk tenkning innenfor samfunnsvitenskapen. Han argumenterer for at den sosiale produksjonen av urbant rom er fundamental for gjenskapelsen av samfunnet, og dermed også kapitalismen selv (Lefebvre 2003). Sagt på en annen måte: For Lefebvre er det sosiale rommet kontrollert av den hegemoniske klassen og dermed et virkemiddel til å reproducere sin egen dominans.

Transformasjon av byer skaper nye miljøer og påvirker hvordan folk forstår sosialt rom. For å forstå de komplekse dynamikkene i forholdet mellom Appolonia City og Appolonia landsby er et sentralt spørsmål dette: hva skjer med det tradisjonelle ghanesiske hjemmet og folks relasjon til det tradisjonelle rom? For, sosialt rom endres ikke bare på et storskalanivå vist ved Lefebvre sine teorier, men også i mindre skala på nettopp et husholdsnivå. Derfor vil husets arkitektur og innredning reflektere endringer i både det kulturelle og det sosiale feltet eller rammeverket. Gaston Bachelards bok «*Poetics of Space*» (1994) er i denne sammenheng et viktig verk innenfor forskning rundt hjemmet da den viser hvordan våre oppfatninger av huset og andre bosettinger former tanker, minner og visjoner. Jeg ønsker videre i oppgaven å utforske hvordan Rendeavour sin visjon for Appolonia City introduserer nye måter å forme arkitektur på, og hvordan dette kan være med på å utfordre allerede eksisterende romlig estetikk, i både landsbyen Appolonia, men også hvordan utviklingen kan skape nye former for dominerende smak i resten av landet. Videre, ønsker jeg å vise hvordan dette kan være med på å forme nye idéer om hjemmet—også i Appolonia—og hvordan det på flere måter kommuniserer (eller, enda sterkere, anbefaler eller dikterer) hvordan mennesker burde leve ut sine livsprosjekter. Observasjoner fra mitt eget feltarbeid ved Appolonia City, samt bilder fra deres egne hjemmesider, illustrerer denne idealiserte formen for arkitektur: Her vektlegges det «normale», «vestlige» hjemmet og fokus er i stor grad på kjernefamilien, med foreldre som poserer med to barn foran generisk kunst med arkitektur som symboliserer moderne, vestlig minimalisme. Som jeg vil vise er disse uttrykkene i både reklamemateriell, promoteringsvideoer og i den fysiske utformingen av de husene som faktisk tilbys viktig for å forstå hvordan kontemporære moderniseringsprosesser i Afrika i stor grad representerer vestlige idéer.

Hvordan nyliberale prosesser og arkitekturens estetikk former våre tanker kan bli videre illustrert gjennom arbeidet til James Scott og hans teorier om høymodernisme. Han definerer dette som en stor tiltro på teknologi og naturvitenskapene som midler til å

restrukturere samfunn og natur (Scott 1998). Dette inkluderer sterk tiltro til vitenskapen potensiale og dets teknologiske progresjon, som inkluderer tillit til ekspertisen til vitenskapsmenn, ingeniører og andre intellektuelle. I høymoderne prosesser mener Scott at det oppstår et fokus på å skape komplekse miljøer forståelige gjennom romlig omstrukturering. Det skjer ofte uten å tenke gjennom den sosiale og kulturelle kontekst det blir satt inn i. Den overveldende entusiasmen for vitenskapens makt og teknologi for å strukturere den menneskelige verden har oppfordret regimer til å satse på store utviklingsprosjekter som hurtig vil sørge for en økonomisk oppgang, samt kaste utviklingsland inn i et slags vestlig styresett. Høymodernisme er orientert mot å forsøke å strukturere ved hjelp av et rasjonelt design, som for eksempel innebærer standardisering, forenkling og ordning av det fysiske eller urbane rommet. På denne måten blir komplekse begreper og enheter mer forståelige og lesbare—og rommet blir samtidig dermed enklere å kontrollere. Dette gjelder også for økonomien (Scott 1998). Scott bruker sin egen forskning til å illustrere hvordan statlige formasjoner har muligheten til å kontrollere sine egne innbyggere gjennom slik transformasjon og han bruker, blant annet, Tanzanias høymoderne, sosialistiske transformasjon for å illustrere slike dyptgripende endringer.

Også i Ghana hadde en, historisk sett, en tilsvarende periode med, i Scotts forstand, en statsdrevet høymodernisme og sosialisme—som jeg vil komme tilbake til. Kontrasten er derfor stor til storskalaprosjekter som Appolonia City hvor den ghanesiske stats suverenitet er utfordret ved at den har liten kontroll over det fysiske landskapet—noe som også forsterkes av dens generelle ønske om å privatisere økonomien og gi utstrakt tilgang for utenlandske selskaper. Sett på denne måten vil jeg hevde at Rendeavour og deres nye prosjekt Appolonia City vil fungere, i dette tilfellet, som sin egen statsformasjon, da de har mulighet til å sørge innbyggerne med de selv har behov for. Selskapet har også muligheten til å restrukturere det sosiale landskapet på den måten de selv ønsker og dermed får muligheten til å kontrollere deres egne innbyggere – og arbeidere – ved å skape rasjonelle design, ny infrastruktur og romlige formasjoner tilpasset et slikt design. På den måten, ønsker jeg å bruke teori, samt datamateriale fra felt, for å utforske om selskapet Rendeavour vil få mulighet til å utøve biomakt over sine egne innbyggere, samt beboere i landsbyen Appolonia og deres arbeidere.

Metode og etiske refleksjoner

Under feltarbeidet samlet jeg det meste av mine data gjennom deltagende observasjon, samtidig som jeg selv var en aktiv deltager i forskningssubjektene daglige liv i landsbyen Appolonia. Deltagende observasjon er et av de viktigste datainnsamlingsmetodene innen

sosialantropologisk forskning (Bernard 1994). Metoden får oss til å forstå mennesker fra et førstehåndsperspektiv og bidrar til å kunne forstå deres motiver, handlinger og tanker. Richard Schweder framholder mye av det samme og bygger en slik forståelse på sin erfaring fra tverrfaglig samarbeid i India. Han hevder at den mest sentrale delen av deltagende observasjon for å kunne kjenne et samfunn best er å «muck around a lot», som en dyktig journalist og følge magefølelsen (Schweder 1997). Samtidig som Schweder sin tolkning kan høres metodisk banal ut, så er det nettopp på denne måten man kan forstå kompleksiteten i de kognitive og emosjonelle strukturene. Men: Samtidig som det er en av antropologiens største styrker, har også deltagende observasjon sentrale svakheter som jeg ønsker å peke ut. Disse innebærer for eksempel muligheten til å generalisere, samt validere noen av funnene, som ofte er en nødvendighet innen hypotetisk-deduktive og positivistiske forskningstradisjoner.

I tillegg til det klassiske antropologiske feltarbeid, har jeg utforsket ulike disipliner som urban geografi for å få en dypere forståelse av romlig transformasjon. I tillegg til deltagende observasjon har jeg brukt ustrukturerte intervjuer for å få en grundigere gjennomgang av informantenes syn og å få forståelse for deres relasjon til det aktuelle prosjektet i Appolonia City og byens utvikling. Gjennom ustrukturerte intervjuer lar antropologen informanten ta kontroll over, og kan dermed selv bestemme hva de ønsker å snakke om. Mer formelle og strukturerte intervjuer kan muligens få svar som ikke nødvendigvis går så i dybden eller at informanten selv ikke har interesse for spørsmålene. Under uformelle intervjuer er det likevel viktig å la informanten snakke fritt, være tålmodig og lytte til mennesket på den andre siden av bordet (Bernard 1994).

Som et metodologisk problem ønsker jeg å trekke frem at det noen ganger har vært komplisert å lage avtaler med aktuelle informanter. Dette kan ha vært påvirket av mitt nærvær i felten. Hvem jeg var og kom fra, maktrelasjonen mellom forskeren og informanten, og hvordan dette utspilte seg innad i feltsituasjonen. Likevel er også ghaneseres forhold til sosial omgang og relasjonalitet høyst businessorientert. På en annen side mener jeg likevel det mest iøynefallende er at informantene hadde en egen hverdag med rutiner og oppgaver som skulle gjennomføres. Tilstedeværelsen av en ung antropologistudent ble som oftest møtt med glede og humor, men førte også til at daglige gjøremål måtte vike. Både intervjuer og avtaler ble vanskeligere å gjennomføre på grunnen av dette, men også fordi det ville være en uvant situasjon i deres egen hverdag.

Likevel kunne strukturerte intervjuer, i tillegg til spørreundersøkelser, sammen med antropologiske metodologier bidra til å oppnå et rikere datamateriale. Jeg har også forsøkt å

hente data fra ulike økonomiske – og kulturelle – klasselag. Dette impliserer både beboere fra landsbyen Appolonia, samt representanter for selskapet Rendeavour og beboere og arbeidere i Appolonia City. Dette vil gjøre forskningen enklere å generalisere da man får et større og et mer helhetlig bilde av hvordan folk lever sammen på tvers av klasselag. Likevel fant jeg ut at rikere mennesker har mindre tid og er ofte vanskeligere å åpne seg opp for, spesielt med tanke på at man skal rette et kritisk blikk på deres egne prosjekter. En annen sentral del, og kanskje noe overraskende metodologi, omhandler det å kunne forandre sine teknikker, samt være klar for å improvisere. I tider det var vanskelig å avtale et intervju måtte jeg selv improvisere, bytte taktikk og endre på planene. Et eksempel på nettopp dette var når jeg måtte legge fra med den klassiske notatblokk. Lokalbefolkningen blir ofte skeptisk når man blir sett skrive ned data. Noe som de derimot ikke ble skeptisk av, var bruken av mobiltelefon. Dermed ble nettopp denne brukt under felt som et metodologisk hjelpemiddel for å skrive ned notater og observasjoner.

Som en hvit mann, finner jeg også at det er naturlig å reflektere over min egen posisjon under feltarbeidet. Ved å være hvit, ble jeg behandlet annerledes enn mange andre som også bodde i landsbyen. Dette kan ha bidratt til at det ble en større distinksjon mellom antropologen som et objekt og informantene som subjekter. Det ble derfor enda viktigere enn før å bryte ned selv/andre-dikotomien for å forstå menneskers dagligliv bedre. Da jeg var på feltarbeid måtte jeg minne meg selv på å at min egen kroppslige disposisjon kan påvirke møter og relasjoner til mine informanter og hvordan analysen kan bli påvirket av nettopp dette. En sentral del omhandler det og selv være bevisst på at man aldri har mulighet til å opptre som en passiv observatør som fremstår som uvesentlig for informantene. Antropologen Karsten Pærregaard skriver om lignende tematikk, og skriver at den tradisjonelle antropologien har ivaretatt et stort skille mellom antropologen og dens studiesubjekter, fremfor å se på relasjonen som formes dem imellom (Pærregaard 2002). Som tidligere nevnt i begynnelsen av kapitlet ble jeg innlosjert i høvdingens landsbypalass. Dette er en annen ting som er viktig å kunne være refleksiv over. Da det stedet jeg egentlig skulle bo i, viste seg «ikke å være godt nok» for en gjest å bo i, ble det holdt møter og gaveutvekslinger, og jeg fikk til slutt fast bosted i landsbyens største hus. Dette ble ikke gjort bare for å forsikre seg om mitt velvære, men også en taktikk fra høvdingefamilien for å knytte bedre kjennskap til meg. Høvdingefamilien var generelt positive til utbyggingen av Appolonia City og ønsket på mange måter å bruke dette for å påvirke meg i sitt politiske spill. Likevel ønsker jeg å nevne

at ved å være refleksiv over denne prosessen unngår det å påvirke det materiale jeg fikk, tilgangen og feltarbeidsdynamikken.

Antropologer har arbeidet i varierte kontekster og studert det meste av menneskelige erfaringer og kommer dermed til å møte etiske dilemma som utarter på ulike måter utfra hvor og hvordan forskeren jobber. Forut for feltarbeidet ble prosjektet mitt godkjent av NSD. Under feltarbeidet i landsbyen Appolonia og Appolonia City var jeg bevisst min egen rolle som både antropolog og student og min egen rolle på felt og under samtaler med informanter var jeg alltid klar ved å få verbalt samtykke fra disse. I tillegg til dette møtte jeg ulike mennesker, med ulik bakgrunn i henhold til klasse. Noen var i mer sårbare situasjoner enn andre, og det var dermed sentralt at alle informanter forstår at de kom til å bli anonymisert på alle mulige måter. Anonymitet er viktig for å forsvare informanter, samtidig som det vil sørge for antropologens integritet som en uavhengig forsker. Dette var også viktig for å oppnå tillit. Antropologen har etisk ansvar for å sikre integritet, vedlikeholdelse og for å forsvare deres arbeid og samlede data. Først og fremst var sikkerheten til informantene den viktigste formaliteten, men også våre relasjoner og mine egne samlede data. Gjennom feltarbeidet, og tiden etter, har jeg hatt alt etisk ansvar for å ta vare på både datamateriell, som har vært trygt sikret.

Oversikt over kapitler

Kapittel 2 vil greie ut om en historisk kontekst med tanke på politisk klima og dets forhold til utviklingsprosjekter som kan sammenlignes med Appolonia City. Utvikling har hatt stor betydning for Ghana som nasjon etter at de fikk sin uavhengighet fra Storbritannia i 1957, og etter Kwame Nkrumah—Ghanas første president etter uavhengigheten—overtok makten. Dette vil være relevant for min analyse av det nystartede utviklingsprosjektet ved Appolonia. I tillegg til dette vil ønske jeg å presentere Rendeavour, moderselskapet til Appolonia Ltd. Jeg ønsker i kapitlet å stille spørsmålet om utbyggingen av Appolonia må sees på som et nytt fenomen eller om det er noe som inngår i kontinuitet. Samtidig ønsker jeg å utforske om Rendeavour og Appolonia sin rolle i utbyggingen.

Kapittel 3 vil omhandle transformasjonen av det romlige ved utbyggingen av Appolonia City. Tidligere har dette vært land som har tilhørt landsbyen. Kjøpet, overrekkingen av landet til bedriften og utviklingen fører til endrede forhold til land både blant befolkningen i landsbyen, men også for arbeidere og innflyttere i Appolonia City. Hvordan endres forholdet til land og hvordan konseptualiserer mennesker nettopp denne transformasjonen?

Kapittel 4 gjennomgår utviklingen av Appolonia City og hvordan dette er med på å skape – og forsterke – to distinkte ulike fremtider som på hver sin måte skaper mening i menneskers liv. Utbyggingen forsterker allerede to eksisterende livsverdener i Ghana, middel- og øvre middelklassen har en egen livsverden, mens «fattige» i for eksempel Appolonia landsby innebærer en annen livsverden.

Kapittel 5 vil omhandle nyliberalismens rolle i Appolonia City, og hvordan det nyliberale har muligheten til å manifestere seg i former av murer, sikkerhet og arkitektur. Skaper nyliberalismen strukturer som undertrykker den lokale befolkningen i landsbyen? Jeg ønsker å besvare dette spørsmålet, samtidig som jeg ønsker å vise hvordan det nyliberale også kan forstås som meningsskapende gjennom det å fungere generativt på den lokale befolkningen.

Til slutt vil jeg gå igjennom kapittel 6 som vil komme med noen konkluderende refleksjoner og samtidig trekke noen av de viktigste argumentene opp mot hverandre.

Kapittel 2 - Ghanesisk nyliberal utviklingshistorie og Rendeavour

Our purpose is to protect the interest of the government. That's what we security people do.

- Nana Abedi

Nana Abedi snakker til meg, med lydene av sirissene i bakgrunnen. Etter vi har laget dagens mat med kenkey⁷ og fisk, slapper av i bakhagen en kveld etter at sola har gått ned og snakker om politikk, et tema som er gjennomgående i Appolonia. På mange måter er temaet todelt. Først og fremst er det stor interesse for de lokalpolitiske beslutningene som blir tatt i Appolonia Landsby. Nana Abedi sier selv han er en brikke i et større politisk spill innad i landsbyen, da han er leid inn som sikkerhetsvakt for å forsvare høvdingens interesser, samt intervenere i konflikter om landsbyland. Han mente at også jeg er en politisk brikke i deres spill. Tidligere har Nana Abedi jobbet for å samle inn data for forskningsprosjekter, før han gikk over i sikkerhetsbransjen. Dog er ikke landsbypolitikk det eneste Nana Abedi tema liker å fortelle om. Vi kommer også inn på hvordan Ghana tidligere har blitt styrt, og hvordan Ghana styres til dags dato. Han er en reflektert mann med mye på hjertet:

If I am a fisherman and teaches my son the art of fishing it's child labor. But if Cristiano Ronaldo teaches his son to play football, it's just cute. Look at all those people who just thinks that's fantastic.

Vi ler begge av utsagnet, før vi også tar innover oss alvorret i hva han egentlig mener. Det å være vanlig ghaneser er vanskelig, og det er hardt arbeid å kunne oppnå både sosial og økonomisk mobilitet. Ghana er et samfunn med økende ulikhet mellom fattig og rik, som forsterkes gjennom nyliberale maktstrukturer.

For å forstå prosessene rundt utviklingen av Appolonia City—og hvordan disse kan ha mulighet til å påvirke menneskers daglige liv—vil det være nødvendig å utforske ghanesisk politisk-økonomisk historie etter landets uavhengighet fra Storbritannia i 1957. For, det nyliberale byutviklingsprosjektet Appolonia City er en del av en større nasjonal kontekst, og må derfor også sees i sammenheng med politisk historie av det nyliberale. President Akufo-Addo har selv vært en stor pådriver for prosjektet, og nasjonal politikk har hatt stor

⁷ Kenkey er en deig av fermentert mais og kassava servert inni maisblader. Ofte spiser man det med hel, tørket tilapia-fisk (*Tilapia busumana*) og chili.

innflytelse. Politisk historie er ikke kun en beretning om tiden som har gått, men også en fortelling om hvordan ting har utviklet seg gjennom årene, og viser hvordan man har mulighet til å forstå seg bedre på den fremtid som kan komme. Ved å inkludere den post-koloniale historien vedrørende nyliberalisme har man et dypere grunnlag for å forstå oppblomstringen av private enklaver, samt skjønne hvordan selskap som Rendeavour får et dypere fotfeste i det globale sør. Private byutviklingselskap investerer i større grad i det globale sør enn tidligere, noe som reflekterer den økende tiltroen til land i det globale sør, samt nyliberale bedrifters ønske om større profitt (Hutchful 1995, Obeng-Odoom 2012).

Jeg ønsker i dette kapitlet å forklare hvordan den nyliberale praksisen har utviklet seg i Ghana. I dette kapitlet ønsker jeg å vise at utviklingsprosesser knyttet til infrastruktur og urban bebyggelse kan ikke kun ses på som et nytt fenomen da det har vært et gjennomgående politisk tema i flere tiår. På den annen side ønsker jeg å utforske om det likevel kan sies å ha skjedd et skifte fra nasjonaliseringsprosesser til en nyliberal ideologi. Som en definisjon av det nyliberale ønsker jeg å benytte meg av Asef Bayat sin formulering:

Neoliberalism is broadly understood as an ideology that advocates the economy and society be freed from the state regulations, and be controlled, instead, by individuals and corporate bodies in accordance with their self-interests, mediated through the invisible hands of the market. » (Bayat 2012:110)

Nyliberal politikk og ghanesisk utviklingshistorie

Ghana er et av de få afrikanske landene der flere mennesker nå lever i urbane områder fremfor på den rurale landsbygda. Det som derimot ikke er like kjent er endringene som har funnet sted i det økonomiske systemet i ghanesiske byer. Samtidig som den økende tilstedeværelsen av privat sektor i den urbane økonomien har hatt positiv påvirkning på generell kapitaløkning og antall arbeidsplasser, har nettopp dette også økt urban og nasjonal ulikhet drastisk (Obeng-Odoom 2012). Dette gjelder både i de urbane områdene, med større oppblomstring av slumområder, men viser seg også i økende ulikheter på mange områder mellom det urbane og rurale. Om disse forandringene er til gode for flesteparten av den urbane befolkningen i Ghana er dermed omdiskutert, selv om utviklingen bidrar til større kapitaløkning.

Ghana har tidligere fremstått som et eksempel på et vellykket afrikansk land, og blir ansett av Verdensbanken som en «*star pupil*» (Hutchful 1995), samt en veiviser for andre land

i det globale sør (Bawumia 2010). Landet har dermed høstet lovord som et afrikansk prakt eksempel på økonomisk fremgang og som et demokratisk foregangsland. Samtidig som Ghana blir ansett som et vellykket prosjekt for tilhengere av den nyliberale ideologien., er det også sentralt å utforske denne utviklingen utenfor kun den nyliberale, økonomiske og ideologiske diskursen. Men hvordan blir vanlige mennesker påvirket av slik utvikling, og hvordan kan det vise seg at økonomisk utvikling ikke alltid bare har gunstige sosiale konsekvenser? Blir Ghana brukt som et prakt eksempel for å legitimere ellers sosialt fiendtlige tiltak, som for eksempel ekskludering, isolering og ulikhet, som ofte er problemer som trekkes frem som konsekvenser av nyliberale utvikling?

Lovende ord og økende kapital skaper former for nye idéer rundt hva det betyr å være moderne i en globalisert by. Geografen Richard Grant sitt arbeid (2009) er en av de ledende forskerne på analyse av urban økonomi fra den nyliberale tidsalderen, og analyserer transformasjonen i den urbane økonomien i Accra, Ghanas hovedstad. Grant sitt fokus har ligget på å vise hvordan Accra som en voksende metropol er sterkt påvirket av globaliseringen. Hans arbeid har hatt stor betydning for analysen av den urbane økonomien i Ghana, med hans primære fokus på husstanden og dens relasjon til økonomisk utvikling. Arbeidet inkluderer den private sektoren og dens mulighet til å skape arbeidsplasser, men fokuserer kun på private aktører, investering, og hvordan deres aktiviteter kontrasterer med offentlige bedrifter. Det er ikke en eksplisitt analyse av de private sektorenes aktiviteter som arbeidsgiver, fattigdomsbekjempelse og ulikhet. Grant ønsker på mange måter at det forskes mer på akkurat den urbane økonomien, i en bred studie som ikke kun tar høyde for den uformelle økonomien, men også den formelle økonomien (Grant 2009:153).

For å forstå nyliberalisme og globaliseringen av Ghana, er det viktig å forstå den bredere historiske konteksten den politisk-økonomiske ideologien har blitt utviklet gjennom. I 1957, fikk Ghana sin uavhengighet fra det britiske kolonialstyret, og i 1960 fikk de status som egen republikk. Ifølge den første befolkningsregistreringen i landet, like etter uavhengigheten, var cirka 2,5 millioner ghanesere på arbeidsmarkedet ut av landets da 6,7 millioner innbyggere. Av de som var i arbeid i den formelle sektoren var 62 prosent innenfor jordbruk. De fleste som var i arbeid var selvstendig næringsdrivende drev med gårdsbruk, handel, tømmerhogst, og småskala håndverk (Peil 1972). Etter tiltredelsen av *The Convention People's Party* (CPP), som var ledet av Kwame Nkrumah, oppsto et sentralt vendepunkt for Ghana som uavhengig land etter kolonialiseringen fra Storbritannia. Den nye regjeringen arvet 200 millioner britiske pund fra Storbritannia, der mye ble brukt til å utvikle den

offentlige sektoren. Mellom 1957 og 1965, har antall nasjonal og formell industri økt fra 13 institusjoner til 22 institusjoner, mens 20 andre var under konstruksjon (Ministry of Education 1991:263-266). I samme periode ble de såkalte «*Workers brigades*» etablert i alle de 10 regionene med det formål å ansette mennesker, med et rettet fokus på den urbane ungdommen. Formålet var å få ungdom til å arbeide med utviklingsprosjekter, særlig i form av bedring av infrastruktur. Dette kunne gjelde arbeidsområder som å utvikle veier, vannsystem, kommunale bygninger, avløpsrør, elektrisitet i rurale områder, og lavkostnadsboliger. I tillegg til dette ble gårdsbruk nasjonalisert i et forsøk på å øke matproduksjonen i landet (Hodge 1964). Allerede på 60-tallet var dermed fokuset på å utbedre infrastruktur, som veier, vannsystem og boliger et sentralt tema. Dette har på mange måter dermed vært et vedvarende fokus siden den tid, samtidig som den politiske ideologien har endret seg fra pan-afrikansk, sosialistisk regjering på 60-tallet til nyliberale reformer og fokus på privat utvikling siden 80-tallet.

For å vise til et eksempel på hvordan utviklingsprosjekter har vært en stor del av ghanesisk politikk ønsker jeg å trekke frem utviklingen av Akosombo Township, som ble designet av den greske arkitekten og byplanleggeren Constantinos Apostolou Doxiadis. I årene etter frigjøringen fra Storbritannia startet regjeringen, med Kwame Nkrumah i spissen, prosjekter ved elva Volta, som inkluderte utviklingen av et vannkraftverk og et aluminiumsverk. Samtidig innebar dette å forflytte befolkningen til en ny lokasjon like ved demningen. Prosjektet er en sentral del av Ghanas moderniseringsprosjekter som en gang lovde hurtig industrialisering og modernisering (Miescher 2012).

På midten av det 20. århundre var det store planer å bygge moderne byer gjennom rasjonelle design og linjer, og den store overordnede planen var orden. Selv med motstand fra lokale innbyggere på ombyggingen og den type sosiale transformasjoner, fikk Akosombo Township et rykte på seg for å være en by som fungerer (Miescher 2012). Utviklingen var et resultat av at Ghana hyret inn selskapet Doxiadis Associates for å tegne planene for den nye bosettingen. På denne tiden var Doxiadis selv en av de største innenfor urban arkitektur, og hadde store prosjekter i Midtøsten, Afrika og USA. Hans aller mest kjente verk er utbyggingen og tegningen av Islamabad, Pakistans nye hovedstad, samtidig som han også har hatt prosjekter ved Tema, også i Ghana. Doxiadis sitt prosjekt ved Akosombo, Volta har produsert en industrialisert fremtid som vil være med på å transformere landets rurale fortid og danne nye byer, industrier, fabrikker og infrastruktur gjennom 50- og 60-tallet. Demningen ble ikke kun en konstruksjon for å industrialisere landet, men også en materiell manifestasjon

som påvirket mennesker med tanke på hvordan de forholdet seg, og tenkte om utviklingen. Doxiadis sine prosjekter viser oss på mange måter at utviklingen har generelt hatt stor innflytelse innenfor ghanesisk politikk etter uavhengigheten i 1957. Samtidig viser det oss at utvikling av det sosiale rom intet er et nytt fenomen, men noe som har pågått over lengre tid. Til likhet med prosjektet i Appolonia City har det seg også slik at Akosombo ligger i nærheten av det urbane Ghana, kun 100 kilometer utenfor sentrumskjernen.

Prosesser av nasjonalisering av økonomien var en politisk plattform som var fremtredende etter Ghanas uavhengighet—gjennom Kwame Nkrumah sin tiltredelse som president—fra Storbritannia i 1957. På mange måter har det gjennom tidene blitt et skifte i den politiske ideologien i landet. For å forstå prosessene rundt Appolonia City trenger man en dypere analyse – over lengre tid - av det historiske perspektivet på det nyliberale skiftet med tanke på den urbane økonomien, og hvordan både private og offentlige sektorer har hatt innflytelse. Et fokus på det private som drivkraften bak større investeringer, økende arbeidskraft, endring og utviklinger sentrale ideologiske deler i det nyliberale prosjektet. Ser man til Ghana, så har den private sektoren bidratt til økt kapital i samfunnet, men har også akkumulert en klart større andel penger enn den offentlige sektoren i landet siden 1987 (Obeng-Odoom 2012).

De fleste av de private investeringsinitiativene er prosjekter som er lokalisert i Greater Accra-regionen. Dette er en region der fattigdom er endemisk, altså knyttet til spesifikke lokasjoner, og da spesielt i uformelle slumområder. Mellom 2001 og 2009, var det kun et investeringsprosjekt som var lokalisert i Upper West-regionen. Det er også i dette området der fattigdom er mest utbredt. Dette samsvarer med det David Harvey kaller for «*uneven geographical development*», som omhandler akkumulering av kapital og private selskap knyttet mot større urbane områder, noe som fører til manglende kapitalformasjon i mindre urbane områder (Harvey 2006:98). På lik linje som i Obeng-Odoom her beskriver, er Appolonia City også et utviklingsprosjekt som befinner seg innad i Greater Accra-regionen, der formasjonen av kapital er sterkest. Samtidig befinner Appolonia City seg utenfor den allerede eksisterende bykjernen. Det vil dermed oppstå en type drabantby, som på mange måter flykter fra det de selv mener om Accra sin «kaotiske infrastruktur».

At utviklingsprosjekter i form av økende kapital tenderer mer mot større urbane områder er et av de sentrale hovedtrekkene til en nyliberal politikk. Et annet sentralt trekk ved et nyliberalt arbeidsmarked – og dets ekspansjon - er at den enkelte arbeideren har få rettigheter og dårlige arbeidsvilkår, med tanke på individets egne rettigheter. Ifølge *Ghana*

Statistical Service (2008), er det 6 av 10 arbeidere, som ikke har formelle arbeidskontrakter med deres arbeidsgivere før de begynner i jobben. I tillegg er om lag 67 prosent av arbeidere uten fagforeningsavtaler. Dette samsvarer på mange måter med hvordan det også er i offentlig sektor, men det er likevel mer tydelig i den private industrien (Akorsu, Cooke 2009).

David Harvey anser nyliberalisme som en form for «kreativ ødeleggelse» (*eng: Creative destruction*), i tråd med klassisk økonomisk tenkning fra Schumpeter til Marx. Kreativ ødeleggelse er en situasjon som for noen samfunnslag kan virke positiv—for eksempel med tanke på økende antall arbeidsplasser og kapitalakkumulasjon. Samtidig som det nyliberale har en tendens til å undervurdere det undertrykkende, nettopp forholdene til de som arbeider innenfor nyliberale industrier (Harvey 2007). Dette er forhold som tydelig vises gjennom mitt eget feltarbeid på Appolonia City. Gjennom et såkalt *Corporate Social Responsibility*-program (CSR) sørger Rendeavour for å forsikre arbeidsplasser til den Appolonia Landsby og deres innbyggere, selskapet øker sin egen kapital, samtidig som det som det utvikler infrastruktur for mennesker som har nok kapital til å investere i byutviklingsprosjektet.. Landsbybeboere som har fått arbeid jobber 12 timer 6 dager i uka, og får om lag 500 cedi (820 norske kroner) i måneden. Dette holder som regel til mat og drikke, men til lite annet. Samtidig som dårlige arbeidsforhold og liten lønn absolutt er noe som sterkt burde kritiseres som et resultat av en nyliberal struktur, er det i tillegg viktig å forstå at arbeiderne også innehar egne forståelser av arbeid og nye utviklingsprosjekter. Samtidig som nyliberale strukturer i for eksempel en bedrift har evne til å «undertrykke» arbeiderne, utvikler det også nye idéer og tanker om deres egen livsverden. Det vil oppstå en interesse for at noe skjer i det lokale samfunnet, samtidig som det å jobbe skaper mening for deres livsprosjekter, og tankestrukturer om hvordan det moderne oppstår. På lik linje som arbeidere viser misnøye mot lønn og arbeidsforhold, oppfatter mange fortsatt Appolonia City som et nødvendig byutviklingstiltak, da dette kan sette Appolonia på kartet samtidig som det akselererer økonomien. Jeg ønsker å berette mer om CSR-forholdet mellom Appolonia City og landsbyen senere i inneværende kapittel, samt komme med ulike case.

Ghana er et interessant eksempel for å vise hvordan nyliberale prosjekter har påvirket de urbane økonomiske forholdene. For eksempel har uførhet sunket, noe som samsvarer med generelle politisk-økonomiske forventninger om at privat sektor og opphoping av vil føre til større arbeidsmarked. Reduksjonen av urban fattigdom mellom 1991 og 2006 viser også at det private og nyliberale arbeidsmarked har sine fordeler (Obeng-Odoom 2012). På den annen side er det essensielt å bemerke at denne reduksjonen av fattigdom og økende arbeidsmarked

ikke bare kan tillegges den private sektoren og dens utbredelse i Ghana. Staten har også spilt en signifikant rolle ved å sørge for et økende arbeidsmarked. Det har også vært en økning i den offentlige sektoren og gjennom det å direkte øke lønningene (Obeng-Odoom 2012). Det nyliberale prosjekt kan derfor ikke direkte få all æren for å skape jobber og redusere fattigdom. 11 prosent av den urbane befolkningen fortsetter å leve i fattigdom som indikerer den evigvarende utfordringen med å inkludere alle i et samfunn inn i prosessene av økonomisk utvikling. På lik linje med dette er det fortsatt 48 prosent av befolkningen innenfor urban uformell økonomi, noe som indikerer marginalisering og økonomisk usikkerhet for omtrent den halve urbane populasjonen.

Trenden med økende økonomiske forskjeller er et viktig problem da nettopp dette er noe økonomisk utvikling og fattigdomsreduksjon ønsker å bekjempe. Som *Ghana Statistical Service* (2007:17) melder, har det redusert antall absolutte fattige, samtidig som det blitt økende ulikhet mellom de ulike samfunnslagene. Det er også en romlig dimensjon i dette: en stor hindring for en mer velbalansert økonomisk utvikling er den regionale ubalansen i private sektorers investeringer i tillegg til deres svake posisjon av arbeidere i nyliberale bedrifter. Det er to hovedpoeng som krever videre undersøkning. Først og fremst handler det om den klassiske økonomiske forståelsen av kapitalakkumulasjon som en viktig pådriver for å skape arbeid, og at det derfor er nødvendig å lage forhold som bidrar til nye investeringer og utfolde for allerede eksisterende prosjekter i rurale områder. For det andre, er det nødvendig å ha en ledende rolle for staten med å støtte privat sektor. Studier av det nyliberale i Ghana har vist at, selv om nyliberal påvirkning ofte ønsker større fokus på fri markedsøkonomi, har også offentlig praksiser til en viss grad en rolle i den økonomiske utviklingen. Med det mener jeg at det nyliberale fokuset på marked og privat sektor ikke nødvendigvis reguleres utenom statlig påvirkning. Allerede eksisterende nyliberalisme kan vise seg å være annerledes enn idéen om den normative teorien som vektlegger en laissez-faire teori (Obeng-Odoom 2012). En statlig drevet akkumulasjonsprosess trenger ikke en videreføring av en lite effektiv offentlig sektor. En nyttig og effektiv statlig intervensjon er den som mest sannsynlig gir mulighet til å støtte oppunder interessen for arbeiderne. Dette gjelder for eksempel å implementere flere regionalbaserte investeringer og skattepolicies som ønsker å redusere ulikhet i lønn. Staten har også mulighet til å forhindre ulikhet ved å høyne minstelønn, selv om dette må gå hånd i hånd med andre handlinger for å forbedre produktiviteten i arbeidskraften.

Gjennom denne gjennomgangen av den politiske utviklingshistorien ønsker jeg å understreke at det nyliberale prosjektet har fått stor slagkraft i det ghanesiske samfunnet. Av mange blir det sett på som et stjerneeksempel i det globale sør på at privatisering fører til økonomisk utvikling og et større arbeidsmarked. Igjen, ønsker jeg å minne på at Hutchful beskriver hvordan noen anser Ghana som en «*star pupil*» (1995), noe som impliserer en stor tro på landet som en økonomisk stormakt i Afrika. På linje som Hutchful viser Bawumia at Ghana ofte blir ansett som en veiviser for andre land i Afrika (2010). Den politiske diskursen i landet blir påvirket av disse lovordene og retorikken om at dette er et samfunn i stor økonomisk fremgang og symboliserer på lik linje en stor tro på fremtiden. En økonomisk-politisk gjennomgang er dermed ikke bare nødvendig for å se på hvordan prosesser har utfoldet seg i et historisk perspektiv, men også hvordan det setter rammer for en svært ambisiøs fremtid for den ghanesiske befolkningen. Obeng-Odoom viser i sin artikkel at fokuset på det nyliberale utviklingsprosjekt på mange måter kan bidra til dannelse av nye arbeidsmarked. Samtidig har også nyliberale bedrifter en tendens til å delokalisere arbeidsmarkedet og akkumulere kapital inn i til større urbane metropoler, som i for eksempel Accra (Grant 2009, Obeng-Odoom 2012). Dette manifesterer seg i at fattigdommen reduseres i urbane områder samtidig som mennesker i rurale områder ikke vil få nytte av industriens verdiskapning. Nyliberale bedrifter har også hatt en tendens til å undertrykke arbeiderne med dårlige arbeidsvilkår

Hvordan kan tidligere forskning av det nyliberale i Ghana hjelpe oss og forstå Rendeavour sin ekspansjon i det globale sør og deres ønske om utvikling? Samtidig som den historiske utviklingen av nyliberalisme i Ghana er essensiell for å kunne forstå prosessene som skjer rundt byutviklingsprosjektet, vil også politikken om det fremtidige være nødvendig i min analyse. Rendeavour og byutviklingsprosjektet Appolonia City er sterkt influert av historiske politisk-økonomiske retninger, men er samtidig symboler på en fremtid som lover en behagelig tilværelse i det som tenkes på som moderne for ambisjonsrike ghanesere. Utviklingsprosesser av infrastruktur og bebyggelse må ikke kun ses på som et nytt fenomen. Gjennom historien—etter selvstendigheten—har det vært kontinuitet gjennom flere tiår med stadig fokus på utvikling av samfunnet. Jeg ønsker likevel å beskrive utvikling som et brudd fra nasjonaliseringsprosesser til en nyliberal ideologi, der Appolonia City fort kan vise seg å være et eksempel.

Politikk og det nyliberale i en feltsituasjon

Politikk og historie er gjennomgående tema i ghaneseres hverdagslige liv og verdsettes høyt i ulike økonomiske klasselag. Både rike ghanesere med høy utdanning, men også de lavere klasselag har egne ønsker om hvordan de politiske plattformene skal gjennomføres. Denne interessen for politiske prosesser kan sees både på nasjonalt, men også på et lokalt plan. Av den grunn ønsker jeg nettopp å inkludere tidligere politisk historie for å forstå utviklingen av Appolonia City, og hvordan utbyggingen ikke må ses på som et nytt fenomen, men noe som har foregått over mange tiår. Videre ønsker jeg å vise hvordan mennesker i Appolonia Landsby har en stor interesse for politikk og hvordan det nyliberale Appolonia City har mulighet til å innvirke på dagligdagse politiske beslutninger.

I Appolonia Landsby oppsto det lokalpolitiske konflikter, som ofte omhandlet kjøp og salg av land. Som Tonah og Anamzoyah viser i sin bok (2016) er konflikter om land et gjentakende problem i det ghanesiske samfunn. Appolonia Landsby var heller intet unntak. Utgangspunktet var dette: En gruppe ønsket å selge landet ved den lokale landsbyen til Rendeavour, men falt i dårlig jord hos den regjerende klanen, Kwadjo, med deres høvding og resterende familie. For høvdingefamilien blir denne konkurrerende klanen sett på som et stort hinder for utvikling og en gjeng som var på nivå med kriminelle. Appolonia Landsby eksisterte det noe som ble beskrevet som kriminelle klaner som stjal land for å bygge ulovlige bosetninger. Det å stjele land foregikk, enkelt sagt, ved å snike seg ut på slettene i de nærliggende områdene, bygge fundamenter (grunnmurer til hus, for eksempel) og på den måten tvinge ut den egentlige landeieren ved at de som bygget ulovlig framstod som de rettmessige eierne.

En dag i mars 2018 ble høvdingen kidnappet av nettopp mennesker fra disse miljøene, og det oppsto av den grunn sterke politiske konflikter. Kriminelle bander, som bodde utenfor Appolonia Landsby men som mente de hadde rett på land sto bak, ifølge høvdingens familie. Om kvelden ble det rapportert om en ukjent bil utenfor høvdingehuset som stoppet like utenfor. Ut gikk ukjente, mørkkledde menn, som tok med seg høvdingen fra hans eget værelse. Jaffa var derimot ikke like sikker på akkurat denne historien. Noen dager etter landsbyens forsvinnings sak, tok jeg selv en tur til den lokale butikken. Representanter fra de ulike var samlet for å diskutere den oppståtte diskusjonen. Jaffa kom med sin flotte motorsykkel, i sin vante rød heldress som han alltid bruker på jobb. Han møter meg som vanlig med et bredt smil, og et fast håndtrykk. Han lener seg mot meg og omtrent hvisker:

«*Do you want something to drink? I will buy you a Club and we can sit back by the chop bar.* »

Det var tydelig at Jaffa ville fortelle meg om noe han hadde hørt: nettopp hans egne fortellinger om hvordan høvdingen hadde forsvunnet. Han mente av høvdingen for all del ikke hadde blitt kidnappet av kriminelle bander, men snarere hadde lurt de lokalpolitiske representantene og sin egen familie, ved å «kidnappe» seg selv. Gjennom et samarbeid med de kriminelle klanene går høvdingen ut på nattestid og selger land ulovlig uten «The Stool» sitt samtykke. Høvdingen hadde fått gode penger fra klanene.

«Corruption! Everything to make some money for himself. Straight into his own pocket. »

Den ellers rolige og sindige Jaffa, hadde nå fått en synlig aggresjon over seg. En frustrasjon over at høvdingen—gjennom hans syn på saken—lurer landsbyen. Et par uker senere snakker jeg med Insight om den samme hendelsen som preget mye av landsbydynamikken i ettertid. Han sier selv at han ikke ønsker å spekulere i saken, men har likevel noen tanker om situasjonen. Han vil hverken si noe om det var en form for korrupsjon av høvdingen, eller om han ble bortført. Men utelukket ikke at det også kunne ha blitt inkludert en form for *juju*. Juju er en form for heksekunst som tidligere har vært en stor del av tradisjonell religion. Gjennom juju mente Insight at de kriminelle hadde mulighet for å overtale høvdingen til å bli med.

«*You know, chieftancies issues is like politics.* »

Historien om den kidnappede høvdingen har vært mye diskutert i landsbyen, og utallige historier har blomstret opp under hendelsen. Ble han tvunget av kidnapperne med våpen, ble han forhekset med *juju* eller ble han frivillig med i et forsøk på å tjene opp korruperte penger? Michael Jackson kaller dette for «*The Roshomon Effect*» i sin artikkel «*The Course of an Event*» fra feltarbeid i Sierra Leone fra 2003 (2005). Han beskriver dette om hvordan en hendelse ikke kan analyseres gjennom kun én persons gjenfortelling eller erfaring, ei from en persons retrospektive beskrivelser av denne hendelsen. På den annen side kan ikke erfaring av hendelsen bli forstått adskilt fra andres beskrivelser av den samme hendelsen (Jackson 2005).

På grunn av disse hendelsene, som innebærer multiple og flerdimensjonale gjenfortellinger, ble det av høvdingen og hans familie hyret privat sikkerhetspersonell til å våke over landsbyen. På lik linje med landsbyens antropolog, ble også sikkerhetspersonale innlosjert i høvdingepalasset. Overvåkningen og tilstedeværelsen av det private sikkerhetsfirmaet var til stor grad av performativ karakter. Det som ble sett på, av landsbybeboere, som den reelle trusler som stjeling av land, ulovlige ofringer og ritualer, var i liten grad håndterbart av et privat sikkerhetselskap. Personale ventet ofte inne i det store huset, spilte kort og tok seg en blund. Poenget med dette empiriske eksemplet er å vise at høvdingens bortførelse og sikkerhetspersonalets tilstedeværelse kan være med på å illustrere hvordan nyliberale prosjekter har muligheten til å påvirke lokal politisk dynamikk. Det viser også hvordan det er et stort fokus på å diskutere politikk, og hvordan dette former hverdagslivet til den lokale befolkningen. Utviklingen av Appolonia City som et nasjonalt politisk prosjekt påvirker og integreres lokalpolitikkenes beslutninger og holdninger til for eksempel sikkerhet, og politiske beslutninger om land. Selv om nevnte empiriske eksempel sees på som en lokalpolitisk beslutning, blir også nasjonale tiltak ble ofte diskutert, både blant vanlige folk i landsbyen, men også blant politiet, sikkerhetsvakter og butikkeiere.

På lik linje med at nyliberale utviklingsdiskurser har stor påvirkning på mennesker på et plan er som mer enn det materielle vises igjennom de lokale innbyggerne i Appolonia City. På en varm solskinnsdag bak butikken satt Kodjo og jeg på noen hvite plaststoler og snakket. Det var en søndags morgen, men selv om de fleste var i kirken, var Kodjo igjen for å passe butikken, noe han gjorde hver søndag. Det å passe på butikken ble ensbetydende med en unnskyldning for å ikke gå i kirken, selv om han påsto at han var sterkt kristen. Selv om det var kirketid var vi absolutt ikke alene, og både katter og unger gikk rundt oss og skulle ha hver sin type form for oppmerksomhet. Kodjo kommer selv ikke fra Appolonia, men blir regnet som en av dem, da han har giftet seg inn i familien med høvdingens eldre søster. Han blir regnet som både altmuligmannen og moromannen i landsbyen, med en sterk autoritet. Han blir godt likt noe som på mange måter også skyldes hans lune form for humor som ofte innehar både skjellsord og kallenavn. Mens vi sitter rundt de provisoriske bordene spør han meg om vi skal ta hver vår *Club* (ghanesisk øl), og unnskylder det med at det tross alt er søndags morgen og at det av den grunn må være lov. Jeg har lenge visst om Kodjo sin fortid, og han liker å fremheve at han selv har vært på det ghanesiske landslaget i fotball, men at han måtte gi opp landslagskarrieren på grunn av en skade i kneet. En

annen ting han liker å ta opp i samtaler med nye mennesker er også hans tidligere karriere som privatsjåfør for Jerry Rawlings, tidligere president i Ghana. Rawlings tok over makten i landet gjennom militær styrke, i 1981, før han innførte nytt demokratisk presidentvalg der han igjen ble valgt til ny president. Han satte i gang mange reformer og mange mener at han transformerte landet til det det har blitt i dag. På mange måter blir han like godt likt som tidligere president Kwame Nkrumah, og er fortsatt en stor del av det ghanesiske nyhetsbildet. Kodjo tar en slurk med *Club* og sier:

You know, my grandfather was an old service man. In fact, first Ghana air force soldiers. When he resigned, you know our former president Jerry? Jerry was their air force pilot. Fokker 28 for my grandfather and was running west coast of Africa.

Why I like him so much? Jerry is a Scottish, he's not a Ghanaian. His mother is from Ghana, from Keta. So, he speaks a lot of dialects in Ghana. In fact, when Ghana was going wrong, he was the one who threw them away.

Because he threw general Akuffo out of seat, then he's sat down and got the sovereignty written, we went to have democracy again, it was election time again. Doctor Hila Limann who won the election, you see. When things were going with Hila Limann, he threw him out again. Jerry is someone who don't like cheating. We don't like cheating and how people corrupted our companies and a lot of things. I mean Jerry is good.

In fact. He was arrested and they sent him to prison. They went to withdraw him for prison, because in this world you have to see the truth. And Jerry is good, because he does see the truth. They don't lie. You know democracy, somebody will come, and somebody will come.

This government that has been coming. How he wants them to rule, they can't do like that. They can't rule like that. But now everybody has seen that... NPP people like corruption more than every government. Not up to two years. But you can see what they are up to in Ghana, you have been here.

Look at the fool of administration!

Kodjo er ikke bare opptatt av den politiske situasjonen i Ghana, på et generelt nivå, men innehar også stor kunnskap om landets historie. Med stort engasjement kritiserer han landets

problemer med gjennomgående korrupsjon, samtidig som han ønsker seg tilbake til en tid med en klarere sosialistisk orientering. Likevel tilskriver han seg positiv til endringene ved Appolonia City som jeg nå ønsker å fortsette diskusjonen om.

Rendeavour og Appolonia Ltd.

Med bakgrunn av dette ønsker jeg nå å stille spørsmålet: er Appolonia City et nyliberalt prosjekt? Hvordan kan utviklingen reflektere Ghana sin utviklingshistorie, samtidig som utbyggingen av byen symboliserer ambisiøse fremtider. Med tanke på nyliberal politisk-økonomisk ideologi, som innebærer ideer om fri handel, privatisering og statlig deregulering, ønsker jeg nå både å presentere selskapet Rendeavour som de presenterer seg selv gjennom plattformer som, samt analysere mitt eget datamateriale fra feltarbeidet i Appolonia.

Jeg ønsker å minne om at Rendeavour presenterer seg som et selskap som eier nesten 5000 hektar land i større byer i det globale sør. Dette inkluderer større prosjekter i Ghana, Kenya, Nigeria, Zambia, og i den Demokratiske Republikken Kongo. Selskapet promoterer den «typiske Rendeavour-byen» som å være 1000 hektar eller større og være designet med tanke på god levestandard, enkle jobbmulighet og nærliggende fritidsaktiviteter i et urbant miljø. Selskapet reklamerer for infrastruktur som ikke er tilstedeværende i de nærliggende bysentrene. Rendeavour sine byer blir bygd i ulike faser, og utviklingen blir dermed langtidsprosjekter som ofte spenner over 20 år med investeringer. Rendeavour investerer sin egen kapital i byene, som kan være med på å katalysere videre nasjonal og internasjonal investering, som de mener kan være med på å transformere Afrikas urbane fremtid gjennom godt planlagt utvikling, økonomisk frihet og dannelse av et nytt arbeidsmarked.

Rendeavour er nødt til—og pålagt—å holde en høy standard av bedriftsetiske regler og retningslinjer. Styret i Rendeavour og deres datterselskaper er dermed pålagt å følge internasjonale praksiser av selskapsetikk og å være transparent. Direktørene må vise til oversikten over bedriftens anliggende og forsikre om at etiske retningslinjer blir holdt fast på innad i bedriften. Rendeavour promotorer og reklamerer for sin suksess med sin styrke i det de selv kaller for høyt kompetente ledere med stor erfaring innenfor utvikling av eiendom og ekspertise innen infrastrukturelle utfordringer. Gjennom Rendeavour, fostrer de en kultur som oppfordrer åpenhet og likhet for alle, som også samsvarer med de høye etiske og moralske standarden bedriften innehar. At bedriften er transparent er viktig for selskapets rykte som en ledende byutvikler i Afrika. Rendeavour er nødt til å gi informasjon som er nødvendig slik at

finansielle støttespillere kan effektivt evaluere utførelsen av de ulike byggeprosjektene og potensielle endringer for fremtiden.⁸

Rendeavour har et stort fokus på *Corporate Social Responsibility* (CSR) og beskriver deres arbeid på følgende måte:

Just as Rendeavour is dedicated to its work in Africa's most exciting markets, we are committed to the people for whom these lands are home. Our philanthropy is driven by a strong commitment to corporate social responsibility. For us, this takes the form of direct corporate funding and volunteer programs run by Rendeavour employees.

Rendeavour reklamerer for et tett samarbeid med de samfunnene de arbeider med. De sørger for å gi opplæring til lokale institusjoner og investerer i lokale landsbyer gjennom planleggings- og utbyggingsprosessen ved Appolonia City. Rendeavour forsøker å sørge for en positiv transformasjon av Afrika. Selv om bedriften først og fremst er opptatt av fokuset på en bedret infrastruktur og omleggingen av brukbart land, forsøker bedriften også å sørge for miljøbeskyttelse og å lytte til det lokale samfunnet for å opprettholde en bærekraftig og balansert transformasjon. Langtidstenkning rundt økonomisk utvikling vil kun bli suksessfullt hvis både mennesker og miljøet blir betraktet med høy verdi, framhever Rendeavour. Rendeavour beskriver at utviklingsprosjekter både vil ha positive egenskaper og negative implikasjoner på miljøet og de ulike lokale samfunnene de arbeider med. De søker alltid etter å minimere de negative utfallene gjennom en kombinasjon av sosiale investeringer og gjennom det å forsørge for arbeidsplasser med høyere lønn for den lokale befolkningen.⁹

Appolonia Landsby har tidligere vært et tradisjonelt høvdingedøme, med lokalpolitiske maktstrukturer og institusjoner. Utviklingen av Appolonia City og Rendeavour sin transformasjon av land i området, påvirker lokalbefolkningens tanker om det som tidligere har vært deres eget land, og som nå har blitt en eiendom av en multimilliardærbedrift. Utviklingen av landet, fokuset på forbedret infrastruktur og den nyliberale forestillingen om det moderne endres for beboerne av landsbyen i takt med den spatiale nærheten til det urbane, som sakte, nærmer seg landsbyens livsverden.

⁸ <https://www.rendeavour.com/governance/> (11.02.19)

⁹ <https://www.rendeavour.com/governance/> (11.02.19)

Møtet mellom de to ulike livsverdenene – Rendeavour og Appolonia Landsby – manifesterer seg i ulike relasjoner i deres respektive rom. Appolonia Landsby har nylig fått økonomiske midler og hjelp å utvikle et nytt lokalt helsesenter. Om det nye helsesenteret sier Rendeavour at:

In Appolonia, Ghana, Rendeavour refurbished a local health center to provide reliable electricity, a water reservoir, a maternity ward, a medical refrigerator and other essential healthcare infrastructure. This has meant the facility can provide national health insurance services to members of the local community.¹⁰

Empirisk, var helsesenteret en arena der jeg kunne observere møtet mellom Rendeavour og landsbyen Appolonia og deres innbyggere. En samtale med Kodjo og Rebecca i butikken utartet til å bli en samtale om hva Rendeavour og Appolonia City gjør som betaling for landområdene som ble solgt til milliarderselskapet. Også Edwin var i butikken denne dagen. Edwin er en aldrende mann, som tidligere hadde hatt stor politisk makt, da hans egen familie, Atwafo, en gang hadde hatt høvdingmakten i landsbyen. Dette må ikke forveksles med den rivaliserende klanen tidligere beskrevet i kapittelet, som ikke bor i selve landsbyen Appolonia. I nyere tid har han fortsatt vært opptatt av å ha samtaler med landsbyens beboere for å diskutere politiske saker. Samtidig har han utviklet et større alkoholforbruk, spesielt av den særdeles billige spriten *akpeteshie*, noe som også etter hvert ble en enda en grunn til å besøke Kodjo og Rebecca i deres lille butikkutsalgsalg. Edwin var særlig glad i de unge barna som ofte lekte i butikken, samtidig som den gleden ikke alltid var like gjensidig. Barna ble skremt av hans direkte væremåte og plutselige uforutsigbarhet, ofte blandet med et høyt alkoholforbruk. Tross dette, ble han ansett som en særdeles positiv og som et godt menneske som ønsket det beste for mennesker rundt seg. Han var glad i å prate, selv om samtalerne ofte ikke alltid var like fullstendige og Edwin ønsket også å vise meg det lokale helsesenteret i Appolonia Landsby, som var blitt totalrenovert. Edwin tok den faste spaserstokken sin, og viste meg vei, gjennom skogen som også fungerte som en midlertidig søppelfylling for plast, før vi etter hvert kom til det lokale helsesenteret.

Helsesenteret var lokalisert litt utenfor den mest hektiske delen av landsbyen og besto hovedsakelig av to hus. Utenfor hovedbygget hadde det blitt oppført en plakett der samarbeidet mellom Rendeavour og Appolonia Landsby, med en spesiell hilsen fra CEO i Rendeavour Stephen Jennings. Mens vi ventet på sykepleierens ankomst, la Edwin seg ned

¹⁰ <https://www.rendeavour.com/csr/> (Dato hentet: 26.02.19)

under et stort tre som ga han skygge. Ventetiden ble ikke lang, og Ebenezer kom og møtte oss etter to korte minutter. Han var en 27 år gammel mann, men utstrålte likevel en voksenhet og autoritet og han hadde en naturlig karisma. I tillegg til hans jobb i Appolonia Landsby, studerte han til å bli lege ved Universitet i Kumasi, Ghanas nest største by, etter hovedstaden Accra. Etter en liten introduksjon for hverandre, viste Ebenezer hvor han, og resten av sykepleierne bodde mens de var på jobb i Appolonia Landsby. Det var et stort hus, der flere av arbeiderne bodde, men det var også særdeles slitt og kunne trenge virkelig trengt en restaurering, noe som også jeg tror var noe av årsaken til at Ebenezer ville vise meg huset. Utenfor hadde muren sprukket. På innsiden av huset var tilstanden nokså lik. Det var veldig få møbler i fellesarealene – mest gammel plastsøppel og gammelt skrot, samt en ødelagt motorsykkel. Motorsykkelen var også så slitt og gammel, at den også mest sannsynlig ville ende opp som søppel. Taket var råttent med store fuktskader. Det var sprekker i veggene, og vannet dryppet inn i bøtter som hadde blitt satt på gulvet på de mest utsatte områdene. Soverommene var i samme stil, veggene var sprukne, i tillegg som det var mugg omtrent i hvert hjørne. Veggene hadde sprukket opp i hver skjøt, og Ebenezer kunne melde fra om flaggermus om kveldene, som ofte kunne skremme de som bodde i huset eller forstyrre nattesøvnen.

Bilde 2.1

Jeg forsto raskt at Ebenezer ønsket å vise meg boforholdene nettopp fordi de var så kummerlige som de var. Dette ble gjort i et håp om at jeg kunne være med på å bedre situasjonen. Som antropologstudent på feltarbeid, vet jeg at derimot at jeg ikke kan få gjort altfor mye selv. Det er også en måte å vise at relasjon mellom Rendeavour og landsbyen Appolonia ikke nødvendigvis er en eneste stor eventyrhistorie. Etter at Ebenezer hadde vist meg de kummerlige boforholdene gikk vi over til den renoverte delen av helsesenteret.

Helsesenteret var moderne utviklet med hvite rene fliser. Fokuset på renhet var stort, som er en essensiell del av det å bedrive et velfungerende helsesenter. Det var ulike rom til hver sin bruk. Sykesengene var nye og moderne og de innlagte hadde mulighet til å få god behandling. Det var til og med en eget rom for «*family planning*», som hjalp mennesker til å ta abort og lære om – og tilby – prevensjonsmidler. Dette er et ganske liberalt tiltak i et land hvor kristenkonserverve tanker om både prevensjon og familieplanlegging står sterkt og ulike varianter av pinsemenigheter og karismatisk kristendom gjennomsyre sosiale, økonomiske og politiske strukturer (se Birgit Meyer, 1999). Når jeg var på vei ut av helsesenteret ønsket jeg å ta en siste kikk på de omkringliggende strukturene, og da spesielt skiltet med hilsenen fra

CEO i Rendeavour, Stephen Jennings. Hvem er denne personen og hvorfor er akkurat han sentral for utviklingen av Appolonia City og dens relasjon til den nærliggende landsbyen?

Bilde 2.2

Stephen Jennings, CEO i Rendeavour omtales ofte som den eneste Kiwi-oligarken, en newzealander med stor tilknytning til Russland med en formue på over 900 millioner dollar. Han har et rykte på seg for å kjempe hardt og for å være en mann som ikke liker å bli slått innenfor den store businesskonkurransen, og er kjent for både å ha vunnet – og tapt – store summer på det russiske markedet. Han er likevel regnet som en av de rikeste personene fra New Zealand med en formue på rundt 5,2 milliarder dollar.¹¹

I et intervju med *NewCities* direktør John Rossant får vi større kjennskap CEO i Rendeavour Stephen Jennings, der han diskuterer de uttalelige mulighetene i Afrika med

¹¹ <https://www.nbr.co.nz/article/pensioner-loggerheads-rich-list-kiwi-oligarch-rv-124908> (Dato hentet: 21.05.2019)

tanke på å skape nye urbane landskap. Han argumenterer for at institusjonene i store deler av Afrika er særdeles svake sammenlignet med internasjonale standarder, samtidig som de helt tydelig er under utvikling. Han argumenter for at man må bygge tillit til de lokale plattformene, og bygge personlige nettverk til de lokale samfunnene man opererer igjennom. Ved å lytte til lokalbefolkningen får man mulighet til å avverge eskalerende konflikter. Dette kan illustreres gjennom arbeidet som har blitt gjort ved Appolonia City. Innbyggerne i Appolonia Landsby, og deres *stool council*, har jevnlig kontakt med representanter fra Rendeavour. Samtidig vil det være nødvendig å rette et kritisk blikk til hvordan maktrelasjonene utfolder seg i relasjonen mellom det nyliberale Rendeavour og en vanlig landsby.

På lik linje med at det skal utvikles en bred forståelse for (og et tett samarbeid med) de lokale institusjonene, mener Stephen Jennings det samtidig er viktig å fullt integrere prosjektene til de lokale samfunnene og bedriftene. Man vil ikke få mulighet til å utvikle et godt prosjekt ved å utvikle det fra utsiden av landets grenser. Stephen Jennings bekrefter at Rendeavour sine utviklingsprosjekter bli betraktet som såkalte «satellittbyer», men avkrefter at byene som blir dannet er isolerte øyer, eller det som ofte blir kalt for urbane enklaver innenfor antropologiske analyser. Gjennom et samarbeid med urbane byplanleggere anlegger man et mer logisk og kostnadseffektivt arbeid, samtidig som dette sørger for det Jennings mener er en vinn-vinn-situasjon for både lokale samfunnet og for bedriften. Jennings sine uttalelser formoder at Rendeavour sine utviklingsprosjekter ikke vil bli urbane enklaver, men derimot en utvidelse av det allerede eksisterende urbane landskapet. Det er likevel en essensiell del av å utforske hvordan transformasjonen av det romlige har mulighet til å isolere en rikere befolkning, skape større sosiale grenser, samtidig som de av lavere sosialt klasselag ikke har mulighet til å benytte seg av satellittbyens goder.¹²

Til slutt ønsker jeg å oppsummere inneværende kapittel. For å forstå prosessene rundt utviklingen av Appolonia City – og hvordan dette kan ha mulighet til å påvirke menneskers daglige liv – har jeg utforsket ghanesisk politisk-økonomisk historie. Det nyliberale byutviklingsprosjektet Appolonia City er en del av en større politisk diskurs, og må sees i sammenheng med historie av det globale nyliberale prosjektet eller påvirkningen. Utviklingsprosesser av infrastruktur og bebyggelse – som Appolonia City - må ikke dermed

¹² <https://newcities.org/qa-rendeavour-john-rossant-and-stephen-jennings/> (Dato hentet: 11.02.19)

bare ses på som et nytt fenomen, da det har vært et gjennomgående politisk tema i flere tiår. Samtidig har det skjedd et skifte fra nasjonaliseringsprosesser til en nyliberal ideologi. Rendeavour sin ekspansjon må dermed sees på som et nyliberalt utviklingsprosjekt da det innebærer ideologien om det frie marked, liten statlig innblanding og akkumulasjon av kapital mot urbane områder. Politikk er et gjennomgående tema for ghanesere i deres hverdagslige liv. Igjen ønsker jeg å repetere at politikk og historie ikke kun er en beretning om tiden som har gått, men også en fortelling om hvordan ting har utviklet seg gjennom årene og hvordan man har mulighet til å forstå seg bedre på den fremtid som kan komme. Utviklingen av Appolonia City som et nyliberalt prosjekt, har muligheten til å påvirke hvordan mennesker tenker om sin politiske hverdag. Både på nasjonalt plan, men også ikke minst på det lokale plan.

Kapittel 3 - Transformasjon av romlige formasjoner

Rendeavour har kjøpt om lag 900 hektar (2200 acres) land av høvdingsetet (*The Stool*) i den lokale landsbyen Appolonia. *The Stool* er en lokalpolitisk institusjon der representanter fra ulike familier er samlet, diskuterer og avgjør saker. Sakene som oftest er under debatt er konflikter om landområder. Til dags dato er Rendeavour i full gang med å utvikle tidligere landsbyland til nye måter å forholde seg til romlige formasjoner – både for lokalbefolkningen, men også for mennesker som kommer utenfra. Overgangen fra å være landsbyland til å bli et eie av Rendeavour innebærer at landet skaper ny mening i form av arbeid, identitet og hvordan landet ikke lenger kan brukes kollektivt. Det som tidligere har vært bestående av slettelandskap, med tilgang til jakt, jordbruk og kvegdrift, har nå blitt til eiendom forvaltet av et av verdens største, nyliberale byplanleggingsselskaper. Fra å være et landskap som har vært bestående av lokale planter, trær og flokker av kveg, har Rendeavour nå startet sin utbygging for å utvikle boliger for, hovedsakelig, velstående ghanesere. Men boligene som bygges (eller, rettere, planlegges oppført) er ikke utelukkende materielle strukturer med visse funksjoner: De symboliserer også ambisiøse og rike fremtider, med tilfredsstillende infrastruktur, for de menneskene som har råd til å kunne investere i boliger av denne standarden. Grøntarealer for byens innbyggere, samt kjøpesenter, og investerende bedrifter skal sørge for arbeidsplassene i det oppstartede byutviklingsprosjektet. De radikale forandringene i landskapet vil skape endringer i livsverdener hos mennesker som jobber innad i selskapet og i Appolonia City, men bryter også ned av menneskers livsverden i landsbyen Appolonia.

En morgen dro Asamoah og jeg til Accra for å kjøpe inn nødvendige ting til oppholdet vårt sammen i det høvdingehuset. Vi praiet den lokale *trotroen* som gikk fra Oyibi som kostet om lag 3 cedis (5 NOK) hele veien inn til sentrum. Trotroer er lokale minibusser og er ofte ombygde varebiler, som for eksempel en Toyota Hiace, med omkring 20 seter. Sikkerheten og komforten er ikke av den beste kvalitet, men det er likevel en billig og enkel måte å komme seg rundt, da tilbudet på annen kollektiv transport i området er så godt som ikke-eksisterende. Vi hoppet av på Accra Mall, et stort kjøpesenter med et yrende liv, like ved motorveien N4, utenfor sentrum. Trafikken i dag—som før—var stor, og vi spøkte med at byen har 4 millioner innbyggere og dobbelt så mange biler. En strekning på 25 kilometer tok i dag, en og en halv time. På veien tilbake kranget Asamoah med pengeinnkreveren på *trotroen*, som forlangte å få en cedi mer enn vanlig. Han ble frustrert, ikke over summene, men over det han selv mente var kaotiske tilstander i den raskt voksende metropol.

I Accra og utenfor finnes det lite effektiv og ustrukturert kollektivtrafikk og infrastrukturen er generelt dårlig. Obeng-Odoom (2012) viser at det har oppstått mange nye strøk, og at mange av disse ikke er planlagte, og fører med seg infrastrukturelle problemer. Dette er en av grunnene til at Accra blir ansett som kaotisk, uoversiktlig og lite velkommen. For å forstå utbyggingen av Appolonia City må man sammenligne med det allerede eksisterende rom som nettopp utbyggingen er en reaksjon på. Kontrasten er stor fra de ulike livsverdenene, fra Accra til det nye høymoderne Appolonia City.

I dette kapittelet ønsker jeg å utforske hvordan endringene av rom og landskap ved Appolonia City transformerer måter å forholde seg til verden på, og hva slags konsekvenser dette kan ha for ulike samfunnslag—både for menneskene som bor i Appolonia landsby, men også for menneskene som er tilflyttere og de som selv arbeider i selskapet. Hvordan endrer menneskers forhold til landskap og sosialt rom, samtidig som tidligere tradisjonelle former for rom blir nyliberalisert og endret inn i nye strukturer? Til å begynne med ønsker jeg å diskutere transformasjon av rom som har skjedd gjennom et storskalaperspektiv. Med dette mener jeg den radikale endringen av landsbyland, nettopp det som tidligere har blitt brukt som et område for jakt, utvinning av sand og kvegbruk for områdets fulanibefolkning, blir brukt for å konstruere ideelle fremtider i form av boliger med alt av fasiliteter til den rikere befolkningen i Ghana. Senere ønsker jeg å analysere transformasjonen også på mindre skala – nettopp gjennom husholdet – for å kunne skildre ulike dimensjoner av fenomenet.

De- og reterritorialisering

I en verden som fører folk, informasjon, objekter og symboler over store distanser på kort tid, destabiliseres konvensjonelle måter å forholde seg til sosialt rom og hvordan mennesker knytter seg til nettopp dette sosiale rommet (Kaplan 1987). En slik oppløsning av vante måter å tenke det sosiale rom på, kalles ofte deterritorialisering og er nettopp ment for å fange situasjoner som den i Appolonia Landsby hvor det for eksempel skjer endringer i identitet, tvangsflytning av mennesker og endringen av meningsfylte relasjoner til land. Det er særlig endringer i relasjonen til land som virker inn ved Appolonia City. Prosesser av deterritorialisering fører til at det som tidligere har vært landsbyland har endret seg, og at mennesker i Appolonia Landsby må søke å endre deres egen relasjon til land.

Jeg ønsker å vise til empiri med en nær informant: Abraham er en ung mann, som er bosatt i Appolonia Landsby. Han blir ansett som en pratsom mann som ofte har mye på hjertet. Han er en yngre bror av høvdingen, men har fått mindre ansvar for de lokalpolitiske diskusjonene. Han er ofte blid, pratsom og hjertelig, samtidig som også han har et stort

temperament som mange har lært seg å utnytte for å skape humor i sosiale situasjoner. Tidligere har han jobbet på nettopp området som nå har blitt solgt, da han i 15 år arbeidet med utvinning av sand. Sanden ble brukt til veibygging, annen infrastruktur og til bygging av boliger i for eksempel Tema, som befinner seg like sør for Appolonia. Abrahams relasjon til landet har endret seg fra å være hans levebrød gjennom 15 år med hans arbeid, til å bli en eiendom av Rendeavour. Prosesser av deterritorialisering bryter dermed ned konvensjonelle arbeidstrukturer, samtidig som det innfører nye. Dette får Abraham inn i den offentlige sfæren for arbeid. Fortsatt arbeider han på det samme området, men nå som sikkerhetsvakt for Appolonia Ltd. Lønnen er lav og arbeidsmengden stor. Som nevnt tidligere i oppgaven, så var realiteten for mange av arbeiderne, inkludert Abraham, 12 timer om dagen, seks dager i uken, med en lønn på om lag 500 cedi (ca. 830 NOK). Likevel stiller han seg positiv til byutviklingsprosjektet. Gjennom et besøk til Abraham mens han var på jobb ved Nova Ridge—et nytt område for utvikling av boliger—fortalte han meg:

“Yeah, I think it’s a nice development and its good for Appolonia! Ey... Appolonia get name far far, even in Europe. Now Appolonia have a big name for whole Ghana. It’s good for people. You see, those are times something will come, some people say it’s not good, some people will say it’s good. Those people who don’t want it they don’t chop [eat]. They don’t want improvements. You know it’s them down by the mosque.”

Bilde 3.1

Hva impliserer dette? Abraham mener selv at Appolonia nå endelig kan bli kjent, og at dette kan bringe med seg både økonomiske og kulturelle fordeler. Den tradisjonelle meningen som Abraham har skapt til landskapet før, har endret seg gjennom nyliberal utbygging, samtidig som han skaper nye måter å forholde seg til rommet nå. Nå ser Abraham på landskapet som en måte å skape nye fremtider på, baser på idéer om modernitet. Dagen etter besøket i Nova Ridge, møter jeg Abraham utenfor den lille butikken i landsbyen. Ungene leker rundt med en liten fotball av plastikk, mens de voksne snakker sammen—om løst og fast. Edwin er en tur innom og tar seg en dram med *akpeteshie*, før han skal leke med barna. Jeg sitter sammen med Abraham og spiser dagens middag, som i dag er den lokale retten *banku*¹³. Abraham holder samtalen i gang, takker for at jeg betalte for maten, og sier at han selv sliter med å få pengene til å gå rundt.

I can't even sleep because of all the work. Today, as yesterday, I will be working night shift. Twelve hours without sleep. From 5 o'clock until tomorrow morning. And the money is scarce». It's hard work... but so little money. I want to live in a place where I can earn good money. You can earn a lot of money in your place, right Kofi? I have tried to get a job in the Emirates, but I didn't get the work permit. So, my next goal is to work in Canada.

Han mener selv at han trives godt med arbeidet, og han føler at det han gjør for selskapet er av stor verdi. På samme tid klager han på statens evne til å møte arbeiderenes krav på lønn, istedenfor å kritisere det nyliberale Rendeavour for dårlige arbeidsforhold. I motsetning til det man fort kan tenke, er ikke dette paradoksalt, men tvert imot uttrykk for at transformasjonene fører til meningsdannelser gjennom egne livsverdener. Det som tidligere var for ham en arbeidsplass for Abraham ved å utvinne sand—og et landsbylandskap—har nå gjennom nyliberal utbygging endret hans meningsbærende forhold til landet. Abraham utvikler idéer og drømmer om mobilitet gjennom den nye jobben som sikkerhetsvakt, samtidig som Appolonia landsby nå også får et større rykte i Ghana. Utbyggingen påvirker og skaper andre måter for hvordan Abraham knytter sin relasjon til landet som tidligere har vært eiendom av Appolonia Landsby. Samtidig, fører deterritorialisering også til at Abraham konstruerer andre bilder av sin egen livsverden. Transformasjonen av landet endrer også hans forhold til sin egen landsby, samtidig som også utviklingen av Appolonia City forandrer hans syn på modernitet, globalisering og hva det betyr å være et ambisjonsrikt menneske som skal ha muligheten til å

¹³ Banku er en tradisjonell ghanesisk rett. Det er en deig blandet av fermentert mais og kassava. Ofte servert med suppe, chilisaus eller stuing sammen med en proteinkilde.

skape fremtider basert på det som betraktes som den ideelle livsverden. Transformasjon og deterritorialiseringen av land endrer ikke bare Abrahams personlige relasjon til landskapet som tidligere har vært en del av landsbyen. Det nyliberale Rendeavour endrer – ved hjelp av sin utbygging – hvordan Abraham tenker om sitt eget liv i relasjon til modernitet.

Abraham, som veldig mange andre, ønsker å flytte til andre land for å finne seg jobb. Han ramset opp Canada, USA, Storbritannia, og de Forene Arabiske Emirater. Gjennom mitt eget nærvær i felt har han også begynt å komme med ønsker om å flytte til Norge. På mange måter viser dette de store ambisjonene som preger det ghanesiske samfunnet, men også hvordan den prosesser av de- og reterritorialisering har skapt nye måter—nettopp tanker om mobilitet, modernitet og ambisjoner—å tenke om sitt eget livsprosjekt. Samtidig er det nødvendig å nevne at strukturene i landet har en evne til å undertrykke deler av befolkningen. Igjen, viser det oss at nyliberalisme ikke nødvendigvis bare er et økonomisk system, men også en praksis som virker generativt på lokalbefolkningen. Abraham har for eksempel fått et større ønske om mobilitet gjennom hans påvirkning av Appolonia City sin utvikling. Eksempelen viser hvordan det er nødvendig å utforske informantenes livsprosjekter, ønsker og motiver i studier av nyliberale enklavedannelser. Ved å inkludere et fokus på individualitet og tankemønstre, utforsker man på mange måter også hvordan nyliberale utviklingsprosjekter begrepsfestes og mottas. På denne måten unnlater man å kun fokusere på de undertrykkende sidene av nyliberalisme. Samtidig som det viser at transformasjonene av områdene kan innvirke på individer på undertrykkende måte, viser det også at enkeltmennesker har en evne til å drømme om bedre tider, og andre land, på tvers av krevende strukturelle rammer.

Gilles Deleuze og Felix Guattari bruker begrepet deterritorialisering for å beskrive øyeblikk av fremmedgjøring i menneskers forhold til for eksempel sted, og at mening til stedet og uttrykket blir ukjent. Likevel skaper denne fremmedgjøringen kreativitet, samtidig som det produserer en distansering (Kaplan 1987, May 2003). På grunnlag av denne deterritorialiseringen av rom og endringen som skjer i lokalbefolkningens relasjon til det som tidligere har vært regnet som landsbyland, oppstår nye former for å tenke om land. Dette har jeg vist i det empiriske med Abraham. Når relativ deterritorialisering oppstår ved Appolonia City, vil det alltid også struktureres en form for reterritorialisering i området (May 2003). Gjennom først å endre land landskapets meninger, skaper det Rendeavour på samme tidspunkt nye meninger til landskapet gjennom materiell praksis. Dette innebærer restruktureringen av et sosialt rom eller territorier som tidligere har erfaring hendelser av deterritorialisering. I Appolonia City ankommer nye mennesker, idéer og strukturer som former nye måter

lokalbefolkningen forholder seg til landet, gjennom restrukturering av identitet og mening. Rendeavour med sin nyliberale ideologi ekspanderer og transformerer rommet med nyliberal ideologi.

Men studier av det nyliberale har ofte produsert «*gate-keeping concepts*» innen den antropologiske diskursen, og fokuset på hvordan nyliberale strukturer undertrykker vanlige mennesker har vært for overdrevent (Ortner 2016). Med et *gate-keeping concept* mener jeg begrep som blir dominerende innenfor diskursen, og dermed setter begrensninger for komplekse situasjoner og fenomener (Appadurai 1986:357). Det nyliberale i det globale sør har hatt en tendens til å få en slik rolle innenfor antropologien. Selv ønsker jeg ikke å undervurdere særdeles viktig forskning på nyliberale maktstrukturer, men oppfordrer samtidig til å se på enklavebyer som generative og meningsproduserende for både landsbyboere og for mennesker som jobber innad i prosjektet. Hvordan Abraham, og andre mennesker ved Appolonia, forandrer livsverden gjennom å konseptualisere en ambisjonsrik fremtid, vil jeg komme mer tilbake i kapittel 4 som nettopp vil omhandle hvordan fremtidsambisjoner og kosmologi dannes gjennom nyliberale praksiser. Rom og tid er bundet sammen, og dermed vil det oppstå en viss overlapp mellom kapitlene. I kapittel 5 ønsker jeg derimot å utforske om Abrahams positive syn på utviklingen er en del av det man kaller «*falsk bevissthet*». Nå ønsker jeg å illustrere hvordan liminalitet finner sted gjennom utviklingen av landskapet.

Liminalitet i rom og tid

Det sosiale rommet ved Appolonia City går igjennom tre distinkte faser av utvikling. Med dette mener jeg at landet har gått (fase 1) fra landsbyland, til (fase 2) et rom som er kjøpt opp av Rendeavour og som er under utbygging, og til (fase 3) et sosialt rom som—en gang i fremtiden—har blitt et ferdig produkt. På det stadiet, Appolonia City befinner seg i nå er fase 2. Jeg ønsker på å se på denne transformasjonen—over tid—som en liminal fase i tråd Arnold Van Gennep og Victor Turner sine teorier. Jeg ønsker å definere—i denne konteksten—liminalitet som en tvetydighet og forvirrende posisjon som oppstår igjennom en overgangsrite (Turner 1969). Liminalitet beskriver rommet i en posisjon som hverken er i startposisjon ei i en sluttposisjon.

Den mest konkrete transformasjonen av rom, som jeg skal se på her, var nok landsbyens salg av land, Rendeavour sitt kjøp og startfasen på bebyggelsen. I den tiden utbyggelsesfasen befinner seg i nå, er det sosiale rommet hverken «her» eller «der», men i en posisjon mellom startpunktet—landsbyland—og sluttpunktet; en ferdigstilt privat by. Denne

perioden velger jeg å se på som en liminal fase (Turner 1969). Selv om begrepet ofte blir brukt om hvordan mennesker beveger seg igjennom roller via ritualer, vil det også være til nytte for å forstå hvordan sosiale rom har muligheten til å bevege seg gjennom ulike faser. Det sosiale rommet ved Appolonia City vil bevege seg igjennom ulike faser og utenfor det det vanligvis befinner seg. Appolonia City, og det omkringliggende landet, fremstår som tvetydig, og innehar egenskaper som hverken samsvarer med det det en gang var eller det det har potensiale til å bli. Landskapet er dermed i en status av «*becoming*». «*Becoming*» omhandler en prosess av endring, flukt eller bevegelse innenfor en spesifikk «assemblage» (May 2003). «Assemblage» velger jeg å bruke som et analytisk virkemiddel i den form av å inkludere sosial kompleksitet ved å inkludere fluiditet, utveksling av idéer, og flere funksjoner gjennom enheter og deres sammenkoblede nettverk (May 2003). Fremfor det å forestille delene av et «assemblage» som en organisk helhet, der de spesifikke enhetene er holdt på plass ved å organisere en enhet, inneholder prosesser av «becoming» relasjoner mellom adskilte elementer av nettopp dette «assemblage» (May 2003). I prosesser av «becoming» er en del av helheten dratt inn i et territorium av en annen del, noe som transformerer dens verdi som element og bringer inn nye former.

Deleuze og Guattari forklarer ikke prosessen av «becoming» som en imitasjon eller en analogi. De ønsker heller å fokusere på konseptet som en generativ prosess av det å eksistere, som selv har en funksjon som påvirker fremfor det å etterligne. Prosessene omhandler det å skille elementene fra sin originale tilstand og tilbringe nye. Deleuze sitt tidligste eksempel «becoming» omhandler en diskusjon av Heraklit.

Heraclitus has two thoughts which are like ciphers: according to one there is no being, everything is a becoming; according to the other, being is the being of becoming.” (May 2003:143)

Deleuze presenterer fire sentrale idéer som kan virke som en god oppsummering av hva det innebærer å være i en del av «becoming». Han mener at (1) «becoming» er den avsluttende realitet («there is no being beyond becoming», at (2) becoming er sidestilt med multiplisitet – nettopp at «nothing beyond multiplicity». I tillegg viser han at becoming, selv om det er den avsluttende realitet, er (3) ikke en transcendent realitet. («neither are there ... realities beyond appearance») (May 2013). Appolonia City er i nettopp en status av «becoming». I hovedgaten ved Osu, Accra, rager reklamen for den private byen høyt, over en av Ghanas travleste gater. Det promoterer for en by som lover infrastruktur i verdensklasse, ordentlige boforhold og en strukturert hverdag. Ikke bare reklameres det for at Appolonia City kommer til å bli en

høymoderne by i fremtiden fra Rendeavour. En dag i april ankommet Jaffa med motorsykkelen som han parkerer uten det store høvdingehuset. Han var nok en gang i et strålende humør, og kunne meddele at ølmerket Guinness har investert flere millioner kroner i bebyggelsen av Appolonia City. De hadde begynt å holde en kampanje at for hver flaske man kjøpte skulle man få muligheten til å vinne en eiendom i Nova Rigde. Hvis ikke premien ble en tomt hadde man også muligheter for å vinne betydelige summer. Det blir utropt en vinner av en tomt for hver uke, og vinneren skal selv intervjues på TV om hva de føler. Jaffa sitt smil blir ennå bredere mens vi prater. Landskapet og rommet ved Appolonia City—gjennom materialisering av reklame—befester seg i det offentlige rom i en status av «becoming». Etter kjøpet har nå prosesser av fremtidsretta endringer entret Appolonia og resten av Ghana.

Som man kan se i det kortet eksemplet vil være vanskelig å analysere transformasjonen av rom uten å ta hensyn til hvordan forståelse av hvordan «tid» arter seg. Transformasjon, endring og utvikling av sosiale rom foregår ikke gjennom et tidsbundet vakuum, men gjennom lengre tidsperioder, noe som gjør det å inkludere en teori om tid til en sentral del av diskusjon om romlige forandringer (May 2003, Dorsch 2013). Da jeg anser det sosiale rommet fra å gå igjennom ulike faser gjennom en form liminalitet; tidligere landsbyrom som en form for startpunkt (fortid), gjennom utviklingsfasen som fremstår som en type limbo eller et non-space (nåtid), til et tenkt slutt punkt (fremtid), er det sentralt å inkludere teorier om tid. Likevel er også tid et sentralt tema for kapittel 4, og diskusjonen av ulike fremtidsaspirasjoner på tvers av klasse og hvordan utbyggingen av Appolonia City påvirker disse fremtidsaspirasjonene.

Også Deleuze sin tolkning av begrepet «becoming» inkluderer et tidsaspekt. Hans tolkning av tid baserer seg mye på arbeidet til den franske filosofen Henri Bergson. For Bergson, ble begrepet «tid» ofte feiltolket da det ofte blir forstått som en serie av forbipasserende øyeblikk—altså en linearitet som er irreversibel og rettlinjet. Bergson, derimot, mente man burde forstå konseptet tid som helhet og varighet hvor hvert øyeblikk har sin egen plass. Når tid blir forstått som en helhet, er hvert øyeblikk internt relatert til hvilket som helst annet øyeblikk. Fortiden blir relatert til nåtiden, samt til fremtiden, men blir ikke relatert til noe som ikke lenger eksisterer til noen som faktisk eksisterer. For hvordan kan noe som ikke eksisterer være relatert til noe som faktisk gjør det, utenom deres egen hukommelse, som allerede forutsetter en analyse av tid? I stedet for, eksisterer fortiden i nåtiden, men på en annen måte fra hvordan nåtiden eksisterer. For å tydeliggjøre de ulike måtene å eksistere,

bruker Deleuze begrepet «virtual» som en motsetning av det han kaller for «actual» eksistens av fortiden. Fortiden, samt det eksistensen av nåtiden, fører også med seg i form av tidligere øyeblikk som en gang var nåtid - begge deler inneholder også en helhet av tid. Deleuze forestiller seg dermed, på mange måter likt som Bergson, fortid som en kjele, hvor kjelens spiss er det man forestiller seg som nåtiden, med fortidens utvidelse bak kjelens spiss. Tid eksisterer oppstår ikke som et psykologisk og individuelt fenomen. I stedet for er det et ontologisk spørsmål som kommer til uttrykk gjennom individer. Hvordan rom og tid oppstår som avhengige fenomen ønsker jeg å illustrere videre gjennom å vise hvordan sosiale rom ved Appolonia kan befinne seg i liminale faser. Liminale faser omhandler hvordan det oppstår kategorier som kan virke tvetydige og paradoksale. Ofte dannes idéer om både nedrikt og hellighet, sammen med homogenitet og kameratskap (Turner 1969). Gjennom slike ritualer, med øyeblikk foruten tid og uten vanlige sosiale struktur, på mange måter kan også kan nye og multiple former for strukturelle former. Samfunnet har tidligere vært strukturert i hierarkisk-økonomisk posisjoner, samtidig som rommet nå har inngått i en form for ustrukturerte liminale perioder, der rommet fremstår som tvetydig. En sentral del av liminalitet er likevel hvordan rommet er hverken i en posisjon av hverken «her» eller «der», men midt imellom.

Bilde 3.2

Jeg ønsker å vise til et empirisk eksempel på hvordan liminalitet har oppstått som en del av det materielle landskapet. Gjennom et besøk til arbeidsplassen til Jaffa, fikk jeg selv observere hvordan en arbeidsdag med utvinning av sand artet seg. Etter drøye 20 minutter på motorsykkel til arbeidsplassen var vi ute på det åpne slettelandskapet. Det føltes som en blanding av det det «uberørte» og det «ødeleggende». Nettopp en skjør natur som nå måtte vike for digre maskiner som banet vei i landskapet. Gravemaskinene brukte ikke lang tid før det som tidligere hadde vært område med busker, planter og trær hadde blitt til en stor, hul grop. Sanden er Jaffa sin og de andres levebrød, og brukes til å fylle fundamenter i de konstruksjonene ved Appolonia City. I tillegg brukes det til å konstruere veier. Jaffa er sjefen på området, og ser etter at alt går som det skal gjøre. Det er først og fremst en person styrer gravmaskinen, mens andre sitter og venter. Mens området ble gravet ut, ville Jaffa vise meg områdene rundt, og geleidet meg over til et annet område. Vi gikk gjennom tett skog og ulent terreng, hoppet over gamle uttørkede bekker, og over på en tidligere skogsvei. Plutselig dukker det opp et enormt herskaps hus som er under utvikling. Det var en kjent TV-personlighet som skulle bygge sitt eget hus på slettene ved Appolonia. Et noe overraskende syn ute på de langstrakte slettene. Vi gikk videre før vi til slutt fikk øyne på kyr ute på slettene, etterfulgt av sine eiere. Ifølge Jaffa, var dette Fulani-folket sine kyr som beitet på området. De har tidligere måtte flytte på seg, på grunnen av Rendeavour sin ekspansjon i området og deres oppkjøp. «*But cows don't know anything about borders*», sier Jaffa og insinuerer at kuene ofte har blitt spottet ved området ved Appolonia City.

Bilde 3.3

På grunnen av tvetydigheten i den liminale mellomposisjonen fremstår Appolonia City å være et rom som kan sammenlignes med det som kalles for et «limbo», eller et non-space i Marc Augé sin forstand. De tidligere romlige formasjoner har hatt betydning for lokalbefolkningen. Rommet har vært mange menneskers levebrød med tanke på utvinning av sand og grus. I tillegg er det et område folk har hatt mulighet til å vandre i. Både med tanke på mennesker, som Jaffa, mens også Fulani med deres kyr har fått områdene forvandlet. Nå opptrer de romlige formasjonene ved utbyggingen av Appolonia City som et «non-place» og det oppstår en relasjon mellom mennesker og rom der mennesker vil forbli anonyme og settingen ikke holder nok viktighet for å bli ansett som et ordentlig kulturelt rom (Augé 1995). Den liminale mellomposisjonen man ser ved utbyggingen av Appolonia City fører til endringer med tanke på hvordan lokalbefolkningen forholder seg til tidligere landsbyland (Augé 1995). Etter kjøpet og—de nye territorielle grensene som har oppstått—har mye av betydningen blitt transformert til nye måter for lokalbefolkningen. Ved igjen å bruke Turners sentrale teorier om liminale faser, er rommet som er under utvikling, nå i mellomposisjonen av det «uferdige»

og det ferdige. Det er altså hverken her eller der, men i en fase av tvetydighet og usikkerhet for både innbyggere i Appolonia landsby, men også mennesker som Fulani-folket.

Det er flere som har forestillinger på hvordan Appolonia City kommer til å se ut når prosjektet er ferdigstilt. Ferdigstillelse kommer til å ta tiår, men det er likevel sentralt å se for seg hvordan dette kan ha mulighet til å utfolde seg. Henri Lefebvre var en pioner innenfor urban geografi og i boken “The Production of Space” argumenterer han for at begrepet rom er et komplekst sosialt produkt som er basert på verdier og produksjonen av mening som påvirker praksiser innenfor det gitte rom (Lefebvre 2003). Som nevnt i introduksjonskapittelet insinuerer Lefebvre at det sosiale rommet er kontrollert av den hegemoniske klassen og dermed et virkemiddel til å reprodusere sin egen dominans. Det er nettopp den dominerende klassen som har muligheten til å reprodusere sin egen dominans også i Appolonia City, spesielt med tanke på at det er nettopp Rendeavour som har full mulighet til å produsere sin egen by akkurat slik de ønsker uten statlig intervensjon. Gjennom overklassens produksjon av Appolonia City får vi allerede nå idéer om hvordan det kan se ut ved ferdigstillelse. Nettopp fordi det også er produksjonen av den private byen også som har mulighet til å definere hva som er god smak, for både middelklassen og de som er «above poor» i Appolonia landsby (Bourdieu 1995). Dette kan være med på å naturalisere klasseforskjellene og ulikhetene som produserer, da de fattige vil se på Appolonia City som det ideelle. Gjennom Rendeavour sine arkitektoniske og estetiske idealer, som i stor grad er inspirert av arkitekten Le Corbusier (Fält 2019), blir nettopp dette også det nye idealet innen smak. For innbyggerne i Appolonia City vil det moderne, være sterkt knyttet til de nye byformasjonene som dannes.

Transformasjon av rom på liten skala

Transformasjon av byer skaper nye miljøer og påvirker hvordan folk konseptualiserer sosialt rom og for å forstå de komplekse dynamikkene i forholdet mellom Appolonia City og Appolonia landsby er et sentralt spørsmål dette: hva skjer med det tradisjonelle ghanesiske hjemmet og folks relasjon til det tradisjonelle rom? For, sosialt rom endres ikke bare på et storskalanivå—gjennom transformasjon av landskap—men også på en mindre skala, på et husholdsnivå. Derfor vil husets arkitektur og innredning reflektere endringer i både det kulturelle og det sosiale feltet eller rammeverket. For å vise til hvordan arkitektur kan reflektere endringer i det sosiale feltet ønsker å jeg vise til flere bilder gjennom kapittelet:

Bilde 3.4

Gaston Bachelards bok «Poetics of Space» (1994) er i denne sammenheng et viktig verk innenfor forskning rundt hjemmet da den viser hvordan våre oppfatninger av huset og andre bosettinger former tanker, minner og visjoner. Rendeavour sin visjon for Appolonia City introduserer nye måter å forme arkitektur på dette er med på å utfordre allerede eksisterende estetikk, i både landsbyen Appolonia, påvirker også hvordan nye former for dominerende smak i resten av landet. Videre, ønsker jeg å vise hvordan dette kan være med på å forme nye idéer om hjemmet—også i Appolonia—og hvordan det på flere måter kommuniserer (eller, enda sterkere, anbefaler eller dikterer) hvordan mennesker burde leve ut sine livsprosjekter. Observasjoner fra mitt eget feltarbeid ved Appolonia City, samt bilder fra deres egne hjemmesider, illustrerer denne idealiserte formen for arkitektur: Her vektlegges det «normale», «vestlige» hjemmet og fokus er i stor grad på kjernefamilien, med foreldre som poserer med to barn foran generisk kunst med arkitektur som symboliserer moderne, vestlig minimalisme. Som jeg vil vise er disse uttrykkene i både reklamemateriell, promoteringsvideoer og i den fysiske utformingen av de husene som faktisk tilbys viktig for å

forstå hvordan kontemporære moderniseringsprosesser i Afrika i stor grad representerer vestlige idéer.

Bilde 3.5

Mihaly Csikzentmihalyi og Eugent Rochberg-Halton skriver i sin bok «*The Meaning of Things*» (1981) om viktigheten av materiell eiendom i det moderne, urbane liv, og hvordan relasjonen mellom materialitet og mennesker skaper mening i folks hverdagsmiljøer. Samtidig som de benytter seg av data fra USA i form av intervjuer av enkeltindivider kan man trekke likheter med hvordan materialitet har endret seg på husholdskala også i Ghana. Videre ønsker jeg å bruke empiri fra husholdet både i Appolonia City og i Appolonia Landsby for å belyse noen av teoriene om hvordan mening skapes gjennom materielle relasjoner.

Mennesker viser en bemerkelsesverdig evne til å både lage, bruke og å vise frem objekter husholdet. Ting som folk benytter seg av og knytter relasjoner til er ikke nødvendigvis enkle verktøy for å overleve, eller for å gjøre hverdagen til en enklere eller mer komfortabel tilværelse. Ting innehar mål, ønsker, og refleksjoner av menneske selv. Tingenes materialitet reflekterer også på mange måter hvor mennesker posisjonerer seg i ulike

klasselag. For å forstå hvordan mennesker og er – og har mulighet til å bli – er det viktig å forstå hva som også foregår igjennom nettopp menneskene og tingene. Nettopp denne relasjonen er nødvendig å inkludere da transformasjonen av rom også artikuleres gjennom husholdet. Ting og relasjoner til menneske er symboler, og i konstant endring, og gjennom transformasjonen av landsbylandet har tingenes materialitet endret seg for var som anses som den «riktige måten».

En dag i mars 2018 var jeg selv og observerte hendelsene og prosessen rundt å utvikle Appolonia City til en moderne og ambisjonsrik by med høystandard infrastruktur, stilmessig arkitektur og nøye planlagte strukturer. Det var også første gang jeg møtte det som skulle bli en informant som var fra en annen sosial bakgrunn en informantene i Appolonia Landsby. Felix var en ung mann som jobbet for Appolonia Ltd, datterselskapet til Rendeavour og bedriften som hadde ansvar for å utvikle boligstrøkene, salg av land og generell utvikling på områdene The Oxford og ved Nova Ridge.

Bilde 3.6

Felix utdannet seg innenfor eiendomsmegling, og hadde nettopp fått jobb i selskapet, en jobb han gjorde med stor profesjonalitet og engasjement. Han viste meg ivrig rundt i den ene gaten som var ferdigstilt i The Oxford på den tiden, intetanende om at jeg hadde vært der før og

kikket. Etter at jeg forklarte at jeg ikke var interessert i å investere i eiendom, og kun var i området for å drive med forskning til masteroppgaven, var han fortsatt forståelsesfull og ivrig etter å vise meg prosjektets utvikling. Etter en liten omvisning i den ferdigstilte gaten, ønsket han også å vise frem hvordan innsiden på utstillingshuset hadde blitt. Dette var huset som ble brukt for visninger til mennesker som vurderte å investere i eiendom i Appolonia City, og representerer dermed godt hvordan transformasjonen av landet også påvirker mindre romlige formasjoner som hushold, arkitektur og design.

Det første man blir møtt med er den nøye planlagte arkitekturen. Oppgangen til døra er fint belagt med fliser, omringet av grønne plener med innlagt vanningsanlegg. I tillegg var det en liten garasje med plass til familiens biler. Vinduene er innbruddsikre og døra var i massivt tre. Når man entrer den store døra er det første man legger merke til den svært avkjølte luften, ved hjelp av husets toppmoderne klimaanlegg. Stua er allerede fult innredet med møbler med pent og nøye planlagte design. Sofa, spisebord og tepper er noen av de mange inkluderte møblene som følger med et boligkjøp. På spisebordet er det allerede dekt på til en familiemiddag, mens det på veggene bak er hengt opp generiske bilder, med inspirasjonssitater. «*Be inspired motivated and inspire*». «*Be creative and dream*». Tv-en er plassert mitt i en konstruert peispipe—perfekt for alle de kalde nettene i Ghana (eller ikke)—pent satt opp i naturstein.

Kjøkkenet var lite, men stilrent og hadde alle fasiliteter som oppvaskmaskin, vask og godt med skaplass. De gule skapene passer godt inn med resten av det moderne designet, sammen med både mikrobølge- og stekeovn. Soverommene var satt opp slik at det passet for en familie på fire. Det var god plass, og sengene var store. Felix viser meg stolt frem for «*the master bedroom*» som befinner seg like ved kjøkkenet. Det gjennomførte brune designet, og velpolerte møblene i lyst treverk, passer godt inn i resten av huset. På møblene er det satt opp mer generisk kunst, og denne gang er det snakk om «gullbelagte» epler. I tillegg til vinduer til bakhagen, har soverommet også sitt eget badrom. Det er lite, men man har likevel nok plass til å kunne ta seg en dusj.

Bilde 3.7

De andre soverommene er plassert like ved stuen. Det ene rommet har en stor seng med vindu ut mot den grønne hagen. Også på dette rommet er skapet stort og i lyst tre. Resten av innredningen er av rosa karakter. Dette gjelder spesielt tepper, sengetøy, gardiner og andre møbler. Også den generiske kunsten av tre fargede blomster er rosa, mens den store klokka på veggen også var av moderne, og enkel karakter, med røde fargetoner. Soverommet ved siden av fremstår som ganske likt og med noenlunde samme størrelse. En av de største forskjellene er derimot den store bruken av blåfarge som preger miljøet. På lik linje der det andre rommet var rosa, var dette blått. Tepper, sengetøy og gardiner var preget av gjennomgående blåfarge. Den generiske kunsten var her byttet ut med to blå maleri av samme tre. Klokka var den samme som i det andre rommet, men med ulik farge. Begge disse rommene deler det samme badet, som er fint plassert imellom dem.

Bilde 3.8

På mange måter analyserer jeg fargebruken i materialene som blir brukt som en tydelig indikasjon på kjønnede konservative familieforhold. Mens soverommene til foreldrene er av nøytrale brunfarger, hentyder de andre rommene tidlige kjønnete aspekter til barna med henholdsvis deres blå og rosa fargekarakter. Ikke bare symboliserer fargene hvordan barna påvirkes til å like normative kjønnsroller, men designet symboliserer også hvilken type kjernefamilie som foretrekkes. Den vestlige modellen med to foreldre, en gutt og ei jente er modellen for familien som gjentatte ganger blir presentert av Rendeavour og Appolonia Ltd. I livsverdenen som utleves i Appolonia Landsby, er det derimot lite fokus på det å påvirke barns normative identitet. Shabi¹⁴ gikk ofte i kjoler, og lekte med leker som var kjønnsnøytrale. Det overnevnte empiriske eksemplet, viser ikke bare hvordan kjønnsroller blir presentert i de ulike kontekstene, men også hvordan utviklingen av Appolonia City transformerer hvordan dagligdagse objekter fremstilles og deres relasjon til mennesker.

¹⁴ Mitt kallenavn på yngstemann i høvdingefamilien. Tilnærmet betydning som «bror»

Utviklingen har en evne til å definere den dominerende smak, og mennesker i Appolonia Landsby blir dermed påvirket av dette, selv om de fortsatt har evne til å uttrykke andre idéer.

Hvordan nyliberale prosesser og arkitekturens estetikk former våre tanker kan bli videre illustrert gjennom arbeidet til James Scott og hans teorier om høymodernisme. Han definerer dette som en stor tiltro til teknologi og naturvitenskapene som midler til å restrukturere både det som blir forestilt som samfunn, men også natur (Scott 1998). Dette inkluderer sterk tiltro til vitenskapens potensiale og dets teknologiske progresjon, og tillit til ekspertisen til vitenskapsmenn, ingeniører og andre intellektuelle. I høymoderne prosesser mener Scott at det oppstår et fokus på å skape komplekse miljøer forståelige gjennom romlig omstrukturering, noe som også vises gjennom arkitektoniske og estetiske endringer i Appolonia City. Gjennom fokuset på rasjonelle design som illustreres godt igjennom den corbusianske arkitekturen, skapes det nøye strukturerte rom. I Appolonia City skjer dette uten at Rendeavour tenker gjennom den sosiale og kulturelle kontekst det blir satt inn i. Høymodernisme forsøker å strukturere rommet ved hjelp av et rasjonelt design, som innebærer standardisering, forenkling og ordning av det fysiske rommet. På denne måten blir komplekse konsepter og enheter blir mer forståelige og rommet blir samtidig enklere å kontrollere. Dette gjelder også for økonomien (Scott 1998). Samtidig vil jeg også kunne kritisere noe av Scott sine teorier, da også hans analyser blir for rasjonelle. Appolonia City og Rendeavour sitt fokus på et rasjonelt design og nøye planlagte strukturer er på mange måter en teknikk for å holde kontroll på kommende innbyggere og arbeidere. Samtidig er nettopp også utviklingen av det rasjonelle en motstand til det allerede eksisterende rommet. I begynnelsen av kapittelet viste jeg til et eksempel med Asamoah som er frustrert over de kaotiske tilstandene i Accra; den endeløse trafikken, utnyttende selgere, og dårlig kollektivtransport. Man må forstå det slik at Appolonia City har blitt et populært utviklingsprosjekt fordi det allerede er etterspørsel etter rasjonelle design, som kan sees på som motstand. Også landsbyens politimann Frederick har tidligere sagt:

«You know, it pains me; Everything around Accra is just chaos. In Kumasi there everything is organized and nice. But Ga-people her in Accra are just lazy and need some order!»

I kapittelet har jeg utforsket hvordan transformasjonen av det sosiale landskapet har endret seg gjennom nyliberal utvikling ved Appolonia City. Fra å være et beitelandskap og et areal som tidligere har vært eid av *The Stool* i Appolonia Landsby, har det etter salget blitt et nyliberalt rom for utvikling av toppmoderne private byer ved Rendeavour. Gjennom prosesser

av de- og reterritorisering har dette endret hvordan mennesker befester sin identitet til det sosiale rommet og hvordan deres meningsskapelse blir forandret. Gjennom utbyggelsesfasen oppstår rommet som et limbo, eller non-space, der mening blir lagt vekk og hvordan settingen til rommet forblir anonym for menneskene som benytter seg av det (Augé 1995). Gjennom liminalitet vil det sosiale rommet hverken være i posisjon av enten «her» eller «der», men noe midt imellom. Samtidig symboliserer dette limboet og tvetydigheten i liminalfasen også en form for en Deleuziansk «becoming», eller, noe som i fremtiden skal bli og har en retning mot det fremtidsrettede. Rom er ikke uavhengig av en analyse av tid (May 2003, Dorsch 2013), og må derfor sees i sammenheng med hverandre. Derfor konstrueres det også tanker og ambisjoner hos mennesker i Appolonia Landsby om nettopp fremtiden, som innebærer bedre økonomiske forhold og andre kulturelle idéer om modernitet. Områdene ved Appolonia City transformeres ikke bare stor skala i form av endrede landskap og deres relasjon til mening. Mennesker fra både Appolonia Landsby og Appolonia City endrer deres relasjon til det arkitektoniske og estetiske idealer. Samtidig som Appolonia City har mulighet til å definere lavere klassers smak gjennom å produsere ny «*corbusiansk*» arkitektur, må man forstå at utbyggelsen er en reaksjon på det allerede eksisterende rom—et rom som anses (av noen) for å være kaotisk og ustrukturert.

Kapittel 4 – Livsverdener: en konseptualisering av tid

But people didn't have to pay as much attention to the awful truth. As the living legend of the cruel tyrant in the city and the gentle holy man in the jungle grew, so, too, did the happiness of the people grow. They were all employed full time as actors in a play they understood, that any human being anywhere could understand and applaud.

- Kurt Vonnegut, *Cat's Cradle* 1963

Livsverdener

På lik linje med Vonnegut, illustrerer Albert Camus at både lykke og det absurde er to sider av samme sak. I «Myten om Sisyfos» måtte Sisyfos rulle en stor stein opp på et fjell som straff for alle triks, ugjerninger og at han hadde røpet gudenes hemmeligheter. Men hver gang han var nær ved å lykkes mistet han grepet, rullet steinen ned og han måtte begynne om igjen. Dette skulle han måtte gjenta til evig tid. Camus avslutter sin fortelling om myten med å si at leseren må forestille seg Sisyfos fornøyd (Camus i Jackson 2013:xi). Dette reflekterer hvordan menneskelivet blir sett på som et absurd strev uten mening. Likevel beskriver det også hvordan mennesker gjennom praksis, motiver og ønsker skaper mening i en livsverden preget av endring, slik som i Appolonia Landsby og den omkringliggende, høymoderne, byen Appolonia City.

I forrige kapittel gikk jeg gjennom transformasjonen av rom som har foregått under utbyggingen av det nyliberale Appolonia City. Dette har skjedd både på et større skala – gjennom endringer og utvikling av landskapet – men også på en liten skala, nettopp den som omhandler de estetiske forholdene i husstanden, og hvordan de blir endret med innflytelse fra det som blir tenkt på som det moderne, nye og det ideelle. Gjennom transformasjonen av rom, er man også avhengig av hvordan «tid» også begrepsfestes subjektivt. Rom og tid ikke har mulighet til å opptre som uavhengige fenomen (May 2003, Dorsch 2013). I kapittel 2 gikk jeg igjennom tidligere politikk og stilte spørsmålet om Rendeavour hvis tilstedeværelse danner kontinuitet eller brudd på ulike plan. Da dette kapittelet, på mange måter, omhandlet fortiden, vil inneværende kapittel basere seg på hvordan mennesker strukturerer og forestiller seg fremtiden og hvordan det nyliberale utviklingsprosjektet Appolonia City har mulighet til å påvirke mennesker samtidig som det symboliserer ulike livsverdener.

Her er Michael Jacksons tenkning relevant—en antropolog fra New Zealand som har arbeidet for en antropologi som retter seg nærmere en filosofisk tradisjon og som har blitt den ledende akademikeren innenfor eksistensiell antropologi. I hans bok *Lifeworlds: Essays in Existential Anthropology* (2013) beskriver han nettopp hva begrepet «livsverden» innebærer og han vektlegger at det sosiale feltet er et felt av både krefter, en konstellasjon av både idéer, moral, ønsker og etiske dilemma, det sanne og, til sist, det uprøvde. En livsverden er et felt med vitalitet, beskrevet gjennom stadig anstrengelse (Jackson 2013: 7). På mange måter er «livsverden» et begrep som kan forveksles med «kultur», samtidig som Jackson selv mener at kulturbegrepet ikke er tilstrekkelig da det ikke inkluderer hvordan mennesker skaper konstellasjoner av både ideer og ønsker. Jackson ønsker å se på menneskelig eksistens og deres posisjon i en livsverden tett knyttet til det Martin Heidegger kaller for «being-in-the-world (*Dasein*). Samtidig er vår egen verden (*Eigenwelt*) tett knyttet sammen med andres verden (*Mitwelt*), og de fysiske miljøene vi selv er en del av (*Umwelt*) (Jackson 2013:5). Jeg ønsker å argumentere for at transformasjonen av rommet ved Appolonia City, ikke nødvendigvis bare påvirker hvordan landområdene blir endret gjennom prosesser av de- og reterritorialisering og hvordan nye former for mening blir produsert, men også hvordan nyliberale strukturer påvirker hvordan mennesker skaper sine egne livsverdener på tvers av ulike klasselag. I dette kapittelet spør jeg derfor: Hvordan blir konstellasjonen av idéer, fremtidige ønsker og meningsskapelse transformert gjennom Rendeavour og Appolonia City sin innflytelse? Hvordan skaper mennesker ulike former for fremtider innenfor deres egne livsverdener?

På mange måter kan livsverdenene under mitt feltarbeid i Appolonia City deles inn i en dualistisk analyse. Denne dualismen består først og fremst av mennesker som befinner seg i sfærene Appolonia Landsby og i Appolonia City. Dette er sfærer der det har oppstått to distinkte livsverdener, både på grunn av økonomisk-strukturelle forhold, men også på grunnlag av to distinkte praksiser blant befolkningene som utspiller seg. I Appolonia landsby er det en livsverden som er «*somewhere above poor*» (Melber 2016), mens Appolonia City består av mennesker som er «*somewhere above middle class*». Dette gjør at de også begrepsfester ulike fremtider, samtidig som livsverdenene påvirker hverandre. Selv om jeg ser på sfærene som todelte, eksisterer det fortsatt flyt av meningsdannelse gjennom de to livsverdenene. Begge sfærene har gjennomslagskraft til å påvirke hverandre - en prosess som jeg ønsker å belyse videre i dette kapittelet. Mennesker har ikke stabile disposisjoner og identiteter, men får sin mening utfra intersubjektive relasjoner. Nettopp subtile forhandlinger

og utvekslinger av subjektive meninger på tvers hverandre. Disse intersubjektive relasjonene er ikke kun gjennom det daglige språk mellom personer, men kan også omhandle praksiser som dansing, bevegelse, og andre ikke verbale samhandlinger (Jackson 2013). Dette innebærer at mennesker i Appolonia landsby oppnår mye av sine subjektive meninger gjennom konstant interaksjon med den livsverden av Appolonia City. Gjennom den nyliberale transformasjonen oppstår det nye former for selvet, og menneskers forhold til ulike livsverdener.

Studier av det nyliberale har ofte fokusert på bedrifters evne til å undertrykke den lokale befolkningen. Ved å sitere lignelsen om talentene fra Matteusevangeliet, har studier av det nyliberale ofte sett på slik transformasjon som å gå etter prinsippet, «*For den som har, skal få, og det i overflod. Men den som ikke har, skal bli fratatt selv det han har*» (Lignelsen om talentene, Matteus 25,14-30). Selv om mye av denne forskningen har vært av banebrytende karakter (Caldeira 1996, Laterza 2016), er det likevel sentralt å vise til mangler gjort på nettopp dette området. Gjennom kritikk, vil man oppfordre til andre måter å analysere nyliberale prosjekter som kan bidra til mer enhetlige teorier om urbane enklavedannelser. I dette kapitlet ønsker jeg å vise nettopp hvordan nyliberale prosjekter ikke bare skaper undertrykkelse av lokal befolkning, men hvordan det også har mulighet til å produsere former for ambisjoner, ønsker og drifter gjennom anstrengelse og livprosjekter.

Sustainable Development Goals – Kontrasterende fremtidsvisjoner:

Hvordan mennesker lever i forskjellige livsverdener kan illustreres gjennom en konferanse jeg selv deltok i under mitt feltarbeid. Selv om konferansen ikke er direkte knyttet til Appolonia City, er det likhetstrekk til hvilke typer livsverden de selv lever gjennom. Fremtidsvisjoner med utgangspunkt i divergerende klasselag illustreres tydelig gjennom den såkalte FN sin «Sustainable Development Goals»-konferanse. Dette er et tiltak som er rettet mot:

*[...] a better and more sustainable future for all. They address the global challenges we face, including those related to poverty, inequality, climate, environmental degradation, prosperity, and peace and justice.*¹⁵

I februar 2018 ble konferansen holdt på universitetet i Legon. Det var et formelt foredrag i den fine, store hallen på hovedbygget til universitet. Folk hadde pyntet seg med fargerike tradisjonelle skjorter og prangende kjoler. Det er et særdeles vakkert bygg, der arkitekturen på universitet kunne virke som den var sterkt inspirert av japanske stilarter. Det var lagt opp med

¹⁵ <https://www.un.org/sustainabledevelopment/sustainable-development-goals/> (Dato hentet: 23.05.19)

rød løper og den gode stemningen svarte til forventningene med at vi ventet på at noe stort som skulle komme. Det var tradisjonelle trommere som spilte musikk utenfor hovedinngangen, samtidig som pressen fra både Ghana, Nederland og Belgia sto klare for å dekke begivenheten. Først inn kom President Nana Akufo-Addo sammen med delegater fra regjeringen, et stort antall livvakter og representanter fra militæret. Bak kom Dronning Mathilda av Belgia, smilende til publikum og akkurat så pompøs en monark er ment til å være. De entret den flotte scenen og tok plass i hver sin godstol, mens nasjonalsangen, «*God Bless Our Homeland Ghana*», ble spilt på en sprakende høyttaler. Etter en kort introduksjon fra «the vice chancellor» reiste vi oss opp for å applaudere, presidenten av Ghana, som entret talerstolen. Akufo-Addo introduserte seg kort, og pratet først litt generelt om Sustainable Development Goals. Han fortalte deretter om Ghana som en nasjon i økonomisk oppgang og lovende infrastrukturelle forhold. Han viste til sine ideologiske liberale verdier ved å oppfordre til innovasjon, sosialt entreprenørskap og økt privatisering av ulike institusjoner. Talen var ikke lang, og varte i omtrent 15 minutter, men han fikk på kort stund fortalt en hel del.

Presidenten er en del av – og taler for – en befolkning som lever ut sine liv, sin praksis, gjennom en livsverden også bestående av en kulturell, politisk og økonomisk elite. FN sine tiltak for en mer bærekraftig klode er nødvendige, og viktige, tiltak. Samtidig er publikummet mennesker som består av rikere klaseslag, og de som lever utenfor denne rike sfæren – eller livsverdenen – har enten ikke hørt om tiltakene, er likegyldige eller tviler på om dette er noe som fremkommer i praksis.

Etter Akufo-Addo entret Dronning Mathilda talerstolen. Vi reiste oss opp for en ny runde med applaus. De ulike livsverdenene er tydelige. Tidligere på dagen hadde jeg vært i den lille landsbyen, før jeg etter hvert hadde kommet til det yrende universitetet, med aspirerende og lovende middelklasseghanesere, som lytter til to svært mektige personer i verden som har stor innflytelse. Dronning Mathilda viste seg å være mindre politisk liberal i tankegangen enn Akufo-Addo og fokuserte på de større ideologiske prosessene rundt SDG. Hun trakk spesielt frem tilgang på kvalitetsutdanning, og sa at dette var første steg for å få de andre målene oppfylt. Etter dette var det viktig å sørge for fri helsehjelp til alle og enhver. Hun fokuserte ikke bare på fysisk, men også på psykisk helse som en viktig faktor. Psykisk helse er et tema som ikke er vanlig å snakke om i det ghanesiske samfunnet.

Talene inneholdt en stor grad av patos og grandiose lovord. Ghana ble ofte beskrevet som Afrikas mest fremadgående demokrati, gjennom de følelsesladde talene. Hvordan Ghana

blir sett på som et lovende land i økonomisk fremgang samsvarer med det Hutchful (1995) beskriver (se kapittel 2). De talte ordene hadde ikke den største betydningen. Derimot var rammene rundt konferansen mer interessant. Hvordan var dette heller en hendelse som viser de divergerende realitetene som utspiller seg i samfunnet? Sustainable Development Goal-konferansen er intet tiltak som eksplisitt kan betegnes som dårlige, da det kan sette press på statsledere og politikere til å fokusere på fremtidige, bærekraftige og nyttige prosesser for å redusere for eksempel fattigdom, klimautslipp og analfabetisme. Selv om tiltakene er ambisiøse, blir det sett på mer som mål som kan skal forsøke å rette seg etter. Det interessante med eksempelet er derimot hvordan realitetene for de som styrer politikken, studentene som sitter i salen, og mennesker fra lavere klasselag oppstår som diametralt forskjellige.

Som eksempel på hvordan realiteten er ulik på tvers av ulik posisjonering i sfærer, eller livsverdener, ønsker jeg å vise til en samtale, ettermiddagen samme dag. Jeg hadde kommet tilbake til landsbyen, Appolonia, og satt sammen med Pastor og Ronald på plattingen utenfor det store huset. Pastor tilbrakte tiden sin i leiligheten ved siden av den jeg selv bodde, og satt ofte ute på de slitte plaststolene reflekterende over Guds underverker og menneskelig eksistens. Når han ikke gjorde dette var han inne og så på tv, meksikanske såpeserier, nyheter og religiøse prekener. Han var en karismatisk person, med mye innsikt i samfunnsmessige prosesser, selv med en litt annerledes logikk enn det jeg var vant med fra min vestlige bakgrunn. Jeg fortalte om dagen min, besøket til universitet og konferansen som jeg nettopp hadde vært på. De fulgte med, halvveis interessert, mens jeg viste de brosjyren som jeg hadde fått utdelt om Sustainable Development Goals. Ronald tok brosjyren opp, tok en titt, men virket likevel likegyldig til de fleste punktene og lovordene om en bedre fremtid. Han spør dermed Pastor, som har høy troverdighet blant landsbyens innbyggere. Pastor uttrykker en religiøs-deterministisk holdning da han mener at ingen kommer til å fikse noen problemer da det er skrevet i Bibelen at det kommer en ende på alt. Han argumenter for at det vil komme en tredje verdenskrig som har potensiale til å utslette store deler av menneskeheten og at man kan ikke redusere fattigdom og ulikhet da dette er en del av Guds plan. Ronald, som en etterfølger av Pastor sine religiøse ord, velger å stole på dette. Han ler bort FN-målene, og sier at det aldri vil kunne skje uten å kunne argumentere for hans egen påstand, mens han kaster brosjyren likegyldig tilbake på det lilla plastbordet. «*Do you think the world will have an end, Kofi?* ».

Den korte samtalen er interessant da det viser motstridende ønsker, mål, og fremtidsvisjoner av ulike klasselag. Studentene i Accra virker å ha en helt annen oppfatning

om fremtidens Ghana, enn landsbybeboerne. Studentene virker ambisiøse og ser lyst på fremtiden, en tid med økonomisk oppgang, økende industrialisering og sterkere innovasjon. De vet selv at de kommer til å leve godt, få seg en greit betalt jobb og å få muligheten til å skape verdier. Samtidig lever menneskene i landsbyen Appolonia også med fremtidsvisjoner, samtidig som disse fremtidsvisjoner ikke nødvendigvis medbringer økende tro på fremtiden, ei en ambisiøs fremstilling av hvilken situasjon de ser seg selv i. Fremfor en økende tro på sin egen livssituasjon i landsbyen Appolonia eller i Ghana som nasjon, vender landsbybefolkningen og den livsverden de selv er en del av blikket utover mot den vestlige verden. Ronald har helt siden jeg kom vært veldig interessert i å komme seg til Norge. Sammen med andre er han ikke alene om å et ønske om å flytte, og mange har uttrykt tanker om å dra utenlands. Så lenge de kommer seg dit vil ting fungere bra, tenker de, og uttrykker ofte det en kunne, kynisk, ha kalt romantiske forestillinger om livet i den vestlige verden. Ronald har selv sett på ulike skoler som det vil være en mulighet for at han å bli en del av.

Hva slags fremtidsvisjoner impliserer dette? På mange måter er folk stolte over å kunne kalle seg del av Afrikas mest fremadstormende nasjon med den mest vellykkete demokratiske historien. Dette illustrerer på mange måter Hutchfuls (kap. 2) beskrivelse av Ghana som et tydelig vellykket statsprosjekt i det globale sør (1995), også kan innvirke paradoksalt, da deler av befolkningen helst vil forsøke å oppnå mobilitet på tvers av landegrensler.

Studentene og de tilreisende til SDG-konferansen består av en befolkning som lever i en livsverden preget av høye ambisjoner og aspirasjoner, og innehar verdiene og håpet av det som ofte kalles «det nye Afrika». Samtidig er mange ghanesere ekskludert fra nettopp denne sfæren. Folk i livsverdenen av Appolonia Landsby, som jeg på mange måter ser på som «*somewhere above poor but below rich*» (Melber 2016), skaper ikke de samme ambisjonene eller håpet for det nye Afrika. Gjennom nyliberal politikk skapes det ofte mennesker uten muligheter for å produsere de samme mulighetene for de som tenkes på som middelklasse. Unge ghanesere som gjennomgår nettopp denne fasen av «*somewhere above but below rich*» og lever på mange måter i det som kalles for et «*waithood*». Dette beskriver en periode mellom ungdomstiden og voksen, der mange opplever å være i et limbo. Men unges transisjon til det å bli voksen har blitt en usikker affære for mange unge menn og kvinner som må improvisere hvordan de lever ut livene sine og kanskje heller aldri når en voksenstatus annet enn i biologisk forstand. Samtidig som unge ghanesere absolutt ikke kun er produkter av nyliberale strukturer, fører slikt «*waithood*» til at de skaper tanker om sosial mobilitet og

migrasjon. Mange av de unge innbyggerne i Appolonia Landsby danner nye ideer om å dra utenfor Ghana for å kunne oppnå sosial mobilitet i en annen sfære. Ikke er dette kun et ønske som omhandler det å tjene penger, men et tiltak for å kunne unngå det som den danske filosofen Søren Kirkegaard kalte for eksistensiell angst (Kirkegaard i Sartre 1993). Angsten fører imidlertid ikke, som en kunne tro, til passivitet. Samtidig med prosesser av «waithood» fører angsten til kreative avgjørelser og ønsker om egne fremtider, og det er nettopp disse ønskene om fremtiden som innebærer migrasjon til andre land. Jeg ønsker å illustrere dette gjennom et empirisk eksempel med en nær informant.

Asamoah sin store drøm

Jeg tilbrakte store deler av tiden min med Asamoah de 4 månedene vi bodde sammen. Vi levde sammen, spiste sammen, og spilte volleyball eller så på tv når vi kjedet oss. Når det var Champions League gledet vi oss til kampene som kunne sees på en liten TV i landsbyen. Han var en reflektert person, som hadde stor respekt for alle han møtte. Selv om han selv ikke var fra landsbyen, bodde han i huset for å ta vare på eiendommen til høvdingens bror, Dante. Dette var en jobb som ikke var formelt lønna, men han fikk et lite beløp hver måned for å kunne kjøpe seg mat. Likevel var ikke dette alltid nok, og jeg måtte hjelpe til med å subsidiere både vann og ordentlige råvarer. Jeg var også i samtale med Asamoah om SDG-målene og fant han mer reflektert over SDG-konferansens mål. Selv mente han at det var en god tanke og at det var storartet om han noen gang kom til å se konkrete resultater. Hans positive tanker ble likevel fort snudd. Omsider sa han at «vanlige» ghanesere blir «*fucked up by the leaders in this country*»

«... Hey Kofi, think of these goals as if they were in a top of a tree. There is one goal in each tree, so it will be 17 trees in total. Every time you try to climb up to reach a goal there is someone pulling you down. That is Ghana! No matter how hard you try to climb that tree, there is always one at the bottom pushing you down. That's why I want to move to Australia. »

Hans rolige og lune væremåte ble fort endret da det var snakk om strukturelle problemer, og jeg kunne skimte irritasjon i stemmeleie. Han gestikulerer med hele kroppen, litt for å illustrere sin egen metafor om treet, men også for å vise sin iboende frustrasjon over urettferdigheten. Han ser ingen fremtid i sitt eget land, og har helst lyst til å komme seg ut i verden. Tidligere hadde han blitt kontaktet av onkelen sin som hadde emigrert til Australia. På arbeidsplassen hans jobbet det var en hvit kvinne, Margareth, som hadde stor interesse å bli

bedre kjent med Asamoah. De fikk utvekslet telefonnumre og begynte å snakke jevnlig. Prisen for å snakke over telefon er svært dyr, så Margareth bestemte seg omsider for å sende penger til Ghana, slik at Asamoah kunne kjøpe seg en billig smarttelefon, slik at de kunne snakke over Whatsapp, en vanlig kommunikasjonsapplikasjon der selve samtalene over internett er gratis. Etter måneder med samtaler over internett ble de kjærester, og Margareth bestemte seg for å besøke han i Appolonia for et første møte, og var her i tre uker. De giftet seg under samme besøk, og etter hun hadde dratt igjen var det fullt arbeid med å søke visum til Australia.

Asamoah giftet seg ikke på grunn av den vestlige verdien om «ekte kjærlighet», men med et ønske om å komme seg ut av den rutinemessige, undertrykkende og langsomme hverdagen i landsbyen. Han ser videre på et av punktene i Sustainable Development Goals-brosjyren og peker på et av de sentrale poengene; «Clean water and sanitation».

«... They can talk about how to ensure availability and sustainable management of water and sanitation for all. They put pipes in the ground and everything, but in the end, there is no water in those pipes. Then people must fetch water somewhere else.

For Asamoah er det vanskelig å kjenne seg igjen i de ambisiøse lovordene som blir sagt. Det blir gjort forsøk på å strukturere det urbane rommet, men til syvende og sist er det muligheten til å gjennomføre målene som mangler. Det produserer på mange måter Asamoah som et split-subject. Han et subjekt som alltid vil være delt og fremmedgjort fra seg selv, og på samme blir et menneske som både befinner seg i Ghana, men samtidig også på andre siden av kloden, i nettopp Australia. Gjennom hans arbeid med visumsøknad, bekreftelse av papirer og kontinuerlig streb med å forberede seg på reisen, har han selv produsert et subjekt som allerede befinner seg i Australia. Jeg vil presentere hvordan han allerede han kan bli sett på som et split-subject, gjennom en samtale mot slutten av hans opphold:

På slutten av Asamoah sitt opphold åpnet han seg opp for meg. Han var ekstremt lei av å leve i Ghana og i landsbyen Appolonia. Han hadde problemer med å ordne de tingene han trengte for flyttingen til Australia på grunnen av, huseier—og sjef—Dante som forlanget at han skulle være til stedet i huset til alle tidspunkt på døgnet, til hensyn av at han kunne komme for å se hvordan det sto til. Problemet var: *«But if he tell me that he will come today, it will take days for him to come. And I'm stille here just waiting on a guy who is not coming.»*

Asamoah forteller—med en nærmest gråtkvalt stemme—at det finnes ingen fremtid i denne landsbyen. På en måte er han lei seg og nedfor – på en annen måte er han derimot

fornøyd at han endelig er klar for å realisere sine ambisjoner og drømmer om å reise til Australia. To uker igjen, så var han på flyet på vei til andre siden av jorden. For han, var dette en stor lettelse. Han begynner å fortelle meg om en drøm han hadde i natt. Asamoah sier selv at han er sanndrømt, og forteller at han så for seg at innbyggere av Appolonia landsby etter hvert begynte å krangle så mye at de begynte å skyte på hverandre. På mange ser jeg ikke på dette som en drøm som skulle være sannsynlig—selv om det hadde vært en skyteepisode der syv stykker med skadet i nærheten. Likevel ser jeg på drømmen til Asamoah som å symbolisere et farvel fra en livsverden han selv er lei av å være en del av.

Bilde 4.1

Hva har de ulike måtene å visualisere fremtiden på å gjøre med utviklingen av Appolonia City å gjøre? Appolonia City og landsbyen Appolonia er uløselig knyttet sammen i et system som en del av en større enhet. Det helhetlige systemet er et produkt to ulike livsverdener som tilsynelatende er uavhengige av hverandre, men gjennom osmose, fluks av mennesker, ideer og praksiser på tvers av verdenene, blir disse enhetene uløselig knyttet sammen. For å forstå verdenene må man se på grensene mellom dem som ikke-materielle, og derimot hvordan kosmologiske distinksjoner skaper ulike taktikker og praksiser, der resultatet er meningsskapelse. Når jeg skriver om mening, foreslår jeg å forhindre et for stort fokus på historiske praksiser og tankestrukturer, med også å inkludere hvordan mennesker konseptualiserer sin egen fremtid, og muligheten til å aspirere. Som Arjun Appadurai skriver, så er det nødvendig å inkludere ideer om begrepet fremtid, i en diskusjon om kultur (Appadurai 2013). Kultur har tradisjonelt blitt sett på som et uttrykk av fortid, som inkluderer konsepter som genealogi, tradisjoner, levemåter og praksis. Det å konseptualisere kultur som adferd i nåtid som reflekterer tradisjon i fortid kan på mange måter forhindre nettopp «utvikling». Utvikling burde sees på som et begrep som er fremtidsrettet, samtidig som det tar rot i kulturelle praksiser. Det forhindrer også hvordan vi kan forstå hvordan det oppstår to ulike livsverdener innad i et system med kort geografisk distanse.

I Appolonia Landsby var det ikke kun de unge som hadde fremtidsvisjoner utenfor Ghanas grenser. Det var heller ikke slik at det å vente var en type eksistensiell angst som kun angikk de unge borgerne. Også eldre har intensjonelt hatt ønsker og drømmer om sosial mobilitet på ulikt vis. Ikke er dette kun et direkte resultat av nyliberalismens ekspansjon i det globale sør, men også en faktor som påvirker folks relasjon til hva de selv tenker på som det å være et moderne menneske. Den lokale politistasjonen var nok et sentralt sted for å hente datamateriale fra landsbyen, nettopp fordi dette var et sted jeg kunne få nyanserte meninger om utbyggelsen av Appolonia City. Mens vi sammen tygde bitter leaf (*Vernonia amygdalina*)¹⁶ snakket Frederick i telefon og var tydelig oppgitt. Da han la på røret, spurte jeg om hvorfor han var irritert. «*Sometimes it pains me that I was born in Africa. You, see, we are lawless people*». Men hvor kommer disse destruktive tankene om sitt eget folk fra? Vi snakket litt videre om hvordan Frederick mente at folk fra Ga-gruppen, de opprinnelige bosetterne i Accra Metropolitan Area, var late og vanskelige. Etter telefonsamtalen satte han seg ned og

¹⁶ *Vernonia amygdalina*—eller vanligere sagt, Bitter Leaf—blir tygd i Ghana for å rense munnhulen, motvirke malaria, og mageproblemer. Navnet kommer fra den særdeles bitre smaken.

tygde på en kvist med neem (*Azadirachta indica*), noe han mente skulle være bra for tennene. «*Before modernity came to Ghana, we used this as a toothbrush*», sa han og ga en kvist til meg. Deretter forteller han meg om hans store ønske om at datteren hans ville ut å flytte på seg. Et ønske flere i Appolonia Landsby har. Hva er det som gjør at Ghana ikke blir et attraktivt sted å bo for de lokale, men samtidig blir bare mer attraktivt for utenlandske arbeidere og større bedrifter? Frederick satt seg tilbake i plaststolen som sto i hellingen i skyggen av det store treet.

«Here in Ghana... or here in Accra people don't have respect for each other. They don't have discipline. Myself, I'm originally from Togo. I am from the Ewe people, but I had to flee to Ghana when I was a young boy. So, I consider me as a Ghanaian. But the Ga people are lazy and don't have respect for each other. »

Frederick ønsker å sende datteren sin til vesten, ikke nødvendigvis bare på grunnen av det han forteller om at Ga-folk er late og mangler respekt. Det har ofte vært en forestilling om at det finnes samsvar i relasjonen ord og verden, og erfaring og episteme (Jackson 2013:7). Selv om de aller fleste mennesker ønsker å snakke sant, er det ikke alltid den beste måten å komme inn til deres indre erfaring av ønsker, motiver og interesser. I tillegg vil dere være vanskelig å kunne sette ord på hva man egentlig mener. Frederick sin frustrasjon over Ga-folket er ikke nødvendigvis et uttrykk for å rakke ned på menneskene han hver dag omgås med, men et resultat av en urettferdighet som han selv føler på. Gjennom endrede nyliberale formasjoner—som Appolonia City er en del av—og nye måter å forholde seg til modernitet blir også Frederick påvirket på å tenke på fremtiden. Han er 54 år gammel og skal snart pensjoneres, og derfor er han mer opptatt av sin egen datter fremfor seg selv og sine muligheter. Samtidig som han også er fremtidsrettet i sine drømmer om å flytte til Burkina Faso for å starte opp sin egen store gård. Fuglene i skogen på andre siden av veien begynte å kvitre høyt.

«They chirp because they have seen snakes on the ground. This is the way they warn other birds and humans when something bad can happen. »

Han er interessert i både planter, dyr og i natur generelt. Mer enn det mange andre er i landsbyen, og han viste meg en plante som visstnok kunne bli snakket til. Hvis man gjorde det og la den bort et sted på bakken kan man ikke skyte med våpen på nøyaktig over det stedet, da det vil være fysisk umulig. I tillegg til umuligheten til å avfyre våpen med denne planten til stede, var det også flere bruksområder. Hvis man kokte planten sammen med vil og gir det til en dame som skal føde, får det morkaken til å komme ut uten operasjon. Dessverre husket han

ikke lenger navnet på planten. Frederick mente selv at mye på grunnen til dette var et resultat av at Ghana som samfunn har kommet inn i en modernisert og industrialisert tidsalder, samtidig som også kristendommen til tider gjort tidligere tradisjonell kultur og kunnskap bannlyst og tenkt på som *juju*, eller heksekunst. Mange praksiser og kunnskap innen tradisjonell religion har dermed gått tapt.

Vi satt videre på benken sammen, og så på trailerne som kjørte forbi. Noen i god stand, mens andre nesten falt fra hverandre. Noen med lass fullt av sand og andre på vei til sine respektive sandtak for å utvinne mer, både til prosjekter i Appolonia City, men også til prosjekter i Tema. Frederick irriterer seg på alle sjåførene som kjører forbi uten å dekke til sanden med riktig presenning. Som politimann prøver han å stoppe de han syns har dårligst sikret last, samtidig som flesteparten kjører videre uten å adlyde. Han fnyser lattermildt, og fortsetter å prate om at folk ikke har disiplin i dette landet. Mens vi sitter ned og prater sykler unge gutter med fryst yoghurt og is forbi, andre kommer med kofferter med et gigantisk utvalg klokker. Frederick sier at de fleste av de som selger klokker i Ghana er innvandrere fra andre steder i Vest-Afrika, som Nigeria, Liberia, Mali også videre. Frederick og jeg pratet så mer om høvdingen og situasjonen i landsbyen. Han forklarte meg litt om hvordan det hele utspilte seg, og hvorfor det var så mye krangel som det var. Etter at den forrige gamle høvdingen døde, tok den nye høvdingen over og ønsket å fortsette med de tradisjonelle praksisene med tanke på land. Dette omhandlet å selge de nære tomtene i landsbyen til mennesker som var kjent for folk. Opposisjonen selger tomtene likevel helt tilfeldig til hvem som helst, uten høvdingens tillatelse. Det virker som Frederick var lei av hele systemet og at høvdingedømmene burde nytenkes. Han mener ting er mye bedre planlagt i Ashante-regionen i Ghana, og hvis man drar til en landsby her er til og med disse nøye planlagte.

«You know here in Ga everyone just builds wherever it pleases them. They don't have order.»

I dette kapitlet har jeg ønsket å utforske hvordan det nyliberale utviklingsprosjektet Appolonia City – med deres eier, Rendeavour – har muligheten til å skape, og forsterke allerede eksisterende, livsverdener. Livsverdenene kan sees på som ulike sfærer, eller *umwelt*, som inneholder romlige formasjoner som bærer med seg mening, fremtidsaspirasjoner. Samtidig som ulike sfærer eksisterer, og skaper tilsynelatende forskjellige livsverdener, fremkommer prosesser av osmose på samme tidspunkt. Med osmose mener jeg diffusjonen av mennesker gjennom ulike membraner, nettopp membranene som skiller de ulike livsverdene. Nettopp prosesser av osmose forekommer i relasjonen mellom Appolonia City og Appolonia Landsby.

Selv om de kan fremstå som to distinkte sfærer i en dualistisk formasjon, påvirkes begge livsverdene av hverandre.

Insights ambisjoner om fremtiden

Insight var en nær informant som jeg selv bodde hos fra midten av april og ut slutten av juni. Han var ung mann i begynnelsen av 20-årene, med stor religiøs overbevisning. Etter Asamoah hadde flyttet til Australia for å oppnå sine egne fremtidsdrømmer, brukte huseieren Dante sitt nettverk for å finne nye arbeidere, som kunne jobbe som altnuligmenn på eiendommen i Appolonia Landsby. Jobben innebar å holde orden på plantene i hagen, samtidig som man ryddet bakken for løv, og trimmet trærne. Plattingen foran på huset skulle feies, og mat skulle lages for både meg, og andre boende. Huset ble ofte brukt som et sted besøkende under spesielle hendelser i landsbyen. Når det var begravelse ble gjestene innlosjert i bygget, og det kunne være opp mot 20 stykker sovende i huset samtidig. Ved ankomsten av sikkerhetspersonale som kom til Appolonia Landsby i mars, ble også de innlosjert i det store og prangende huset. Insight hadde ofte ansvaret for at alle boende og besøkende skulle få i seg mat og ha en behagelig opplevelse under oppholdet.

En regntung maidaag satt vi på plattingen, under tak, og pratet sammen. Når det regnet var det ofte lite som skjedde i landsbyen, og strømmen kortsluttet ofte på grunn av overbelastning fra demningen eller strømbrudd. Mellom alt regnet, hører vi de store lastebilene kjøre på veien utenfor med jevne mellomrom. Når trafikken tok slutt kom fuglene frem med sin sang. Insight var selv fra et område som heter Akatshi i Volta-regionen. Jeg ønsker å bli bedre kjent med Insight, så vi snakker om hva han tidligere har gjort, før han kom til Appolonia Landsby.

“So, when I came back to Accra I begun again, because I didn’t pick up much in the village, so when I came back, I had to start from scratch again, but I was somehow intelligent, so they jumped me [skipping classes]. Yeah, so I went to primary, Junior High, and Senior High here in Accra.”

Insight forteller allerede om de store ambisjonene han har i livet. Gjennom å føle seg overflødig i sin egen livsverden, har han ambisjoner om å flytte til storbyen for å ta journalistikkutdanning. Samtidig som Insight snakker om sitt tidligere liv, avbryter motorduren fra flere motorsykler som kjører forbi.

“Okay, I was expecting a very good grade. I did science at the school. You wait at least a year for the results to come up. It came, and I got almost all, but I didn’t get all.

So, I needed to rewrite some of the papers. But it was a little bit of financial problems and I have a large family. My dad married three women, and he gave birth to a lot of children.” Ah, I can’t tell how many ... I think eleven, still counting... Yeah eleven”

I motsetning til mange andre i Appolonia, er Insight nokså konservativ, både med tanke på religiøs overbevisning og gjennom hans tradisjonelle familiestruktur. Gjennom familien representeres det andre måter enn det for eksempel Appolonia City representerer kjernefamilie med en mann, en kvinne og to barn, som blir promotert for gjennom reklamemateriell. På same tidspunkt som Rendeavour bruker promotering for å kunne befestes sin egen nyliberale, vestlige smak, er det fortsatt tradisjonelle familiestrukturer. Samtidig er mennesker til stor grad også påvirket av det som blir forestilt som det moderne av for eksempel Rendeavour.

“I went to work with a woman in a small store. We sold some kind of coolers; you see it’s a kind of container where you put “pure water” [Ghana’s most common bag of drinking water]. I did take records of the things. So, she started accusing me of certain things I didn’t do... Stealing. I also thought it that it wouldn’t help me much if I should remain there with these accusations and start thinking about schooling. I came to the house hoping that my parents do something for me to come back to school. Nothing happened, because we have many and my father needs to look after everyone. And my dad lost the job. I don’t know why. Everyone needs to fight for themselves. So, I entered into security. Because I was in the house doing nothing, so I thought I should go and find myself get a job. There was a company looking for people to employ, we didn’t know it was security. Because it was just written down, apply. So, I went there, doing the interview, doing my criminal records, went to the police station. And they said the job that was available was security. How much are they paying us. It wasn’t good, but I had to accept it, because me sitting in the house, I feel like a lazy drone. 300 cedis a month. And you have to pick a vehicle [*trotro*] from your house. I worked about 6 to 7 months, and I met Dante. I was washing cars for him.”

Insight har gjennom sin hverdag opplevd et konstant strev med å fylle sine drømmer. Nettopp de ambisjonene som omhandler med å kunne studere, få en formelt lønnet jobb som kan hjelpe han med å gjøre det han selv ønsker. På lik linje som han har vanskeligheter med å finne seg en godt lønnet jobb. Samtalen går først og fremst ut på at selv om det er vanskelig å oppnå både sosial og økonomisk mobilitet, er dette vanskelig i et samfunn som Ghana.

No didn't. I did it out of my... I just did it. Not for him alone. I was washing car for one white man, Robin Macoun. Any car, when I came to work, any car that was dirty I wash it. If you give you something, I'll take it, if you don't give me, it's cool. But for the white man he gave me money monthly, 150 cedis. In this security company they own an apartment. So, they post me to one of the apartments. So, Dante lives in that apartment. He has a house there. They don't have drivers, so their cars are always dirty. So, I took it upon myself to clean it for them. When I needed something, they did it for me. Sometime Dante gave me 10 cedi, 20 cedi... Christmas; gives me 100 cedis. So true that, he called me one they and said he wanted to help me. I said I wanted to go back to school, but I need to write one or two papers. No worries, he got to help me. So, I went there, I was cleaning the house. Any dirty job at all, I'm there. He had security there as well. I was there with security, doing my normal job, as I have been doing here, working all around. Then I was there, and he said, he wanted me to do something for him. But will I do it? I said I don't know what he asked me to do. He said Bless is going to travel so he needs someone to replace him. Once a master always a master. I had to go, and I said no problem. So that's what brought me here.

Samtidig som Insight har gått igjennom mange jobber, er det han ønsker mest å kunne fullføre studiene sine. På lik linje med andre ønsker Insight å utforske andre deler av verden enn den han selv er en del av. Hans motivasjon er å kunne utvikle seg selv, ønske om kapitalskapning samtidig som han føler at han kan gjøre noe meningsfylt i livet. Hans mål er å komme inn på universitetet for å studere journalistikk. Samtidig viser Insights narrativ hvordan fattige havner tilfeldig både «her og der», uten at dere ønsker nødvendigvis oppfylles.

Gjennom kapittelet har jeg ønsket å illustrere hvordan mennesker begrepsfester sin egen fremtid. Det vil være umulig å kunne analysere hvordan rom transformeres gjennom nyliberal utvikling uten å inkludere en analyse om tidsaspekt som kan være med på å forklare hvordan folk ser for seg ulike fremtider. Den tyske teoretiske fysikeren Werner Heisenberg introduserte i 1927 et prinsipp om det er en grense for hvor nøyaktig man kan atomære størrelser (Heisenberg 1927). I denne uskarphetsrelasjonen finnes det bestemte par av fysiske størrelser. Dette blir kalt for komplementære størrelser, og partiklene kan aldri kan bestemmes helt nøyaktig, samtidig, i samme eksperiment (ibid). Ergo, kan man ikke snakke om en partikkels adferd uavhengig av observasjonsprosessen. De naturlige lovene innen formulert matematisk kvanteteori kan ikke lenger beskjefte seg med partiklene i seg selv, men nettopp vår egen kunnskap av dem (Heisenberg i Jackson 2013). Menneskelig eksistens omhandler en

dynamisk relasjon mellom hvordan vi allerede er satt inn i verden og hvordan mennesket selv konstituerer seg gjennom erfaring, nettopp gjennom hva som allerede er satt i verden og hva vi selv opplever opp igjennom livet. Selv om man identifiserer denne relasjonen som individuelle mennesker, navngitte grupper eller spesifikke hendelser og forestiller oss at de innehar stabile disposisjoner over tid, vil vår kunnskap om dem – på samme måte som beskrevet i uskarphetsrelasjonen – vår alltid endrede relasjon til dem. Jeg tolker både Jacksons analyse av Heisenberg, som at mennesker ikke er stabile disposisjoner, men som resultater av alltid endrede ønsker og motivasjoner. Gjennom casene ovenfor ser vi at livsverdener blir presentert på ulike måter. Et subjekts livsverden er et resultat av både fortiden, nåtiden og all erfaring som konstitueres gjennom livet. I tillegg dette består livsverdenen også av en klar ambisiøs fortid. Samtidig som Asamoah selv mener han blir undertrykt av både sjefer og strukturer i samfunnet, har han ambisjonsrike mål—drømmen om Australia. Dette samsvarer på mange måter med det Arjun Appadurai, gjennom forståelse av det han kaller for «kultur» vil det være essensielt å inkludere tanker om fremtid. Da «kultur» derimot ofte ikke har tatt til rette for å inkludere dette, velger jeg—som Jackson—og benytte meg av begrepet, livsverden. Likevel er fremtidsutsiktene divergerende. Basert på hvilken type sosial klassestatus man innehar i Appolonia (landsby og by), og områdene rundt, vil man se ulike fremtidsutsikter. Studentene og representantene ved Universitet i Legon, har helt andre fremtidsutsikter enn for eksempel Asamoah. Her er håpet for et nytt Ghana som representerer gode lovord om demokratiet, det gjeldende.

Kapittel 5 – Den nyliberale enklavedannelse: Generativ og meningsdannende?

Antropologien av nyliberale enklaver

Gjennom de tidligere kapitlene har jeg konstatert at Rendeavour og utbyggingen av Appolonia City er et klassisk eksempel på det som kan kalles for en nyliberal enklavedannelse. Privatisering, endrede landskap, og nyliberale utviklingsprosjekter har gjennom tidene blitt møtt med kritiske analyser av antropologer og andre samfunnsvitere. Et eksempel er Teresa Caldeira som har gjort grundige feltarbeid på enklavedannelser i både Rio de Janeiro i Brasil. Argumentasjonen baserer seg på at private enklaver skaper en ny form romlig segregering og transformerer kvaliteten på det offentlige rom og i mange byer verden over (Caldeira 1996). På lik linje som Caldeira kommer Vito Laterza frem til lignende resultater i sine analyser av både Sør-Afrika og eSwatini (tidligere Swaziland) (2016). Slike private byer eller segregerte byrom er ofte karakterisert av lukkede og overvåkede rom for bosettelse og arbeid. De er ekskluderende for den offentlige sfære og sørger for å skape større ulikhet mellom ulike grupper mennesker. Samtidig som arbeidet—både til Caldeira og Laterza—som har blitt gjort, er av høy kvalitet og av stor viktighet, illustrerer deres analyser kun én dimensjon, nemlig den siden av det nyliberale som er undertrykkende på den lokale befolkningen, eller det som blir sett på som ødelegger en inklusiv og ikke-segregert måte å planlegge moderne byrom. I dette kapitlet ønsker jeg på mange måter å utfordre akkurat det Sherry Ortner kaller «dark anthropology» Dette er—som tidligere beskrevet—antropologien som fokuserer på undertrykkelse, makt, og ulikhet (Ortner 2016). Jeg ønsker å utfordre disse nøkkelbegrepene (undertrykkelse, makt og ulikhet) av den grunn at det fremstår som *gate-keeping concepts*: begreper som får et for stort fokus og dermed kunne dominere en diskurs som derimot er mer kompleks og «kaotisk» enn det det kan se ut som (Appadurai 1986:356). I inneværende kapittel ønsker jeg å utforske spørsmålet: *i hvilken grad er det rom for å forstå nyliberale utviklingsprosjekter som generative og skapende?*

Med utgangspunkt i dette ønsker jeg å inkludere en annen dimensjon av nettopp det nyliberale utviklingsprosjekt. Til å begynne med ønsker jeg å reflektere rundt hva antropologi *egentlig* er. Da filosofi fortsetter å stille spørsmålet Kant stiller om hva det betyr å være menneske, er det antropologiens rolle med deres etnografiske metode å studere Kant sin

formodning om relasjonen mellom det som er gitt *a priori* og hva som er gitt i menneskelige liv. Nettopp det som er bestemt av biologi og kultur, hva som oppstår gjennom erfaring og hva som ligger i menneskets evne til å velge, å forstå, å kunne og å være (Jackson 2013:9). Hva som likevel gjør oss forskjellige fra Kant – og filosofi på et generelt grunnlag – er antropologens etnografiske fokus på å studere den levde erfaringen i menneskers dagligliv i hverdagens gjøremål og situasjoner (Jackson 2013:9). Samtidig som det er dette som gjør oss ulike fra filosofiens diskurs, er det også disse metodologiske refleksjonene som er essensielle—og som ofte har vært glemt—ved studier av det nyliberale. Å kunne inkludere menneskers dagligliv gjennom å studere Kants spørsmål om hva det betyr å være menneske, empirisk, vil føre til en ny dimensjon til studier av det nyliberale. Jeg ønsker dermed å vise til temaet, sikkerhet, som ofte blir analysert i studier av det nyliberale. Sikkerhet har ofte fått en status som ekskluderende (Laterza 2016, Davis 1990, Caldeira 1996). Likevel ønsker jeg å se på fenomenet i lys av at det kan uttrykkes også performativt og generativt på den lokale befolkningen.

Sikkerhetens materialitet

Etter at byggearbeidet med Appolonia City kom i gang, har det blitt ført opp en stor port og inngangsparti til området, vist på bildet under. Dette er en konstruert materiell grense for å skille mellom de som har tilgang til byens økonomiske, sosiale og kulturelle goder, samtidig som det ekskluderer mennesker som da ikke har mulighet til å knytte seg selv til området eller enkelt dra inn og ut. Det offentlige, åpne rommet, har blitt kjøpt opp, privatisert og stengt av for vanlige mennesker. Samtidig som dette kan virke asosialt og ekskluderende, oppstår det fenomener som tilsier at menneskene finner teknikker og praksiser for å unngå nettopp asosiale, nyliberale strukturer. Disse er altså ikke absolutte. La oss se på et eksempel.

Bilde 5.1

Sønnen til Kodjo og Rebecca—Mike—kjørte meg opp til Appolonia City. Bilen var virkelig et flerbrukskjøretøy, og har hatt bruksområder som både ambulansetil, begravellesbil og taxi i løpet av mitt 6 måneders lange feltarbeid. Størrelsen på området er vanskelig å ta innover seg, før man faktisk kjører langs veien og ser innover de nær endeløse slettene. Når vi kjører langs yttergrensen kan vi ofte skimte skilt med «Warning – Appolonia Ltd. Property», mens vi ser avgrensede områder, materialisert med hvite påler. Det er tydelig at selskapet ikke ønsker uvedkommende gjester. Etter den korte turen på om lag fire kilometer, stoppet Mike utenfor porten til Appolonia City. Den private byen er lokalisert mellom forstaden Oyibi og landsbyen Appolonia (som tidligere vist ved figur 1.1). Samtidig ønsker jeg å minne på den korte avstand fra hovedstaden, Accra. Samtidig som beliggenheten er nokså lite sjenerende, har det likevel vært konflikter angående transformasjonen av landet, da det er to konkurrerende fraksjoner som ønsker å ha kontroll over land i området. Samtidig ønsker jeg å tilføye at landkonflikter ikke er et nytt fenomen i området (Tonah & Anamzoyah, 2016), og må ikke kun bli sett på som et resultat nyliberal utvikling. I løpet av mitt feltarbeid var likevel ikke konflikten om landet en toneangivende dynamikk i landsbypolitikken. I alt var det 900 hektar

som ble solgt av de politiske lederne i Appolonia Landsby til det internasjonale eiendomsutviklingselskapet Rendeavour.

Området har gått fra å være landsbyland til å bli en del av bedriftens Rendeavour sin private eiendom, noe som vises tydelig gjennom den fysiske transformasjonen av landskapet. Det første som møter oss er inngangsporten. Den er tydelig inspirert av moderne, vestlig, og stilren arkitektur i et fint og velpleid bygg. Skiltet «Welcome to Appolonia City» rager høyt, og det er ingen tvil om hva vi har kommet til. To vakter er alltid til stede ved posten for å overvåke biler, og andre gjester, som kommer inn og ut. Vaktene er ofte kjente fjes for meg, da mange bor og lever i landsbyen i Appolonia og vi ender ofte med å slå av en prat. De gjør ikke jobben med det som tenkes på stor grad av objektiv alvorlighetsgrad, men akkurat med den innsatsen som trengs for å holde en viss loggføring og overvåkning av gjestene. De får besøkende til å skrive seg inn med navn, telefonnummer og formål for besøket. Jeg fikk ofte følelsen av at det ikke var mulig å spore om det de besøkende skrev faktisk stemte overens med informasjon som kunne lede de til dem hvis noe skulle hende. Dette fikk meg til å tenke at loggføringen var mest en taktikk for å utøve symbolsk kontroll og overvåkning som et redskap brukt av sikkerhetspersonalet. Dette ble et system for å bestemme hvem som har mulighet til å komme inn, og å ekskludere de som ikke har noe i byen å gjøre, i lignende grad som kan illustreres ved annen forskning (Caldeira 1996, Laterza 2016).

Ved porten var det til tider—i tillegg til sikkerhetsvakter—også politimenn tilstede. Det var stadig konflikt om nærliggende landområder, som bidro til at sikkerheten i Appolonia City også ble forsterket. For eksempel ble det styrket sikkerhet da høvdingen ble «kidnappet» (se kapittel 2). Jeg var selv med politiet med på jobb og forsto det slik at også de hadde ofte lite å gjøre. Politiet var også mest til stedet for å utøve symbolsk kontroll. Cuffy var en av politimennene som holdt vakt. Han var på mange måter en stereotypisk, maskulin politimann. Han var stolt av uniformen, likte godt å snakke om våpen og hadde ingenting imot å vise de frem heller. Det var stas for han å møte en hvit mann han kunne snakke med, og det første han spurte meg om, var om jeg hadde prøvd «*African pussy*». Hans holdninger bar preg av det som kan sees på som en mannsjåvinistisk holdning. Cuffy var likevel en person som ønsket å prate om mye. Hans holdninger til sin egen jobb var imidlertid av tvetydig karakter. Da jeg spurte om han likte sin egen jobbsituasjon måtte han ha en liten tenkepause: først sa han ja, før han konkluderte med et nei. Som mange andre i hans egen livsverden klaget han over liten lønn, og han—som mange andre—hadde helst lyst til å flytte utenlands.

«How is Norway? Is it very cold? I mean, as cold as it looks. Are there any criminals there? Can I join you when you leave? »

Spørsmålene ble stilt med genuin interesse, med et ønske om å komme seg ut av den livsverden de selv er en del av. Den nyliberale utviklingen av Appolonia City og Rendeavour sitt oppkjøp av land er han generelt positiv til, og mente at det var en utvikling som kunne bidra til å hjelpe Ghana ut av mange problemer. Spesielt med tanke på bosetning og infrastruktur, og hvordan dette nå hadde mulighet til å utfolde seg. Mange mennesker som er fra den samme livsverdenen som Cuffy—den der mennesker ikke nødvendigvis er fattige, men som samtidig ikke kan kalles for middelklasse—er positivt innstilt til utviklingsprosjektet, på tross av at de ikke vil kunne ta nytte av byens sosiale, kulturelle og økonomiske goder. Det kan virke som et paradoks at mange fattige generelt er positive. På mange måter vil det virke som om det oppstå en naturalisering av de store klasseforskjellene, samtidig som de som ikke har mulighet til å få glede av byen en falsk bevissthet? En vrangforestilling over sin egne sosiale virkelighet, der de blir påvirket av byens lovord og den dominerende nyliberale politikken (Luckács 1971).

Sikkerheten ved porten manifesteres hovedsakelig i sikkerhetsvaktene, samt politiet. Dette er billig arbeidskraft, ofte fra landsbyen Appolonia, som kan sørge for å inneha en symbolsk kontroll over besøkende. Det sørger også for å isolere velstående mennesker fra en ekstern potensiell trussel, likevel som det å begå kriminalitet i byen – spesielt på dette utviklingsstadiet – vil, for de som er interessert, være enkelt på grunn av vaktenes mangel på total kontroll over områdene. På mange måter vil dette lignende prosesser som man kan se gjennom andre studier av nyliberale enklaver (Caldeira 1996, Davis 1990). Jeg ønsker uansett å fokusere på hvordan sikkerhetstiltakene mest fungerer performativt, for å symbolisere makt gjennom barrierer og metaforiske grenser.

Jeg gikk videre fra portens materielle grenser, og inn mot «The Oxford». Igjen, får jeg en fornemmelse av å entre en totalt annen sfære og livsverden. På innsiden av porten, går en veldandert og godt asfaltert vei. På sidene er det plantet flotte trær, gresset er velstelt og klippet, og reklame for påtenkte prosjekter vises på hver sin side. Appolonia Business Park, Water Park, og boligområdet The Oxford er mye av det det reklameres for. Sammen med dette er det avbildet et velstelt ghanesisk par med to barn som nettopp har blitt fornøyde eiere av et hus i den private byen. Disse representerer den optimale og vestlige kjernefamilien med en stødig inntekt, samtidig som det symboliserer hva som er den optimale familiestrukturen for dagens Ghana.

Bilde 5.2

I nåtidens Ghana—som også tidligere—er det vanlig å ha både flere koner og mange barn. Dette kan illustreres gjennom det empiriske eksemplet med Insight, som var beskrevet i kapittel 4). Likevel ønsker Appolonia City å reklamere og illustrere at den vestlige, og «moderne», er det ønskelige. Videre på veien finner man en reklame av Ghana Home Loans og andre finansielle institusjoner som har investert i byutviklingsprosjektet.. De amerikanske flaggene vaier i vinden langs den omstendelige veien. Forholdet til USA er generelt sterkt og det er ofte at amerikanske symboler sees på både biler, provisoriske minibusser (*trotro*), og ved boligområder. Mye av dette kommer på grunn av den transnasjonale migrasjonen som har funnet sted gjennom årene, men mye er også inspirert av tv, film og underholdning. Samtidig blir det amerikanske – og vestlige – et symbol på det moderne. Gjennom modernitet minner jeg på at jeg tar utgangspunkt i Anthony Giddens: gjennom samlede sett med tanker om verden, og hvordan verden rundt seg åpner seg for transformasjon av menneskelig påvirkning (Giddens 1996). Dette inkluderer også konsepter om fremtid, som igjen er helt essensiell for å forstå modernitet. I Ghana, blir det moderne fremmet mot tanken det «vestlige» og det amerikanske, som igjen sees igjen i Appolonia City. Det nyliberale prosjektet Appolonia City

vil få muligheten—som vist tidligere i kapittel 3—til å definere lavere klassers smak (Bourdieu 1995). Rendeavour, gjennom estetikk og arkitektur, presenterer og definerer hvordan mennesker skal leve ut det de selv tenker på som moderne og ideelt. Arkitekturen bestemmer ikke kun smak, men arkitektur har også mulighet til å påvirke mennesker i form av fiendtlighet. En klassisk studie innen fiendtlig arkitektur har blitt gjort av Mike Davis og hans artikkel fra Los Angeles eller det han selv kaller for *Fortress LA, City of Quartz*. Her beskriver Davis fiendtlig arkitektur som på mange måter også knyttes til Appolonia City (Davis 1996). Appolonia består først og fremst av porten som skiller de som har mulighet til å ta del av byen og de som ikke ønskes velkommen. I tillegg har The Oxford høye murer som gjør det vanskelig for uvedkommende å trenge inn i byen. På toppen av disse murene er det elektriske gjerder, som setter et godt sjokk i de som ønskes å komme over. Hvordan byen utformes er med på å skape segregering og eksklusjon, og dens arkitektur kan kalles for anti-sosial. Likevel er det nettopp disse tankene jeg ønsker å utfordre, da sikkerheten ved Appolonia City er mest symbolsk. Sikkerhetsvaktene er selv en del av en livsverden som «ikke er velkommen», men har likevel tilgang til byen og lever ut sine egne motiver på tross av de nyliberale og anti-sosiale strukturene.

Et eksempel på dette er Titi. Titi er selv fra Appolonia landsby, og har alltid et godt humør. Hans store smil gjør at folk flest føles velkomne. En dag i det Oxford møtte jeg Titi som patruljerte langs de nylig konstruerte gatene med en sprettert i hånda.

«I'm going to use it to kill birds. You know, some of these birds are pretty good to chop [eat].»

Gjennom patruljeringen til Titi kan det sees ut som han holder sterk kontroll over Appolonia City sin sikkerhet. Likevel er hans eget motiv—og en taktikk for å få tida til å gå—å drepe fugler for middag. Kontrollen, patruljeringen og overvåkingen er ikke en så streng taktikk fra Rendeavour og Appolonia City, som man noen ganger kan få inntrykk av. Gjennom å se på hvordan mennesker som jobber i Appolonia City, og av den grunn er en del av det nyliberale prosjekt, ser man at de ikke har undertrykkende motiv. De lever ut egne ønsker, og i praksis går de også utenom Rendeavour sine ønsker om streng kontroll.

Etter et par minutter med vandring ved inngangspartiet kommer man omsider etter hvert til kontoret for sikkerhet. Dette var en liten gul murbygning, der rutiner og arbeidsoppgaver for personalet ble gjennomgått før arbeidsdagen starter. Som antropologistudent, som for arbeidende i byen kunne minne om en spion eller en «contractor»,

måtte jeg ofte innom huset for sikkerhet for å melde fra om planer og årsaken til at jeg var der. Sjefen over den interne sikkerheten var Frank B, som mange av de ansatte—som for eksempel Abraham og Titi—ikke mente var en særlig sympatisk person. Han hadde en tydelig og autoritær rolle, og utviste få varme egenskaper. I vårt møte var det klart hvem som var sjefen. Jeg forsto at jeg kunne stille få kritiske spørsmål, og samtalen skulle gå på hans egne premisser. Han forklarte meg litt om jobben, hvordan sikkerhetsvaktene utførte sin arbeidsdag og hvor langt Appolonia City hadde kommet med tanke på boligstrøket The Oxford. Det var mange lovord, men få konkrete planer, fremtidsvisjoner og meninger. Frank B reflekterte lite over de sosiale konsekvensene utviklingen av Appolonia City innebar og den klassebetingede eksklusjonen. Samtidig er han selv et subjekt som innehar egne ønsker, og motiver.

Samtidig som mennesker i den lokale landsbyen også har mulighet til å trosse nyliberale strukturer å leve ut sine liv på sitt mest ønskelig. Gjennom å se på sikkerhet, som er et hett tema i studier av det nyliberale, kan dette være med på å vise hvordan private utviklingsprosjekter kan sees på i nytt lys. Sikkerhet var en sentral del av feltarbeidet og et gjennomgående tema i hverdagslivet, samtidig som det blir tatt svært på alvor i det ghanesiske samfunnet. Dette manifesterte seg på ulike måter både i landsbyen Appolonia og i den private byen Appolonia City – de to rommene som mitt feltarbeid vekslet mellom. Jeg vil først og fremst ta for meg sikkerheten som ble observert under konstruksjonen av byen (Appolonia City) for så å utforske de nyliberale maktstrukturene og sikkerheten rundt denne. Jeg ønsker også å nyansere sikkerhetens arkitektur og dens sosiale konsekvenser gjennom å utforske middel- og overklassens ønsker, visjoner og ambisjoner. Oppgavens problemstilling innebærer hvordan mennesker konseptualiserer nye fremtider og hvordan konflikt og samarbeid blir sammensatt komplekst i et sosialt rom som blir konstruert inn i nye, private byer ved å transformere landskapet.

The Oxford er et av de boligprosjektene og -områdene innad i Appolonia City som har kommet lengst i utviklingen. Under mitt eget opphold observerte jeg betydelige endringer i både landskap, arkitektur og aktiviteter innad i boligområdet. Selv inne i Appolonia City er The Oxford innelukket med høye murer som beskytter for eventuelle inntrengere. På toppen av de over to meter høye murene er det elektriske vaiere som skal gjøre det ekstra vanskelig å trenge seg inn. Også i The Oxford er det vakter som holder kontroll over den eneste inngangen til det avgrensede området. Disse er som regel ikke fra landsbyen Appolonia, men hyret inn fra et annet privat sikkerhetselskap. Det er altså et konsentrisk system av sikkerhet

som karakteriserer denne typen enklaver og ikke bare en ytre mur som skiller enkelt mellom innside og utside.

For å entre The Oxford måtte man på ny bli loggført med navn, telefonnummer og formål. På innsiden var det en oase som kunne minne om en moderne forstad tatt ut av en «American dream», isolert fra menneskene, husene og strukturen «på utsiden». Stilrene hus av sement, flotte farger og moderne arkitektur. Det er et lite grøntområde, der et skilt stolt annonserer et tidligere besøk av den nåværende ghanesiske presidenten, Nana Akufo-Addo:

Bilde 5.3

På mange måter kan det virke som Appolonia City er i en adskilt sfære for seg selv, frivillig ekskludert fra «den andre verdenen utenfor». Hva betyr fokuset på sikkerhet for mennesker som selv er en del av Appolonia City? Og hva betyr den for mennesker som selv ikke har tilgang til byens goder? På prosjektets egne nettsider står det:

«Rendezvous's vision goes beyond alleviating what is a self-evident problem – that of stifling urban congestion and a dearth of quality housing and commercial property in Africa. Rather, we aim to help create the infrastructure – the living and working

spaces, communities, schools and hospitals – that will help sustain and accelerate Africa’s economic growth, meet the aspirations of Africa’s burgeoning middle classes, and serve as a catalyst for further urban development»¹⁷

Selv om infrastrukturelle utfordringer blir sett på som et problem blant Ghanas overklasse, er likevel fokuset på sikkerhet rettferdiggjort gjennom frykten for kriminalitet og vold. Gjennom å forlate tradisjonelle åpne og offentlige sfærer, søker middel- og overklassen en tilværelse gjennom struktur og sikkerhet for kriminalitet. Dette er en prosess som sørger for at kontrasten mellom de rike og fattige blir større, og utviklingen av den private byen, og fokuset på høye murer og sikkerhetsvakter, sørger for at de fattige blir igjen i det offentlige, det tilsynelatende «kaotiske» byrommet, mens de med nok penger har mulighet til å ta del i den isolerte, og strukturerte, oasen av bolig, fritid og arbeid. Dette forsterker synet på at mennesker i diametralt motsatte ender av det økonomiske hierarkiet vil leve i to forskjellige «verdener». I Accra øker også de fysiske distansene som en del av segregeringen og den spatiale transformasjonen av rommet. Appolonia City er som sagt et privat initiativ, med murer og ulike sikkerhetstiltak. Prosessene og praksisene vendes innover, og ikke utover mot det offentlige byrommet. Det som tidligere har vært til kollektivt bruk har nå blitt en lukket sfære.

I Appolonia City promoterer det for at:

«Through a community trust, the people will enjoy the long-term benefits of the Appolonia City development, which will lead to more empowerment and self-sufficiency in their lives. »

... og at:

«Contractors at Appolonia City are also required to provide jobs and training to the local community. »

Disse såkalte CSR-tiltakene (Corporate Social Responsibility) kan på mange måter sørge for at innbyggere i landsbyen kan få mulighet til å ta del av arbeidslivet, gjennom å jobbe som sikkerhetsvakter i de ulike portene, samt patruljerende gjennom byrommet. Sikkerhetstiltak blir her forsterket gjennom CSR-program—som at Appolonia City sørger for at lokale innbyggere (som oftest menn) får arbeid som vakter. Lønna er dårlig og ligger på rundt 400 – 500 cedi i måneden, som tilsvarer rundt 900 norske kroner. På mange måter er dette CSR-

¹⁷ (<http://www.appolonia.com.gh/why-choose-appolonia/>) (Dato: 27.05.19)

programmet en måte å få fattige fra landsbyen til å jobbe som tjenere for middel- og overklassen.

For mange «fattige» er det liten fremtid for arbeid i Ghana, og mange er på jakt etter å finne en mening i sin egne tilværelse. Dette gjøres ved å reise, jobbe, og skape kapital som kan bidra til en enklere hverdag. Samtalen med Abraham viser de store ambisjonene som preger det ghanesiske samfunnet. Likevel illustrerer dette også hvordan folk desperat er på jakt etter å tjene inn penger, ønske om å nå ut til det vestlig industrielle samfunnet og et ønske om et bedre jobbmarked. Det kan virke som om det er svært vanskelig å få seg jobb i området. Mange er glad for å, i det hele tatt, ha en jobb, selv om lønnen er dårlig og arbeidsoppgavene intetsigende. De som ikke har arbeid i hverdag, gjør ellers svært lite i løpet av en hverdag.

Selv om sikkerhetens arkitektur sørger for å isolere middel- og overklassen i separate oaser—på lik linje med det Teresa Caldeira viser i sitt arbeid fra Rio de Janeiro (1996)—mener jeg det likevel er essensielt å prøve å forstå nettopp de som er høyere i klassesystemet og deres ønsker og visjoner, samtidig som jeg ønsker å vise at menneskene i Appolonia Landsby ikke kun er resultater av nyliberale strukturer. Landsbybeboerne innehar ønsker, drømmer og visjoner som går langt utenfor strukturene, og det vil være essensielt å inkludere disse for å få et oversiktlig og helhetlig bilde av nyliberale utviklingsprosjekter. Tidligere akademisk litteratur har fokusert for mye på negative konsekvenser, og oversett middel- og overklassens ønsker, idéer og praksiser. Felix—som tidligere nevnt i kapittel 3—er en person i denne sfæren av middelklasse. Gjennom hans arbeid som eiendomsmegler får han sine prosjekter levd ut, et arbeid han selv sier han syns er viktig. Jeg spør han hva som han mener er viktig med den jobben han gjør, og svarer kjapt: I Accra øker befolkningen drastisk og mange mennesker trenger nye steder å bo. Mange steder er det mange fine hus, men likevel ingen avløp eller innlagt vann. I tillegg er det ofte dårlig tilgang til elektrisitet der, legger Felix til i min samtale. Det er derfor Felix ønsker å være en del av å bygge nye og tilfredsstillende infrastrukturer.

Ved et fokus på den mørke siden av det nyliberale—den om undertrykkelse og makt—blir folks motiver og ønsker redusert til enkle «interesser» og menneskers liv blir sett på som reflekser av mekaniske krefter (Ortner 2016). Et overdrevent fokus på «mørk antropologi» vil ikke bare føre til at mennesker som informanter mister sin evne til å uttrykke agens, men også at forskeren glemmer at ulike klasselag også kan ha divergerende ønsker, motiver og drømmer. Spesielt innad i nasjoner, som ikke er i merkverdig krisetilstand—som Ghana—vil dette overdrevne fokuset på undertrykkelse og maktmisbruk fra øvre klasselag bidra til en

feilaktig og en ensidig tolkning av den egentlige situasjonen i et samfunn. Ved kun å fokusere på et klasselags undertrykkelse, forsømmer man realiteten for andre menneskers tilværelse, som gjør opp en stor andel av befolkningen av Ghana. Samtidig ønsker jeg ikke å undergrave den «mørke antropologiens» rolle i spørsmålene vedrørende makt, ulikhet og undertrykkelse. Den har hatt stor betydning i postkoloniale studier innenfor antropologien, men også innenfor andre fagfelt. Likevel ønsker jeg å argumentere for at bruken må være nyansert og benyttes innenfor den korrekte kulturelle konteksten. I områder der maktbalanser er skjeve, og undertrykkelsen ekstrem, er det essensielt å benytte seg av en tilnæringsmåte som fremmer et fokus på «mørk antropologi». Under mitt feltarbeid ved Appolonia City er klasseforskjellene mellom livsverdenene store. Likevel er realiteten ikke så hard og brutal som det ofte fremstilles under den «mørke antropologis» diskurs. Mennesker utenfor den fremgangsrike middelklassen har tilgang på det som trengs for å leve en tilstrekkelig hverdag. Mange har to mobiler og nok penger til mat. Det er ikke flust av penger, men motstanden er heller ikke stor nok til å kunne kalle nyliberalismens ideologi rundt Appolonia City for undertrykkende. I mitt tilfelle vil det kun å fokusere på neo-liberalismens brutale konsekvenser være en vrangforestilling av både feltsituasjon og den opplevelsen av den kulturelle realitet.

Gjennom å inkludere fenomenologiske analyser av Appolonia City kan man få unike og særdeles nyttige data, som kan være med på å nyansere bildet av privatiserte prosjekter. Gjennom å se på menneskers liv blir prosjektene mer enn «onde», undertrykkende, strukturer, men også et sted for å skape ny mening med hensyn til hva fremtiden vil medbringe, og hvordan mennesker forholder seg til modernitet. Det å unnlate menneskers evne til å leve ut sine ønsker er derfor svært problematisk. Ved å fjerne enkeltmennesker og lokalsamfunn sitt ordentlige potensiale og deres kreativitet, forsterker man bildet av at lokalsamfunnet og deres innbyggere som ofre. De vil dermed ikke kunne uttrykke meningsfull endring, og vi som antropologer vil dermed være med på å forsterke bildet av de lokale determinert av strukturer.

Abraham satt utenfor porten ved Nova Ridge og holdt vakt. Mye av jobben innebar å holde kontroll på bilene som kjørte inn og ut, skrive opp navn og nummer på de innreisende og passe på at ingen uvedkommende fikk sjansen til å komme inn. Et område av Appolonia City, der de selger eiendom for folk som ønsker å bygge egne hus innad den private byen. Området dekker et areal på omtrent 34 hektar og tilbyr om lag 700 tomter for folk som ønsker å skape egne boligdrømmer. På lik linje med The Oxford i Appolonia City, kommer også området fullt utrustet med et solid infrastrukturelt veinett, kloakk, elektrisitet, rennende og

friskt vann, sammen med topp sikkerhetssystemer. I Nova Ridge er det to typer eiendom som er for salg. Det er en type tomt på om lag 260 kvadratmeter som har startpris fra 20 500 amerikanske dollar. Den andre type tomten for salg er 740 kvadratkilometer og har en prislapp på omtrent 60 000 amerikanske dollar. Prisene er høyt over enn det en vanlig ghaneser har mulighet til å kjøpe¹⁸, og blir beregnet for en rikere befolkning, om det så er rike ghanesere eller vestlige arbeidere. Abraham får ofte ansvaret for å vokte porten inn til området, som til dags dato ennå ikke har blitt utviklet utenom veinettet. En dag mot slutten av feltarbeidet gikk jeg innom arbeidsstedet for å ha en uformell spørsmålsrunde med Abraham.

«Oh... I've been working here almost 5 years. But you know one thing... it's that salary is not good. I get 500 cedis a month. How much you take your credits and everything. You have to get different job, to attach this one. When you go night, you can work there small small to get some money to help your salary. If better had to stop this work. You know ... I know how to build. I have to stop, because security work is not my profession. We are here to help the work to keep going ... to help Appolonia City. That's why we are. So, this the problem now. So it's not a lot of money. »

I kapittel 3 har jeg tidligere vist at Abraham innehar noe av den tvetydige holdningen til Appolonia City og Rendeavour sitt oppkjøp av tidligere landsbyland. Dette er på mange måter det man kan tenke på som en type falsk bevissthet, en vrangforestilling om sine egne sosiale virkeligheter og at de stiller seg positive til ting som ikke gagnar dem selv (Lukács 1971). I mitt materiale er det vanskelig å finne dekning for å bruke en slik forklaringsmodell: Heller ønsker jeg å framheve menneskers evne til å tenke på framveksten av Appolonia som meningsproduserende. Det er også tilfelle at lavere klasser har stor tro på det nye og private byutviklingsprosjektet, selv om de aldri får utnyttet noen goder av prosjektet. Samtidig blir falsk bevissthet kun reelt, hvis man ikke inkluderer menneskers evne til å tenke kreativt, aspirerende, og drømmende. Gjennom prosesser av levd erfaring er det derimot ikke falskt i det hele tatt, men derimot en bevissthet mot en utvikling som symboliserer lovende fremtid for landet, men også for dere selv som tenkende og aspirerende individer.

Med et *gate-keeping concept* mener jeg begrep som blir dominerende innenfor diskursen, og dermed setter begrensninger for komplekse situasjoner og fenomener (Appadurai 1986:357). Det nyliberale i det globale sør har hatt en tendens til å få en slik rolle

¹⁸ <http://www.appolonia.com.gh/now-selling/nova-ridge/> (Dato hentet: 24.05.19)

innenfor antropologien. Selv ønsker jeg ikke å undervurdere særdeles viktig forskning på nyliberale maktstrukturer, men oppfordrer samtidig til å se på enklavebyer som generative og meningsproduserende for både landsbybeboere og for mennesker som jobber innad i prosjektet. For å unngå å studere *gate-keeping concepts* ønsker jeg nå å vise til intersubjektivitet som kan være med på nyansere bildet.

Intersubjektivitet

Da feltarbeidet i seg selv omhandler de intersubjektive relasjonen mellom mennesker, er det sentralt å inkludere menneskers levde erfaring og deres egne prosjekter og hvordan de leves ut til tross av nyliberale utviklingsprosjektene. Dette kan være med på å nyansere bildene som blir skapt av nyliberalisme. Gjennom intersubjektivitet endres måtene vi forholder oss til subjektet på som adferdsmessig stabile, ved å utforske dere relasjoner til både mennesker, strukturer og dyr, og hvordan mennesker skaper mening gjennom dynamiske relasjoner. Det vil være unøyaktig og tenke seg at menneskelige meningsskapelse kun er et resultat av medmenneskelige relasjoner. Innbyggere i Appolonia landsby knytter også mening gjennom relasjoner ikke-menneskelige ting. La meg vise til noen eksempler:

Afiya er en kvinnelig selger som alltid møter mennesker med et smil om munnen. Hun har tidligere jobbet i Oyibi som er en liten by like ved Appolonia, men har nå stiftet sin egen lille kiosk utenfor porten, der hun seller alt fra *pure water* (billig vann i småplastposer), brus, alkohol og en liten middagsbit. De mest populære rettene var som for eksempel banku og jollof. Samtidig som det ofte var fufu ved spesielle anledninger og når inngangsporten også var bevoktet av politimenn. Som et resultat av nyliberal utvikling har dermed Afiya opparbeidet seg teknikker for å nettopp ta del av Appolonia City sin utvikling, samt oppfylle ønsker, øke hennes egen inntekt, og å skape mening, på tross av nettopp ekskluderende strukturer, som på mange måter skal holde mennesker hun ute. Gjennom å se på menneskers evne til å leve ut sine egne prosjekter, ønsker og idéer oppdager man at menneskene som blir ekskludert ikke blir pasifisert. De skaper et levebrød, gjennom å opprette nye relasjoner til andre mennesker, samtidig som relasjonene også blir knyttet til materielle strukturer som utviklingen av Appolonia City er en del av.

Under mitt feltarbeid ved Appolonia Landsby og den nærliggende private byen Appolonia City, oppdager man, under gjennomgående feltarbeid, at folk ikke kun er resultater av omkringliggende strukturer som undertrykker lokalsamfunnet. Afiya er en dame som—selv om ikke gjennom store forandringer—har skapt et nytt levebrød gjennom hennes

relasjoner til både nyliberale strukturer—til for eksempel porten—men også til politimenn og tørste besøkende. På grunn av Rendeavours utbygging får for eksempel Insight ønsker og ambisjoner om å studere journalistikk og tjene gode penger. Han er bekjent med Dante—som innehar en stor rolle innenfor Appolonia Ltd—som på mange måter påvirker Insight til å utvikle nye ambisjoner til å oppnå sosial og økonomisk mobilitet. På en annen måte utvikler Asamoah (også beskrevet i kapittel 4) mening gjennom relasjoner til det nyliberale. Mennesker lever ut egne ønsker, har evne til å drømme, bli motivert og har mulighet til å uttrykke ønsker om ambisjoner, til tross for nye, endrede, nyliberale strukturer. Nettopp dette ønsker jeg å illustrere i inneværende kapittel, og forhåpentligvis komme et lite steg videre mot en teori om hvordan man skal forstå nyliberale utviklingsprosjekter som generative og skapende.

Gjennom dette kapitlet har jeg ønsket å stille nye spørsmålet med tanke på studier av det nyliberale. Samtidig som banebrytende forskning, slik som Caldeira sine beskrivelser av urban enklavedannelse i Rio de Janeiro, er av essensiell viktig karakter, vil kritikk av tidligere studier av det nyliberale bidra til dypere analyser av fenomenet. Samtidig som utviklingen av Appolonia City er et ekskluderende, asosialt og nyliberalt prosjekt, er det ikke *kun* et prosjekt som undertrykker den lokale befolkningen. Menneskene i Appolonia City innehar egne livsprosjekter innenfor sin livsverden. På lik linje som de blir påvirket av nye strukturer, som endrer det som tidligere har vært landsbyland, fremmer de nye taktikker for å skape meningsfylte tilværelser.

Kapittel 6 – Oppsummering og avsluttende tanker

Tanker om nyliberale utviklingsprosjekter

I første kapittel introduserer jeg feltet samtidig som jeg befester mine problemstillinger som et utgangspunkt. Dette innebærer (1) *ut fra et livsverdenperspektiv, hvordan forstår og uttrykker mennesker i både Appolonia Landsby og Appolonia City meningsfulle fremtider?* Dette ønsker jeg å utforske i lys av hvordan transformasjonen av rommet endrer menneskers mening til landskapet og deres relasjon til det sosiale rom. Jeg har analysert «meningsfulle fremtider» gjennom et fenomenologisk utgangspunkt, og ved bruken av begrepet «livsverden». Jeg ønsker å minne om at «livsverden» beskrives som en sfære som legger vekt på at mennesket lever i en verden av intersubjektive relasjoner, i et sosialt felt med ideer, ønsker og ambisjoner (Jackson 2013). Det andre spørsmålet jeg har ønsket å svare på er (2) *i hvilken grad er det rom for å forstå nyliberale utviklingsprosjekter som generative og skapende?* Jeg vil stille spørsmålet om private byutviklingsprosjektet—Appolonia City—er nok et eksempel på en nyliberal transformasjon som virker restriktivt og undertrykkende på den lokale befolkningen, eller om det finnes flere dimensjoner av en slik transformasjon som ikke umiddelbart fanges av en kritisk lesning og analyse. Jeg ønsker å vise møtet mellom de ulike sfærene ved å se på romlig transformasjon og knytte slike endringer til hvordan mennesker ser på fremtid

Etter utviklingen av det byutviklingsprosjektet Appolonia City, som befinner seg om lag 4 kilometer fra landsbyen, har denne utviklingen og transformasjonen av land nå blitt en sentral del av den lille landsbyen og innbyggernes hverdagsliv. Prosessen med å utvikle byens boliger, omgivelser og infrastruktur hadde nettopp startet under mitt feltarbeid. Omtrent 20 menn fra landsbyen har fått jobb som sikkerhetsvakter, og forbereder seg seks dager i uken til å gå på 12-timers jobbvakter som sikkerhetsvakter. Hver dag fra 0500 til 1700 og 1700 til 0500 er det arbeidstid. Dette endrer ikke bare dynamikken mellom de menneskelige relasjonene, men utgjør også en stor transformasjon i dagens bybilde og hvordan dagliglivet arter seg i landsbyen og i Appolonia City. Nytt arbeidsmarked sørger for en sikrere økonomi, men utfordrer også allerede eksisterende tradisjonelle arbeidsstrukturer i landsbyen Appolonia.

Gjennom kapittel 2 begynner jeg å diskutere hvordan Appolonia City og Appolonia Landsby er påvirket av politiske prosesser og hvordan utviklingsdiskursen har arter seg i Ghana, etter løsrivelsen fra Storbritannia i 1959. Hovedspørsmålet jeg ønsker å utforske er:

hvordan har utviklingsdiskursen i landet blitt sett på som enten kontinuitet eller i brudd? Og hvilken rolle spiller det nyliberale markedet en ny rolle i det globale sør? Som en del av kapittelet ønsker jeg å vise at det nyliberale byutviklingsprosjektet Appolonia City er en del av en større kontekst, og at prosjektet må sees i sammenheng med politisk historie av det nyliberale. Både igjennom feltsituasjonen og generelle bilder av samfunnet er politikk en viktig del av det ghanesiske samfunnet. Både når det gjelder nasjonal politikk, men også med tanke på den lokale diskursen. Utviklingsprosesser av infrastruktur og bebyggelse—som Appolonia City—må ikke ses på som et nytt fenomen, da det har vært et gjennomgående politisk tema i flere tiår, samtidig som slike utviklingsprosjekter ikke kan analyseres gjennom et spatiotemporalt vakuum. Samtidig har det skjedd et skifte fra nasjonaliseringsprosesser til en nyliberal ideologi. Rendeavour sin ekspansjon burde sees på som et nyliberalt utviklingsprosjekt da det innebærer ideologien om det frie marked, liten statlig innblanding og akkumulasjon av kapital mot urbane områder. Gjennom å bruke Asef Bayat sin definisjon at nyliberalisme er: “[...] broadly understood as an ideology that advocates the economy and society be freed from the state regulations, and be controlled, instead, by individuals and corporate bodies in accordance with their self-interests, mediated through the invisible hands of the market.» (Bayat 2012:110), vil dette samsvare i stor grad med Rendeavour sine praksiser ved Appolonia City. Rendeavour og datterselskapet, Appolonia Ltd, er en bedrift som fremmer nettopp en ideologi som sier at utvikling er best uten statlig regulering og kontroll. Politikk er et gjennomgående tema for ghanesere i deres hverdagslige liv. Utviklingen av Appolonia City som et nyliberalt prosjekt, har muligheten til å påvirke hvordan mennesker tenker om sin politiske hverdag. Både på nasjonalt plan, men også ikke minst på det lokale plan gjennom dynamikker ved høvdingedømer.

Gjennom kapittel 3 har jeg ønsket å utforske spørsmålet: «hvordan har endringene av landskap ved Appolonia City transformert måter som lokalbefolkningen forholder seg til verden på, og hva slags konsekvenser dette kan ha for ulike samfunnslag – både for menneskene som bor i Appolonia Landsby, men også for menneskene som er tilflyttere og de som selv arbeider i selskapet. Dette relateres spesielt til en av mine problemstillinger: nettopp (1) *ut fra et livsverdenperspektiv, hvordan forstår og uttrykker mennesker i både Appolonia Landsby og Appolonia City meningsfylte fremtider?* Hvordan endrer menneskers forhold til landskap og sosialt rom, samtidig som tidligere tradisjonelle former for rom blir ny liberalisert og endret inn i nye strukturer? Til å begynne med ønsker jeg å diskutere transformasjon av rom som har skjedd gjennom et storskalaperspektiv. Med dette mener jeg den radikale

endringen av landsbyland, nettopp det som tidligere har blitt brukt som et område for jakt, utvinning av sand og kvegbruk for områdets fulanibefolkning, blir brukt for å konstruere ideelle fremtider i form av boliger med alt av fasiliteter til en rikere befolkning i Ghana. Senere ønsker jeg å analysere transformasjonen også på et mindre skala – nettopp gjennom husholdet – for å kunne skildre ulike dimensjoner av fenomenet.

Der jeg har igjennom kapittel 2 har utforsket hvordan fortiden utspiller seg i en historisk kontekst ved Ghanas utviklingsdiskurs, omhandler transformasjonen av rom som jeg gjennomgår i kapittel 3 om det som kan forestilles som nåtiden. Likevel vil det være nærmest umulig å analysere rom uten å ta til betraktning hvordan også tid utspiller seg i det uløselige knyttet samspillet mellom de to analytiske begrepene (May 2003, Dorsch 2013). Samtidig foreslår Arjun Appadurai viktige måter å tenke om utvikling i relasjon til hva man forestiller som «kultur». Samtidig som han ikke våger å diskutere begrepet, benytter han det som en paraplydefinisjon som innebærer, tradisjoner, praksiser, materialitet med mer. Det han likevel ser på med undring er hvordan alle analyser av kultur på mange måter har vært analyser av fortiden. Gjennom utvikling er nettopp det som også omhandler det som skal skje, altså fremtiden, som en sentral del. Med dette i minnet ønsker jeg dermed i kapittel 4 å utforske fremtidene til folk som er en del av Appolonia City og de som blir påvirket av nettopp dette utviklingsprosjektet. I kapitlet har jeg ønsket å utforske spørsmålet: Hvordan blir konstellasjonen av idéer, fremtidige ønsker og meningsskapelse transformert gjennom Rendeavour og Appolonia City sin innflytelse, og hvordan skaper mennesker ulike former for fremtider innenfor deres egne livsverdener? Jeg har benyttet meg av fenomenologisk teori (Jackson 2013), som også er tett knyttet til filosofiens eksistensialisme (Sartre 1993, Jackson 2013). Spørsmålet: (1) *ut fra et livsverdenperspektiv, hvordan forstår og uttrykker mennesker i både Appolonia Landsby og Appolonia City meningsfulle fremtider*, viser hvordan mennesker fra ulike sosioøkonomiske lag, har mulighet til å uttrykke ambisjoner og motiver, på tvers av nyliberal transformasjon. Livsverden definerer jeg—gjennom forståelse av Jackson—som svarene mennesker får når man stiller seg ontologiske spørsmål. Det er et felt med både tradisjoner og fremtider, samtidig tett knyttet til

Kapittel 5 utforsker først og fremst spørsmålet om det er på tide å utvikle nye teorier som kan være med på å nyansere det bildet man har av nyliberale utviklingsprosjekter og tar først og fremst opp spørsmålet: (2) *i hvilken grad er det rom for å forstå nyliberale utviklingsprosjekter som generative og skapende?* På lik linje som mange beskriver, kan nyliberale være undertrykkende (Caldeira 1996, Laterza 2016), gi lite spillerom for

lokalbefolkning, gentrifisere områder, og sentralisere økonomi mot de rike urbane områdene. På den annen side har mye av denne litteraturen unngått å prate om en svært sentral del av antropologi. Nettopp det som omhandler å studere menneskers umiddelbare erfaring. Sherry Ortner har i sin svært viktige tekst kritisert det som kan kalles for «mørk antropologi», nettopp den antropologien som omhandler makt, dominans og undertrykkelse.

Veien videre

Som konkluderende tanker ønsker jeg å reflektere over antropologiens rolle innenfor studier av nyliberale enklavedannelser. Igjen, vil jeg minne på et viktig metodisk spørsmål innenfor fagdisiplinen: hva er det som gjør at antropologi *er* antropologi? Igjen velger jeg å benytte meg av Jackson, som mener at antropologiens rolle—med deres etnografiske metode—er å studere filosofiens spørsmål. Hva er allerede gitt *a priori* og hva blir konstituert gjennom menneskelig erfaring. Antropologien omhandler nettopp det å utforske det dynamiske i eksistensen, det som er gitt av biologi og hva som oppstår gjennom menneskelig erfaring, deres valg og forståelse for livsverdenen rundt seg (Jackson 2013:9). Det er også dette som er viktig å kunne reflektere over når man studerer for eksempel nyliberalisme, og hvordan fenomenet ikke nødvendig bare er en ideologisk og økonomisk praksis, men også noe som materialiseres og påvirker på et lokalt—men også nasjonalt—plan. Samtidig, gjennom et fokus på levde erfaringer, åpner man opp for at det nyliberale ikke nødvendig kun er undertrykkende på lokale befolkningen. Dette er selvfølgelig kontekstavhengig og det vil være vanskelig å kunne generalisere de samme funnene på tvers av alle nyliberale enklaveprosjekter. Som også vi kapittel 5—med et argument om å inkludere det filosofiske empirisk—er det nødvendig å inkludere menneskers dagligliv i enhver antropologisk analyse.

I mitt perspektiv vil altså det å studere Kants spørsmål om hva det betyr å være menneske på et empirisk plan, tilføre en ny dimensjon til studier av det nyliberale. Gjennom vektlegging av meningsskapende fremtider og livsverdener, så har jeg i denne oppgaven nettopp prøvd å synliggjøre nytten av også en slik utforskning av nyliberal byutvikling.

Bilde 6.1

Bibliografi:

- Akorsu, Angela & Cooke, Fang. 2011. Labour standards application among Chinese and Indian firms in Ghana: Typical or atypical?. *The International Journal of Human Resource Management*. 22. 2730-2748. DOI: 10.1080/09585192.2011.599941.
- Appadurai, Arjun. 1986. Theory in Anthropology: Center and Periphery. *Comparative Studies in Society and History* 28(2): 356-61.
- Appadurai, Arjun 2013. *The Future as Cultural Fact. Essays on the Global Condition*. London: Verso
- Bachelard, Gaston. 1994 [1964]. *The Poetics of Space*. (Org. tittel: *La Poétique de l'Espace*) Translated from the French by Maria Jolas. Opprinnelig utg.: New York: Orion Press,
- Bawumia, Mahamudu 2010. *Monetary policy and financial sector reform in Africa: Ghana's experience*. Accra: Combert Impressions.
- Bourdieu, Pierre 1995. *Distinksjonen.: en sosiologisk kritikk av dømmekraften*. Oslo: Pax.
- Bayat, Asef. 2012, Politics in the City-Inside-Out. *City & Society*, 24: 110-128.
- Bernard. Russell H.1994. "Participant Observation" (pp. 136-154) "Structured and Semistructured Interviewing" (s.208-220). *Research Methods in Anthropology: Qualitative and Quantitative Approaches*. London: Sage Publications.
- Caldeira, Teresa P. R. 1996. Fortified Enclaves: The New Urban Segregation Public Culture 8: 303–328
- Csikszentmihalyi, Mihaly & Rochberg-Halton, Eugene. 1981. *The Meaning of Things: Domestic Symbols and the Self*. Cambridge University Press.
- Davis, Mike. 1990 Fortress LA, City of Quartz, London: Random House, Ch. 4. pp. 154 180.
- Dorsch, Sebastian. 2013. Space/Time Practices and the Production of Space and Time. An Introduction. *Historical Social Research / Historische Sozialforschung*, Vol. 38, No. 3 (145), pp. 7-21
- Fält, Lena. 2019. New Cities and the Emergence of 'Privatized Urbanism' in Ghana. *Built Environment*. 44. 438-460. 10.2148/benv.44.4.438.
- Giddens, Anthony. 1998. *Conversations with Anthony Giddens: Making Sense of Modernity*. Stanford, Calif.: Stanford University Press.
- Ghana Statistical Service (GSS). 1995. *Ghana living standards survey: Report of the third round*. Accra.
- Grant, Richard. 2009. *Globalizing City: The Urban and Economic Transformation of Accra*,

- Ghana*. Syracuse University Press, New York
- Harvey, David. 2004. The 'new' imperialism: accumulation by dispossession. *Socialist Register* 40: 63-87.
- Harvey, David 2006. *Spaces of Global Capitalism*. Verso 1 edition. ISBN: 1844670651, 9781844670659
- Heisenberg, Werner. 1927, The actual content of quantum theoretical kinematics and mechanics (Org.tittel: "Über den anschaulichen Inhalt der quantentheoretischen Kinematik und Mechanik", *Zeitschrift für Physik*) (in German), 43 (3–4): 172–198,
- Hodge, P. 1964. The Ghana Workers Brigade: A project for unemployed youth. *British Journal Sociology* 15(2): 113–128.
- Hutchful, Eboe 1995. The Civil Society Debate in Africa. *International Journal*. Vol. 51, No. 1, Africa's Prospects (Winter, 1995/1996), pp. 54-77 (24 pages)
- Jackson, Michael 1996. *Things As They Are: New Directions in Phenomenological Anthropology*. Indiana University Press: n edition.
- Jackson, Michael. 2005. "The Course of and Event" in *Existential Anthropology: Events, Exigencies and Effects, Methodology and History in Anthropology*. Volume 11, New York: Berghahn Books, chapter 1, 1-14.
- Jackson, Michael 2013. *Lifeworlds: Essays in Existential Anthropology*. Chicago: Chicago University Press,
- Kaplan, Caren 1987. Deterritorializations: The Rewriting of Home and Exile in Western Feminist Discourse. *Cultural Critique*, No. 6, *The Nature and Context of Minority Discourse*, 187-198
- Laterza, Vito. 2016. Resilient Labour: Workplace Regimes, Globalisation and Enclave Development in Swaziland, *The Journal of Development Studies*, 52(4), 576-590
- Lefebvre, Henri. 2003 [1970]. *The Urban Revolution*. Original published in French: *La Révolution Urbaine*, Editions Gallimard
- Luckács, Georg. 1971. *History and Class Consciousness*. United States of America: MIT Press.
- May, Todd 2003. When is a Deleuzian becoming? *Continental Philosophy Review*. Vol. 36(2). (139-153)
- Melber, Henning. 2016. *The Rise of Africa's Middle Class: Myths, Realities and Critical Engagements*. Zed Books, London

- Meyer, Birgit. 1999. *Translating the Devil: Religion and Modernity Among the Ewe in Ghana*. 265 pages. Edinburgh University Press for the International African Institute
- Miescher, Stephan. 2012. Building the City of the Future: Visions and Experiences of Modernity in Ghana's Akosombo Township. *The Journal of African History* 53, no. 3. 367-90. doi:10.1017/S0021853712000679.
- Ministry of Education. 1991. 263-266. History for senior secondary school. Accra.
- Nielsen, Morten. Simone, AbdouMalick 2016. "The Generic City: Examples from Jakarta, Indonesia and Maputo, Mozambique." In Penny Harvey, Casper Bruun Jensen, Atsuro Morita (eds.) *Infrastructures and Social Complexity: A Routledge Companion*. London; New York: Routledge, 128-140
- Ortner, Sherry B. 2016. Dark anthropology and its others: Theory since the eighties. *Hau* 6 (1): 47–73.
- Obeng-Odoom, Franklin. 2012, Neoliberalism and the Urban Economy in Ghana: Urban Employment, Inequality, and Poverty. *Growth and Change* 43: 85-109. doi:10.1111/j.1468-2257.2011.00578.x
- Paerregaard, Karsten. 2002. The resonance of fieldwork. *Ethnographers, informants and the creation of anthropological knowledge*. *Social Anthropology* 10(3): 319-334
- Peil, M. 1972. *The Ghanaian factory worker*. Oxford: Cambridge University Press.
- Sartre, Jean-Paul. 1993. *Eksistensialisme er Humanisme*. (Org. tittel: *L'Existentialisme est un humanisme*). Cappelen Forlag. 2. utgave. Sider: 67 ISBN: 9788202135997
- Shweder, Richard. 1997. The Surprise of Ethnography. *Ethos*. 25: 152 - 163. 10.1525/eth.1997.25.2.152.
- Scott, James C. 1998. *Seeing Like a State: How Certain Schemes to Improve the Human Condition Have Failed*. Yale University Press, New Haven and London
- Tonah, Steve & Suleymana Anamzoya, Alhassan. 2016. *Managing Chieftaincy and Ethnic Conflicts in Ghana*. Woeli Publishing Services
- Turner, Victor 1969. "Liminality and Communitas," in *The Ritual Process: Structure and Anti-Structure* Chicago: Aldline Publishing, pp. 94-113, 125-30. Abridged.
- Vonnegut, Kurt 1963. *Cat's Cradle*. Penguin Classics. London: Penguin Books Ltd